

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์
The development a learning management public space Phu Khao Fai Kradong
in Burirum Province

โดย

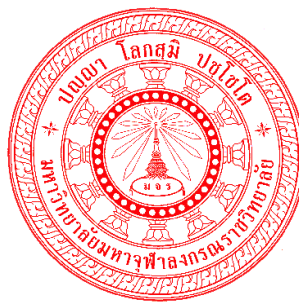
นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์
ดร.วิภาต อภิบาลกุลดำรง
พระครูสุนทรวิโรจน์ทิต,ผศ.ดร.
ดร.รัชวัฏร์ สุขเสน
ดร.สุวิจักขณ์ กุลยศชยังกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767102

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์
The development a learning management public space Phu Khao Fai Kradong
in Burirum Province

โดย

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์
ดร.วิภาต อภิบาลกุลดำรง
พระครูสุนทรวิโรจน์ทิต,ผศ.ดร.
ดร.รัชวัฏร์ สุขเสน
ดร.สุวิจักขณ์ กุลยศขยงกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767102

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The development a learning management public space Phu Khao Fai
Kradong' in Burirum Province

By

Mr.Isarapong Kraisin

Dr.wipart apipalakuldumrong

PhraChru Sunthonveerabanbit.

Dr.Phatchavat Suksen And Others

Dr.Suvijak KunyotchayangKrun

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buriram Buddhis College

B.E. 2567

Research Project Funded

by Science Research and Innovation Promotion Fund

MCU RS 800767102

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์
ชื่อผู้วิจัย: นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์, พระครูสุนทรวิโรจน์พิต, ผศ.ดร.ดร.ภัสวัญร์ สุขแสน
ดร.สุวิจักขณ์ กุลยศยังกุล, นายนิกร พลเยี่ยม
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ๑. วิจัย เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงใน จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปใน ศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์และเพื่อสร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัด การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะ ภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า

๑ บริบท สภาพปัจจุบันปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงใน จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า

๑.๑ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมพื้นที่อุทยานเขากระโดงมี ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณสถานที่สำคัญ เช่น ปากปล่องภูเขาไฟ และวัดพระพุทธรูปเขากระโดง แต่กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมักไม่เชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจความสำคัญ ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งซึ่งขาดการเชื่อมโยงกับบริบทเฉพาะของพื้นที่อุทยานเขากระโดงมี ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น

๑.๒.การบริหารจัดการพื้นที่ไม่รองรับการเรียนรู้ที่หลากหลายการจัดการพื้นที่ยังไม่ได้ ออกแบบให้ตอบสนองต่อผู้เรียนในทุกกลุ่มอายุหรือกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น นักเรียน นักท่องเที่ยวเชิงศึกษา และกลุ่มชุมชนในท้องถิ่น

๑.๓ การบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการประสานงานระหว่างองค์กร เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่ดูแลอุทยาน ยังไม่เป็นระบบ ทำให้การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ขาดทิศทางและความต่อเนื่องการจัดการ

๒. การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปใน ศตวรรษที่ ๒๑ พบว่าการเรียนรู้ที่เหมาะสมการเรียนรู้แบบบูรณาการ นำเสนอองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมที่

เชื่อมโยงประเด็นสำคัญเป็นการเชื่อมโยงชุมชนเข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจที่ดีโดยบูรณาการประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรมเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมิติด้านวัฒนธรรม มิติด้านสังคมเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการจัดประเพณีช่วยให้คนในชุมชนมีโอกาสร่วมกัน

๓ สร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัด การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆ ตามความเหมาะสม

คำสำคัญ : การพัฒนาการเรียนรู้, พื้นที่สาธารณะ, ภูเขาไฟกระโดง

Research Title: The development a learning management public space
Phu Khao Fai Kradong' in Burirum Province

Researchers: Mr.Isarapong Kraisin,PhraChru Sunthonveeranbanbit.
Dr.Phatchavat Suksen And Others, Dr.Suvijak
KunyotchayangKrun Mr.Nikorn Ponyaim

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buriram
Buddhis College

Fiscal Year: 2567 / 2024

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

Research development of learning in the public of Khao Kradong Volcano in Buriram Province to 1. To study the context current conditions and problems in the learning management process of Khao Kradong Volcano in Buriram Province 2.To develop the learning management process of Khao Kradong Volcano in line with the 21st century reform in Buriram Province and 3. To create a network to promote the learning management process of Khao Kradong Volcano in a sustainable manner in Buriram Province. The research results found that:

1. Context, current conditions, and problems in the learning management process of Khao Kradong Volcano in Buriram Province

1.1 Designing appropriate learning activities Khao Kradong Park has important natural resources and ancient sites, such as the volcanic crater and Wat Phra Phutthabat Khao Kradong. However, the learning activities organized are often not connected to the context of the area, causing learners to be unable to deeply understand the importance of nature and culture, and lacking a connection with the specific context of the Khao Kradong Park area, which has distinctive characteristics.

1.2 Area management does not support diverse learning. Area management has not been designed to respond to learners of all ages or different target groups, such as students, educational tourists, and local community groups.

1.3 Integration between relevant agencies and coordination between organizations, such as schools, universities, local organizations, and agencies that oversee the park, is still not systematic. This results in the development of learning activities lacking direction and continuity of management.

2. The development of the learning management process of the Khao Kradong public area in line with the reform in the 21st century found that appropriate learning, integrated learning, presents knowledge through activities that link important issues as a link to the community with the integrated learning process to support good decision-making by integrating traditions, religions, and cultures with nature and the environment, cultural dimensions, and social dimensions, enhancing unity in the community. Organizing traditions allows people in the community to have the opportunity to work together.

3. Creating a network to promote the learning management process of the Khao Kradong public area in Buriram Province sustainably found that there was a continuous and consistent learning process in the community, thinking together, doing together, and jointly determining guidelines and community development activities based on the principle of self-reliance with the potential of local resources, wisdom, ways of life, culture, and environment by using community data to analyze problems and causes, finding solutions, and applying them to actual practice. There is a network for study visits and exchanging knowledge, and further development and use by using community funding sources, developing community needs into a community plan to link with local development plans, provincial strategic plans, and other plans as appropriate.

Keyword : Learning development, public space, Khao Kradong volcano

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขรายงานการวิจัยอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อให้เนื้อหาของการวิจัยนี้ชัดเจนสมบูรณ์มากขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องวิจัย ซึ่งประกอบด้วย พระครูสุธีกิตติบัณฑิต,รศ.ดร., พระสุวรรณเมธาภรณ์,ผศ.ดร. และ รองศาสตราจารย์ ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจทานแนะนำแก้ไขให้แบบสัมภาษณ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน และประชากรกลุ่มตัวอย่างทุกท่านที่มีกรมอนุรักษพันธุสัตว์ป่าเขากระโดง หน่วยงานอสม.ข้าราชการในจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ร่วมมือและความเมตตาในการเก็บข้อมูลการวิจัย

คุณค่าและประโยชน์ที่พึงมีของงานวิจัยฉบับนี้ขอมอบบูชาพระคุณบิดา-มารดา และพระคุณของครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้และจริยธรรมอันดีงาม และขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ และคณะ

๒๙ กันยายน ๒๕๖๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้คำย่อ

งานวิจัยเล่มนี้ ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	คำเต็ม
อง.จตุกก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย) =	อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี (ภาษาไทย)
อภิ.ก. (ไทย) =	อภิธัมมปิฎก กถาวตถุ (ภาษาไทย)

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
อักษรชื่อย่อคำกริยา.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ บริบทและลักษณะทั่วไปของบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง.....	๖
๒.๒ แนวคิดการพัฒนาตามหลักจริยศาสตร์.....	๑๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนสร้างสรรค์.....	๒๑
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้.....	๒๖
๒.๕ แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	๓๗
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ.....	๔๖
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๑
๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๗
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๕๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การเลือกพื้นที่ในการวิจัย.....	๖๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๓

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๔
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๖๖
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๘
๔.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบันปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟ กระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์.....	๖๘
๔.๒ การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนว ปฏิรูปในศตวรรษที่ ๒๑.....	๗๘
๔.๓. สร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัด การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดง อย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์.....	๙๐
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๐๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๐๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๕
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๐๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๔
บรรณานุกรม.....	๑๑๕
ภาคผนวก.....	๑๒๐
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	๑๒๑
ภาคผนวก ข แบบตอบรับผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๑๓๕
ภาคผนวก ค กิจกรรมลงพื้นที่.....	๑๔๒
ภาคผนวก ง หนังสือรับรองการใช้ผลประโยชน์.....	๑๔๙
ภาคผนวก จ แบบตอบรับการตีพิมพ์บทความวิจัย.....	๑๕๔
ภาคผนวก ฉ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๑๕๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๗๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญ

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนานั้นสามารถพัฒนาได้หลายรูปแบบโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งมีทั้งส่วนที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ เพิ่มการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรม ของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน^๑ แหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เหล่านี้จึงทำให้ประเทศไทยเป็นหนึ่งในจุดหมายสำคัญสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วโลกที่ต้องการเดินทาง มาเพื่อสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประสบการณ์ท้องถิ่นต่างๆ

พื้นที่สาธารณะ (Public Space) คือ พื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ถูกกีดกันจากหน่วยงาน ซึ่งเป็นพื้นที่ของการรวมตัวในการทำกิจกรรมหลายๆกิจกรรม และเป็นพื้นที่ว่างที่ปราศจากสิ่งตอบสนอง ความเป็นสาธารณะ ยังเป็นการศึกษาความหมาย คำจำกัดความและความสำคัญอย่างกว้างขวาง^๒ โดยคุณสมบัติในพื้นที่สาธารณะจะมองถึงธรรมชาติซึ่งการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สาธารณะ” เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการสร้างชุมชนพื้นที่ชุมชนให้เข้มแข็ง ทำให้เกิดการ พัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านประชาธิปไตย ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนด้านวัฒนธรรมวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในชุมชนผ่านกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งนำไปสู่กระบวนการให้มีการขยายแหล่งเรียนรู้ชุมชนคือแหล่งเรียนรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่นต่างๆเป็นแหล่งเรียนรู้ทางเลือกที่มีรูปแบบ หลากหลาย เช่น วัด บ้าน ศูนย์การศึกษาชุมชน ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แหล่งเรียนรู้ศิลปศึกษา บ้าน เรียนศิลปะ ศูนย์อาชีพ ลานกีฬา ฯลฯ

ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ที่เป็นพื้นที่สาธารณะได้ถูกพัฒนาขึ้นจากอย่างมากมาย แต่การดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนมีความแตกต่างจากแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ ในอดีต

---

^๑ กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ,การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน.วารสารนักบริหาร ๓๒ ฉบับที่ ๔ สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๕๕. หน้า ๒๓๖.

^๒ กาญจน์ นทีวุฒิกุล. ธรรมชาติของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. (การวางแผนภาคและเมือง,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). ๒๕๕๐. หน้า ๘๗-๙๐.

แหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือ มินะนั้นก็เป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต ของชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลักและการดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตก็มักเป็นไปในลักษณะ ของระบบอุปถัมภ์ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในยุคปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิเสธ การครอบงำของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้ ซึ่งผลของการครอบงำจากลัทธิทุนนิยมนี้มักจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียอัตลักษณ์ของตน โดยมักถูก ช่างชิง พื้นที่ทางความคิดจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาออกทุน และใช้อำนาจจากการให้ทุนเป็นข้อ ต่อรองในการกำหนดรูปแบบ ของการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นไปตาม แนวทางที่องค์กรที่ให้ทุนนั้นกำหนด ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้มักไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้ เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเด็น แนวคิด วิธีการ เรื่องของ การขาดประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนา และมีปัญหาเรื่องของความยั่งยืน ในการพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเอง

พื้นที่สาธารณะ มีการใช้งานเกี่ยวข้องกับประชาชน เอื้อประโยชน์ให้ทุกคนสามารถเข้าถึง ทำกิจกรรมได้อย่างเปิดเผย มักเป็นการพัฒนาหรือจัดตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐ บทบาทของพื้นที่ สาธารณะจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่พบปะ พุดคุย รวมตัวกันของผู้คนที่หลากหลายส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทาง สังคมซึ่งสามารถสื่อได้ถึงลักษณะเฉพาะของเมืองนั้น ๆ การมีพื้นที่สาธารณะที่ดีจึงช่วยกระตุ้นให้สภาพ จิตใจผู้ใช้งาน ลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่ง อีกทั้งช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมสร้างโอกาส ในการใช้ประโยชน์ร่วมกันบนพื้นที่สาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน ในมิติเชิงกายภาพ อธิบายถึงกายภาพพื้นที่สาธารณะที่ดีระบุว่า คุณลักษณะเชิงพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการดึงดูดผู้คนนั้น เกี่ยวข้องกับสัดส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมต่อสัดส่วนมนุษย์ การรับรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในสภาพแวดล้อม ของสถานที่นั้น โดย Project for public space ได้อธิบายคุณสมบัติเชิงพื้นที่สาธารณะที่ดีเพิ่มเติมว่า ต้องเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัย สร้างความรู้สึกสบายใจเมื่อใช้งาน รองรับการใช้งานยืดหยุ่น มีความ สะดวกสบายในการใช้งานและการเข้าถึงจากชุมชนโดยรอบ มีร่มเงา ตลอดจนมีสิ่งอำนวยความสะดวก ทางภูมิทัศน์ (Facilities) สีสันดูทางกายภาพของอาคารหรือสถานที่ที่ส่งเสริมให้เกิดเอกลักษณ์ (Identity of Place) และน่าจดจำ และมิติเชิงโครงสร้างพื้นฐานเมือง กล่าวถึง ระบบเมืองที่เอื้อให้เกิด การใช้งานพื้นที่สาธารณะนอกเหนือจากปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่^๓ การออกแบบพื้นที่สาธารณะให้ ใช้งานได้ดีนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติเชิงพื้นที่สาธารณะเป็นหลัก แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ สันฐาน เมืองที่สัมพันธ์กับระบบโครงข่ายการสัญจรของเมืองทั้งหมด และ Hillier and Hanson (1984)

^๓ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. ๒๕๖๑. มติ ๑๑.๑ การร่วมสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะใน เขตเมืองเพื่อสุขภาวะสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน.เข้าถึงได้จาก <https://www.samatcha.org/site/resolution/e45a02ce-5d55-4bbb8848-4e5a5cc15393/detail>.

อธิบายเพิ่มเติมว่า โครงข่ายถนนระดับเมืองมีอิทธิพลต่อการกำหนดระดับการสัญจรอิสระของพื้นที่สาธารณะระดับย่านสามารถดึงดูดผู้คน สร้างความมีชีวิตชีวาของเมือง ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน และการเชื่อมโยงพื้นที่สาธารณะกับโครงข่ายการสัญจรสายหลัก ซอย และโครงข่ายทางเท้าจากชุมชนโดยรอบอย่างชัดเจนทำให้เกิดการใช้งานในพื้นที่สาธารณะที่รวดเร็วและสะดวกมากขึ้น^๔

ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ที่เป็นพื้นที่สาธารณะได้ถูกพัฒนาขึ้นจากอย่างมากมาย แต่การดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนมีความแตกต่างจากแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ ในอดีตแหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือมิตินั้นก็เป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลักและการดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตก็มักเป็นไปในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในยุคปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิเสธการครอบงำของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้ ซึ่งผลของการครอบงำจากลัทธิทุนนิยมนี้มักจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียอัตลักษณ์ของตน โดยมักถูกช่วงชิง พื้นที่ทางความคิดจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาออกทุน และใช้อำนาจจากการให้ทุนเป็นข้อต่อรองในการกำหนดรูปแบบ ของการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางที่องค์กรที่ให้ทุนนั้นกำหนด ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้มักไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเด็น แนวคิด วิธีการ เรื่องของการขาดประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนา และมีปัญหาเรื่องของความยั่งยืน ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเอง

อุทยานภูเขไฟเขาะกระโดงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ผ่านการการจัดการเรียนรู้ยังขาดการขับเคลื่อนหลายประการ ทำให้ที่มีความเคลื่อนไหวในลักษณะที่ยังเป็นหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเป็นแม่ข่ายในการจัดการเรียน โดยทั่วไปแล้วในการพัฒนาชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ต้องได้รับความช่วยเหลือหรือการพัฒนาจากองค์กรพัฒนา ภายนอกชุมชน และการพัฒนาที่เริ่มต้นโดยชาวชุมชนเอง ในด้านการพัฒนาตนเองนั้น ชุมชนพยายามขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง โดยพยายามเชื่อมโยง เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชน เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อที่จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองได้เพราะวิถีชีวิตในบริเวณนี้มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอาทิเช่น การนัดหมายพูดคุย การใช้เป็นสถานที่ทำงาน อ่านหนังสือ รวมทั้งการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน โดยจากการสังเกตพฤติกรรมเข้ามาในพื้นที่นั้นยังเห็นชุมชนใช้เวลาในการประกอบกิจกรรมในแต่ละวัน

^๔ ไซศรี ภักดิ์สุขเจริญ. **ขอยลัดประหยัดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชน** ไทย.กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (๒๕๕๑). หน้า ๑๓๒.

ไม่ต่ำกว่า ๒-๓ ชั่วโมงขึ้นไป ซึ่งเป็นจำนวนหลายครั้งต่อสัปดาห์ ทั้งนี้การเลือกใช้พื้นที่สาธารณะยังบ่งบอกถึงสถานะทางสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรม

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาและประชาชนดำรงคงอยู่ช่วยทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เห็นคุณค่าของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะได้สั่งสมและสืบทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผู้วิจัยจึงนำเสนองานวิจัยนี้ โดยให้ความสำคัญในการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่บริเวณอุทยานเขากระโดง ได้มีงานวิชาการ และการนำทักษะทางด้านวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น มาสร้างความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับมาตรฐาน และองค์ประกอบของงานวิชาการวิชาการ ได้อย่างมีคุณภาพ พร้อมยังพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ไปสู่เมืองน่าอยู่ต่อไปในอนาคตต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๑.๑ เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๑.๒ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๑.๓ เพื่อสร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการ การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ บริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร ?

๑.๓.๒ กระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์มีวิธีการอย่างไร ?

๑.๓.๓ เครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์มีวิธีการจัดการอย่างไร ?

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

โครงการวิจัยการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

๑. กลุ่มประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมา

ในอุทยานภูเขาไฟกระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๐๐ รูป /

๒. กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยคือ กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และตัวแทนชุมชนในเขตพื้นที่อุทยานภูเขาไฟกระโดง รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๐ รูป /คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่ ประกอบด้วย ชุมชนบ้านเขากระโดง หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒.ชุมชนบ้านเขาน้อย หมู่ ๑๐ ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ด้านองค์ประกอบของชุมชน ชุมชนมีเอกภาพและ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เด่นชัดของกลุ่ม มีวัดโรงเรียน รัฐและซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมพื้นฐานทางสังคมได้อย่างดีต่อไป

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้จะครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาตำราทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับ หลักธรรม ตลอดจนเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่ต่างๆ

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านเนื้อหาผู้วิจัยศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อ โดยศึกษาจากงานพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือ ตำรา งานวิชาการ งานวิจัย และเอกสารอื่นๆ

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาการเรียนรู้ หมายถึง การยกระดับพื้นที่ในการส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์มีส่วนร่วมและดึงชุมชน รัฐ วิชาทกิจ ผสมผสานกับ บวร. ให้เกิดการเรียนรู้ครบวงจร โดยส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนที่ติดกับภูเขาไฟกระโดง

พื้นที่สาธารณะ หมายถึงพื้นที่สาธารณะประกอบสร้างจากพื้นที่ทางกายภาพที่มีหลายรูปแบบในมิติมุมมองที่แตกต่างกันออกไป สามารถเข้าถึงเข้าได้และมีกลุ่มคนผู้ใช้งานที่หลากหลาย มีการใช้พื้นที่ร่วมกัน ทั้งที่เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงและร่วมสังเกตการณ์ โดยเป็นพื้นที่ทางสังคมที่รองรับคนทั้งในระดับบุคคล กลุ่มเพื่อน ครอบครัวชุมชนเมือง และรองรับความต้องการเพื่อผลประโยชน์ต่อสาธารณชน

เขตภูเขาไฟกระโดง หมายถึง บริเวณพื้นที่วนอุทยานเขากระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ที่จะจัด
สำหรับการใช้ในการเรียนรู้และสร้างให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีพื้นที่ครอบคลุมตำบลเสม็ด
ตำบลสวายจิก และตำบลอีสาน

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะ
ภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๖.๒ ได้พัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูป
ในศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๖.๓ ได้สร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัด การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดง
อย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร ข้อความทางวิชาการ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ค้นหาจากเอกสาร ตำราเรียนของผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษาต่างๆ และศึกษาจากงานวิจัยเชิงคุณภาพหลายฉบับและนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวล เพื่อกำหนดนิยามเป็นขอบเขตเนื้อหาและเป็นโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาตามลำดับดังนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่างดังต่อไปนี้

- ๒.๑ บริบทและลักษณะทั่วไปของบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง
- ๒.๒ แนวคิดการพัฒนาตามหลักจริยศาสตร์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนสร้างสรรค์
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้
- ๒.๕ แนวคิดการมีส่วนร่วม
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ บริบทและลักษณะทั่วไปของบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแดนดินที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์มากแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจากที่คนไทยจะรู้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้ภาษาถิ่นคือภาษาลาวแล้ว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ได้เรียกตนเองว่าลาวอีกมากมายซึ่งกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่เป็นหัวเมืองอีสานตอนล่างในอดีต นับตั้งแต่จังหวัด นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ซึ่งเคยปรากฏชื่อในประวัติศาสตร์ว่า เขมรป่าดง ซึ่งเป็นพื้นที่ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆของภูมิภาคนี้ทั้งในด้านประชากร และวัฒนธรรม กล่าวคือประชากรส่วนใหญ่กลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณแถบนี้เป็นกลุ่มที่เรียกตนเองว่า กูย เขมร โดยมีประชากรที่มีลาวเป็นบางส่วน แต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะเป็นของตนเอง ดังจะเห็นได้จากจารีตประเพณี และระบบความเชื่อต่างๆที่ถูกรักษาไว้และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง

จังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เคยเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ เป็นพื้นที่ที่มีแหล่งโบราณคดีทั้ง สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จังหวัดบุรีรัมย์เป็น ดินแดนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมานาน ตั้งแต่อดีต ชนต่างๆได้มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยมีแหล่ง ชุมชนโบราณจำนวนมากกระจายอยู่บริเวณแม่น้ำชีและแม่น้ำมูล แบ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีซึ่ง นิยมทำคูน้ำคันดินเป็นวงรีหรือวงกลมรอบเมือง ซึ่งนิยมตั้งเมืองใกล้แหล่งน้ำเพื่อสะดวกในการชักน้ำ เข้ามาเก็บในคูเมือง และกลุ่มวัฒนธรรมขอมที่ส่วนใหญ่มีการจัดวางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีการขุด บารายไว้เป็นแหล่งน้ำสำหรับเมือง จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมทวาร วดีที่แผ่ขยายครอบคลุมดินแดนอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ หลังจากนั้นอาณาจักรขอมขยาย อิทธิพลเข้าสู่ดินแดนอีสานสูงมากขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘

อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นรัชกาลชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ.๑๗๖๑) อิทธิพลของขอมในแผ่นดินอีสาน เริ่มเสื่อมลง และเป็นการเริ่มยุคอิทธิพลของอาณาจักรล้านนาช้างในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ.๑๘๙๖- ๑๙๑๖) ที่ก่อตัวเข้มแข็งในกลุ่มแม่น้ำโขงและได้แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนอีสาน ซึ่งสามารถแบ่งพื้นที่ ออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่อยู่ในแอ่งสกลนคร อันได้แก่ จังหวัดสกลนคร หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำพู นครพนมและจังหวัดเลยกับพื้นที่ส่วนที่อยู่ในบริเวณแอ่งโคราชหรือบริเวณอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและชัยภูมิ โดยมีเทือกเขาเป็นสันกั้นระหว่างแอ่ง สกลกับแอ่งโคราช ซึ่งจากการศึกษาประวัติศาสตร์พบว่า คนอีสานอาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาตั้งแต่อ่อน สมัยประวัติศาสตร์ มีอายุกว่าหนึ่งหมื่นปี ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันคือ ปราสาทต่างในจังหวัดบุรีรัมย์รวมถึงภูเขากระโดงด้วยซึ่งจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

วนอุทยานเขากระโดง ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลเสม็ด ตำบลอีสาน และตำบลสวายจิก อำเภอ เมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๔๕๐ ไร่ เนื้อที่ส่วนใหญ่ของภูเขาเป็นป่าที่สาธารณะ สมบัติของแผ่นดิน ซึ่งกรมป่าไม้ได้ประกาศจัดตั้งเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

อุทยานเขากระโดง ชื่อเดิมชาวบ้านเรียกเขากระโดงว่า “พนมกระดอง” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ภูเขากระดอง (เต่า)” เพราะมีรูปลักษณ์คล้ายกระดองเต่า ต่อมา จึงเรียกเพี้ยนเป็น “กระโดง” ภูเขาไฟกระโดงนับเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทมาแล้วหลายพันปี และเป็น ๑ ใน ๖ ลูกของภูเขา ไฟใน บุรีรัมย์ ทั้งยังเป็นภูเขาไฟที่มีสภาพปากปล่องสมบูรณ์ ปัจจุบันได้มีการบูรณะเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด โดยในแต่ละปีจะมีประชาชนและนักท่องเที่ยวเดินทางขึ้นไปกราบไหว้ ขอพรพระสุภัทรบพิตร และชมปากปล่องภูเขาไฟเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะฤดูหนาวจะมีนักท่องเที่ยว มากเป็นพิเศษ ทางจังหวัดต้องขอความร่วมมือนักท่องเที่ยวให้ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดย รอบวนอุทยานภูเขาไฟกระโดงเพื่อให้ลูกหลานได้ชมความงดงามสืบไป

การกำเนิดและการแจกกระจายของภูเขาไฟ ยังคงพบอยู่ทั่วไป ตามบริเวณช่องประทุระเบิด (Vent) หรือเขตไหล่เนินภูเขาไฟซากภูเขาไฟเกิดจากการไหลทะลักของลาวา (อาจมีการประทุระเบิดบ้าง ถ้ามีก๊าซและไอน้ำร้อนเดือดมาก) ตามแนวรอยเลื่อนแบบรอยเลื่อนย้อน (Thrust – Fault) โดยภูเขาไฟกระจาย (Distribution) อยู่ห่างจากแนวรอยเลื่อนขึ้นไปทางเหนือเป็นระยะ ๆ ภูเขาไฟ แนวแรกอยู่ห่างจากแนวรอยเลื่อนประมาณ ๔๐ กิโลเมตร ได้แก่ภูเขาไฟคอก แนวที่สองห่างจากแนวรอยเลื่อน ประมาณ ๔๕ กิโลเมตร ได้แก่ภูเขาไฟหลุบ และภูเขาไฟไปรบัต แนวที่สามห่างจากแนวรอยเลื่อนประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ได้แก่ ภูเขาไฟพนมรุ้ง ภูเขาไฟอังคาร และภูเขาไฟกระโดงซึ่งอยู่ห่างจากแนวรอยเลื่อนมากที่สุด ประมาณ ๗๕ กิโลเมตร ภูเขาไฟแต่ละแนวเป็นภูเขาไฟที่ดับแล้วมีอายุแตกต่างกันไป แนวที่อยู่ใกล้รอยเลื่อนมากที่สุด (แนวแรก) มีอายุเก่าแก่ที่สุดคือ ประมาณไม่เกิน ๒ ล้านปี ซึ่งมีสัณฐานและร่องรอยการไหลของธารลาวา ถูกทำลายเกือบหมด หินที่ผุกล่อนง่ายสลายกลายเป็นดินหมดแล้ว คงเหลือแต่หินที่แข็งแกร่งเท่านั้น และภูเขาไฟแนวทางเหนือสุดได้แก่ภูเขาไฟกระโดง มีอายุน้อยที่สุดลูกหนึ่งของประเทศไทย ร่องรอยการประทุระเบิด การไหลหลากของธารลาวา เศษหินที่ผุที่ซากภูเขาไฟในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่ มีสัณฐานของช่องปล่องประทุระเบิดชัดเจน เนินภูเขาไฟเกิดจากการทับถมของเศษหินภูเขาไฟ(Pyroclastic Materials) ซึ่งเกิดจากแรงดันของก๊าซ (Gas) ต่าง ๆ ที่แทรกอยู่ในหินหลอมละลาย เช่น ไอน้ำ (๗๐.๗๕%) คาร์บอนไดออกไซด์ ๑๔.๐๗%) ไฮโดรเจน (๐.๓๓%) ไนโตรเจน (๕.๔๕%) ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (๖.๔๐%) ซัลเฟอร์ไฮไดรด์ (๑.๙๓%) เป็นต้น เศษหินภูเขาไฟเหล่านี้เป็นมวลหินหลอมละลายที่ถูกดันประทุขึ้นไปและเย็นแข็งตัวในอากาศ มีขนาดต่าง ๆ กัน และมีชื่อเฉพาะเรียกแตกต่างกัน

รูปภาพที่ ๑ วิวชมตะวัน

บนเขากระโดงเป็นที่ตั้งของปูชนียสถานหลายอย่างซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปทั้งในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง ที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปบาทจำลอง พระสุภัทรบพิตร ซึ่งบนเศียรพระข้างบน ได้บรรจุสารีริกธาตุให้ชาวพุทธได้กราบไว้ และยังมีปูชนียสถานเรียงรายตาม

ทางรถยนต์ขึ้นลงอีกหลายแห่ง เช่น ภูผิตขเสนีย์ ศาลาพระพุทธองค์ ศาลาประจำวัน สถานที่ดูดวง อาทิตยตก วนอุทยานเขาระโดง มีการบริหารจัดการในพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๗ (นครราชสีมา) ต.เสม็ด อ. เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์ ในอดีตนั้นมีภูเขาไฟอยู่หลายแห่ง โดยหนึ่งในนั้นก็คือ เขาระโดง ที่ปัจจุบัน เป็นอุทยานภูเขาระโดง เป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัด บุรีรัมย์

สำหรับเขาระโดง มีลักษณะเป็นเนินเขาขนาดเล็ก ๒ ลูกติดต่อกัน สูงจากพื้นที่โดยรอบ ประมาณ ๖๐ เมตร โดยเนินทางทิศใต้เรียกว่า เขาใหญ่ ส่วนเนินทางทิศเหนือเรียกว่า เขาน้อยหรือ เขาระโดง ทั้งสองเนินเกิดจากการทับถมของเศษหินภูเขาไฟที่พ่นปะทุออกมา ซึ่งจากการสำรวจ ความหนาของชั้นลาวาจากการระเบิดของเหมืองหิน พบว่า มีอายุประมาณ ๓ แสน ถึง ๔ แสนปี มีความหนามากกว่า ๒๐ เมตร ส่วนบริเวณที่เป็นขอบปล่องช่องปะทุ คือบริเวณที่เป็นหุบเขาอยู่ตรง กลางระหว่างเขาใหญ่กับเขาระโดง ซึ่งปัจจุบันมีสภาพเป็นแอ่งน้ำขังตลอดปี

สำหรับบริเวณปากปล่องภูเขาไฟ อยู่ในเขตตำบลเสม็ด อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ สูงจากระดับน้ำทะเล ๒๘๓ เมตร ปัจจุบันตรงปากปล่องมีลักษณะเป็นหลุมลึก มีทางเดินเท้าก่อด้วยหิน และมีระเบียงไว้ให้ชมวิว มีหินฟองน้ำกระจายอยู่โดยรอบ หรือที่เรียกว่าหินลอยน้ำ ส่วนด้านบนของปาก ปล่องภูเขาไฟ เป็นพื้นที่ราบประดิษฐาน พระสุภัทรบพิตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้าน คู่เมืองบุรีรัมย์ สร้างขึ้นในปี พุทธศักราช ๒๕๑๒ โดยอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ (สุรวุฒิ บุญญานุศาสน์) หลวง พ่อบุญมา ปัญญาโชโต อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทเขาระโดง ร่วมกับชาวจังหวัดบุรีรัมย์และผู้มี ศรัทธาเลื่อมใส ได้ร่วมกันสร้างขึ้นเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง ๑๒ เมตร ฐานยาว ๑๔ เมตร หันหน้าไปทางทิศเหนือ

รูปภาพที่ ๒ ปล่องภูเขาไฟ และบันไดทางขึ้น

ในพระเศียรพระสุภัทรบพิตรองค์นี้ มีพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุอยู่ ซึ่งเป็นพระบรม สารีริกธาตุที่เสด็จมาเองตามคำอธิฐานจิตของนางแจ้ว มารดาของนายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา อดีต

รัฐมนตรีช่วยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบัน เมื่อมีการสร้างพระสุภัทรบพิตร นายเสรี จึงนำมาบรรจุไว้ในเศียรนี้ จากจุดที่ตั้งองค์พระสามารถเห็นทัศนียภาพเมืองบุรีรัมย์ได้สวยงามอีกด้วย

ใกล้กับที่ประดิษฐานพระสุภัทรบพิตร มีมณฑปรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ที่พระยาประเสริฐ สุนทราศรัย อดีตเจ้าเมืองบุรีรัมย์ กับคุณหญิงประเสริฐ สุนทราศรัย มีจิตศรัทธาเลื่อมใสได้สร้างขึ้นไว้ที่เขากระโดง เมื่อเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๔๘ เพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็นปูชนียสถานให้พุทธศาสนิกชนได้สักการบูชา

ต่อมาปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ ตระกูลสิงหเสนีย์ ได้มีผู้จิตศรัทธาสร้างรอยพระพุทธรูปบาทจำลองขึ้นมาใหม่ขนาดยาว ๒ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๑ ศอก แล้วนำมาประดิษฐานไว้ในปราสาทหินเขากระโดง พร้อมกับได้สร้างมณฑปครอบทับไว้ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ปราสาทหินเขากระโดงยังได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๑๘ โดยมีขอบเขตโบราณสถาน ๑ งาน ๕๐ ตารางวา

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของบริเวณอุทยานเขากระโดงเป็น ๓ ฤดู เริ่มต้นตั้งแต่ เดือนมิถุนายน ถึงพฤศจิกายน เป็นช่วงฤดูฝน เดือนธันวาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ เป็นช่วงฤดูหนาวและ มีนาคมถึง พฤษภาคม เป็นช่วงฤดูร้อน

พันธุ์ไม้และสัตว์ป่า

มีสภาพป่าโดยทั่วไปเป็นเต็งรัง พันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ เต็ง รัง มะกอกเลื่อม ตะคร้อ ชีเหล็ก เป็นต้น มีไม้พื้นล่างได้แก่ สาบเสือและหญ้าชนิดต่างๆ และยังมีพันธุ์ไม้ที่นำมาปลูกได้แก่ จามจุรี ลั่นทม และอีกมากมาย ซึ่งวนอุทยานเขากระโดงไม่มีบ้านพักแก่นักท่องเที่ยวที่ผ่านไป ผ่านมา หากนักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางมีความประสงค์จะมาพักแรม จะต้องนำเต็นท์ไปกางเองและต้องไปติดต่อขออนุญาตกับหัวหน้าอุทยานเขากระโดง

๒.๒ แนวคิดการพัฒนาตามหลักจริยศาสตร์

๒.๒.๑ ความหมายของจริยศาสตร์

การตั้งคำถามถึงคุณค่าทางจริยธรรมในศาสตร์ว่าด้วย การจัดสรรทรัพยากรในสาขาวิชาทางด้านเศรษฐศาสตร์และการเมืองซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ โดยมีปรากฏในงานของอริสโตเติลที่ชื่อ The Nichomachean Ethics ที่เสนอว่า เศรษฐศาสตร์นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกับจริยศาสตร์และปรัชญาการเมือง โดยอริสโตเติลสรุป ว่าเศรษฐศาสตร์จะต้องให้ความสำคัญกับคำถามที่ว่า “มนุษย์ควรจะดำรงชีวิตอย่างไร” อันเป็นคำถามที่พุ่งตรง ไปยังคุณค่าทางจริยธรรมของการมีชีวิตที่ดี กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์นั้นจะต้องเป็นมากกว่าการจัดสรรจัดหาวัตถุให้แก่มนุษย์ นอกจากนี้เศรษฐศาสตร์ยังเป็นศาสตร์ ที่เกี่ยวกับการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของสังคม คือ การที่คนส่วนใหญ่ในสังคมได้ประโยชน์สุข

เศรษฐศาสตร์จึงต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและต้องถามเสมอว่า “เพื่อใคร-เพื่ออะไร” อาจกล่าวได้ว่าความคิดของอริสโตเติล ข้างต้นนี้เป็นจุดเริ่มต้นของความพยายามที่จะหยิบยกเรื่องของคุณค่าทางจริยธรรมมาพิจารณาเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร

หลังจากอริสโตเติลก็มีนักวิชาการหลากหลายสาขา ได้นำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางจริยธรรม และการจัดสรรทรัพยากรอย่างให้อริสโตเติลทำแต่ก็ไม่ได้พูดถึงการพัฒนาเป็นการเฉพาะเพียงแต่สอดแทรกอยู่ใน ความคิดของนักวิชาการหลากหลายสาขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาเศรษฐศาสตร์และรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับการจัดสรรทรัพยากรในสังคม จนกระทั่งในช่วงปี ๑๙๕๐ จริยศาสตร์ก็เริ่มถูกหยิบยกมาพิจารณาและ ประเมินค่าการพัฒนาและได้รับการยกฐานะเป็นสาขาวิชาเฉพาะขึ้นมา

การให้ความหมายของจริยศาสตร์ของการพัฒนานั้น ปรากฏอย่างชัดเจนในงานของเดนีสกูเลต์ (Denis Goulet) นักวิชาการคนสำคัญในด้านนี้ในหนังสือของเขาชื่อ *The Cruel Choice: a New Concept in the Theory of Development* โดยกูเลต์ให้นิยามจริยศาสตร์ ของการพัฒนาว่าเป็น “การตัดสินใจคำถามที่เกี่ยวกับ คุณค่าทางจริยธรรมที่นำเสนอผ่านทฤษฎี การวางแผนและภาคปฏิบัติการของการพัฒนา” เช่นเดียวกับเดวิด ครอคเกอร์ (David Crocker) นักวิชาการคนสำคัญในด้านนี้อีกคนที่นิยามจริยศาสตร์ ของการพัฒนาในทำนองคล้ายๆ กันว่าเป็น “การประเมิน คุณค่าทางจริยธรรมในเชิงปทัสสถานของเป้าหมายและ แนวทางของประเทศโลกที่สามและการพัฒนาในระดับโลก” จะเห็นได้ว่านิยามทั้งของกูเลต์และครอคเกอร์ แม้จะกล่าวว่า จริยศาสตร์ของการพัฒนานั้นเป็นสาขาวิชา แต่ก็เน้นการประเมินและตัดสินใจหลักการหรือบรรทัดฐาน บางอย่างของการพัฒนาเป็นสำคัญซึ่งสอดคล้องกับนิยามของจริยศาสตร์ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปที่ว่า “ปรัชญา สาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่า อย่างไหนถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม”^๑

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาลึกลงไปในการศึกษาจริยศาสตร์ในปัจจุบัน มีแนวทางการศึกษาที่แยกย่อยออกไปเป็น ๓ แนวทางซึ่งมีความแตกต่างกันในจุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ แนวทางที่ ๑ จริยศาสตร์เชิงปทัสสถานหรือจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐาน (normative ethics) อัน “เป็นพยายามที่จะวางแบบแผน หลักการ หรือมาตรฐานสำหรับหลักจริยธรรม เพื่อกำหนดว่าสิ่งใดดี/เลว ถูก/ผิด ตลอดจนปกป้องหลักการที่คิดว่าเหมาะสมและหาทางประยุกต์ใช้” แนวทางที่ ๒ จริยศาสตร์เชิงพรรณนา (descriptive ethics) เป็นแนวทางการศึกษาจริยศาสตร์ที่มุ่งศึกษา แบบแผนพฤติกรรมตั้งแต่ในระดับปัจเจก สังคมไปจนถึง ยุคสมัยและใช้หลักเหตุผลเพื่อมาอธิบายการตัดสินใจคุณค่าทางจริยธรรมของแต่ละปัจเจก สังคมและ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒*, (กรุงเทพมหานคร :นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖, หน้า ๓๔.

ยุคสมัยนั้นๆ และแนวทางที่ ๓ คือ แนววจิยศาสตร์ ที่เน้นการศึกษา ในเรื่องความหมายของวาทกรรมทางจริยธรรม (moral discourse) ซึ่งก็คือ การใช้ภาษาสนทนาถกเถียงกันในเรื่องของจริยธรรม^๒

แนวทางการศึกษาจริยศาสตร์ของการพัฒนาในโดยมากเป็นไปในแนวทางของการศึกษาเชิงปทัสสถาน (เหมือนที่กูเลต์และครอคเกอร์ให้คำจำกัดความไว้) โดยมุ่งใช้ทฤษฎีจริยศาสตร์ปทัสสถาน (อย่างแนวคิด ประโยชน์นิยมหรือจริยศาสตร์แบบค่าน้ำ) มาประยุกต์ ใช้กับปัญหาการพัฒนาหรือสร้างหลักการทางจริยธรรม ที่คิดว่าเหมาะสมและนำมาประยุกต์ใช้เป็นหลักซึ่งใน ประเด็นนี้โดสกาสเปอร์ (๒๐๐๔: ๑๘-๑๙) ได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาจริยศาสตร์ของการพัฒนาในแนวทางบรรทัดฐาน นั้นมักจะละเลยมิติของจริยศาสตร์เชิงพรรณนาที่อธิบาย ถึงชุดความคิดความเชื่อที่หลากหลายในเชิงจริยธรรมว่าด้วยการพัฒนา กาสเปอร์จึงได้เสนอนิยามของจริยศาสตร์การพัฒนา ขึ้นมา ๓ นิยาม คือ ๑) ชุดของความเชื่อ/ความคิดทาง จริยธรรมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ๒) การสร้างชุดของทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเชื่อ/ความคิดทางจริยธรรม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และ ๓) การศึกษาชุดของความเชื่อ/ความคิดทางจริยธรรมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและประเด็นต่างๆ ที่ชุดของ ความคิดเหล่านั้นเข้าไปเกี่ยวข้อง (Des Gasper, ๒๐๐๔: ๑๙) บทความนี้ใช้นิยามตามความหมายที่ ๓ ของกาสเปอร์ เนื่องจากตรงกับวัตถุประสงค์ของบทความที่ต้องการ ศึกษาและสำรวจชุดของความคิด/ความเชื่อและประเด็น ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาจริยศาสตร์ในเชิงพรรณนาเป็นสำคัญ

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีด้านจริยศาสตร์

นโยบายของประเทศในทศวรรษที่ผ่านมาให้ความสำคัญต่อ “การพัฒนาคน” ให้เป็นคนดีที่เก่งและมีสุข โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงเน้นแนวทางพัฒนาตามหลักแนวคิดการพึ่งตนเองโดยใช้หลักพอประมาณการคำนึงถึงความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ให้ความสำคัญกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ การพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนที่ใช้ความรู้ คุณธรรม และความเพียรในการปฏิบัติและการดำรงชีวิตซึ่งทั่วโลกให้การยอมรับและเป็นหลักที่ได้ผ่านการพิจารณาด้านวิชาการว่าได้ผลจริงและยั่งยืนประการสำคัญสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยรวมทั้งได้ผลดีกว่าการพัฒนาโดยเลียนแบบตะวันตกซึ่งพบว่าประสบความล้มเหลวและทำให้สูญเสียงบประมาณ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดแนวทางพัฒนาระบบราชการ และข้าราชการให้ยึดหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติราชการ โดยปรับทัศนคติข้าราชการให้เห็นความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข วัฒนธรรม สันติวิธี และธรรมาภิบาล เน้นประเด็นการส่งเสริมให้ข้าราชการยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม แยกเรื่องส่วนตัวออกจากส่วนรวม ทำงานแบบมีอาชีพ มีจิตสำนึกสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ของสาธารณะ พร้อมรับผิดชอบต่อส่วนรวม และพร้อมรับการตรวจสอบ ก่อนที่จะส่งเสริม

^๒ เฉลิมเกียรติ ก, ๒๕๓๒: ๑๑-๑๓; เฌียงน้อย บุญยเนตร ก, ๒๕๓๗: ๓-๔; Paul Edwards (eds.), ๑๙๖๗: ๘๑-๘๒; Des Gasper, ๒๐๐๔: p.๑๘-๑๙.

พัฒนาจริยธรรมการทำงานให้กับใคร ข้อตกลงเบื้องต้นคือ ความเข้าใจที่ ตรงกันและการยอมรับใน แนวคิด ทฤษฎี หลักและวิธีการพัฒนาที่เป็นสากลและมีหลักฐานว่าใช้ได้ผลจริง

ดังที่กล่าวมาแล้วในเอกสารหลายฉบับว่า “จริยธรรม” เป็นระบบของการทำความดี ละเว้น ความชั่ว ซึ่ง วิชาการสาขาจิตวิทยา สาขาจริยศาสตร์ ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับจิตใจและพฤติกรรมมนุษย์ นักจิตวิทยา ที่สำคัญหลายท่านได้เสนอทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลหรือกระบวนการของพฤติกรรม ของบุคคลโดยเฉพาะพฤติกรรมจริยธรรม ซึ่งในคู่มือฉบับนี้ได้ประมวลและสรุปเฉพาะทฤษฎีทาง จิตวิทยาและด้านจริยธรรม โดยจะได้เน้นทฤษฎีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมและพฤติกรรม จริยธรรม ซึ่งสามารถนำมาใช้ เป็นหลักในการพัฒนาจริยธรรมข้าราชการ กิจกรรมในการเสริมสร้าง พฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรม ข้าราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่คนเราจะทำความดี หรือไม่ มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับสาเหตุทั้งภายในและภายนอกสาเหตุภายใน คือ ลักษณะทาง จิตใจต่าง ๆ เช่น การไม่เห็นแก่ตัวแต่เห็นแก่ส่วนรวมการมุ่งอนาคตและความสามารถควบคุมตนเอง ความเชื่อว่าทำความดีจะนำไปสู่ผลดี และการทำชั่วจะต้อง โดนลงโทษ นอกจากนั้นยังเกี่ยวข้องกับ ลักษณะทางจิตใจทางด้านอื่นๆ คือ ความพอใจและเห็นด้วยกับความดีต่างๆและเห็นความสำคัญของ ความดีเหล่านั้น เช่น ความซื่อสัตย์ การเคารพกฎระเบียบและกฎหมาย ความสามัคคี เป็นต้น ลักษณะทางจิตใจเหล่านี้ที่สำคัญมีอะไรบ้างได้มีการกำหนดโดยการวิจัย เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของ พฤติกรรมของคนไทยซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

เมื่อกำหนดลักษณะทางจิตใจที่เป็นคนมีจริยธรรมสูงแล้วในคู่มือนี้จะได้กล่าวถึงวิธีการ พัฒนาจิตใจต่อไปด้วยส่วนสาเหตุภายนอกตัวบุคคลการที่บุคคลนั้นจะทำความดีหรือละเว้นการ กระทำที่ไม่ น่าปรารถนามากน้อยเพียงใดนั้นสาเหตุคือคนรอบข้างกฎระเบียบ สังคมวัฒนธรรมและ สถานการณ์ในขณะนั้นที่บุคคลประสบอยู่ นอกจากนั้นระเบียบข้อบังคับในหน่วยงาน สภาพแวดล้อม ในการทำงาน การมีหรือขาดแคลนสิ่งเอื้ออำนวยในการทำงานตลอดจนบรรยากาศทางสังคมในที่ ทำงานกลุ่มเพื่อนและวัฒนธรรมขององค์กรจะมีผลต่อพฤติกรรมการทำงานและสุขภาพจิต ตลอดจน ความสุข ความพอใจในการทำงาน ในสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำนายไม่ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น และจะ ก่อให้เกิดผลดี หรือผลเสียต่อบุคคล ตัวอย่างเช่น ผู้บังคับบัญชามีอารมณ์แปรปรวนเดี๋ยวดีเดี๋ยวโมโห หรือสถานการณ์ คลุมเครือ ลูกน้องไม่ทราบว่าจะต้องทำอะไรจึงจะถูกต้องเหมาะสมและจะไม่โดน ตำหนิหรือบ่นว่า สถานการณ์เหล่านี้จะมีผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของลูกน้องทั้งสิ้น ส่วนการควบคุม ผลดีและผลเสียที่จะ เกิดกับตน ก็ขึ้นอยู่กับระบบ กฎเกณฑ์ และสภาพงานแบบราชการ (Bureaucracy) ของหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย ดังนั้น สาเหตุภายนอกที่ส่งผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของ บุคคลในสภาพการทำงานราชการจึงมี ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และลักษณะทางสังคมใน หน่วยงานนั้นๆ บุคคลแต่ละคนจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของจิตใจของตนและสภาพแวดล้อมภายนอกไป พร้อมกัน ในการที่เขาจะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมต่างๆ ท่านอาจจะสงสัยว่าจิตใจหรือสภาพ

ภายนอก จะมีอิทธิพลต่อบุคคลมากกว่ากัน ในการที่บุคคลนั้นจะทำความดีและละเว้นการทำความชั่วก็ตอบได้ว่า ใครจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมมากน้อยหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณภาพทางจิตใจของเขา คนที่จิตใจยังไม่พัฒนาไปสู่ขั้นสูง เช่น เด็ก หรือคนที่จิตใจต่ำ แม้จะเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตาม จะเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่จิตใจต่ำนั้นจะทำความดีละเว้นชั่ว ในสถานการณ์ที่มีคนออกคำสั่ง คอยสอดส่องและควบคุมบังคับเท่านั้น เขาจะทำความดีเพราะต้องการ รางวัลหรือดเว้นการทำความชั่วที่ไม่ดี เพราะกลัวโดนลงโทษ กลัวคนอื่นเห็น กลัวโดนจับได้เท่านั้น คนประเภทนี้ หัวหน้าต้องควบคุมบังคับให้ทำงานอย่างใกล้ชิดจึงจะได้ผลงานดี

ส่วนผู้ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมน้อยจะกระทำหรือไม่กระทำการใดขึ้นอยู่กับพิจารณาโดยตนเองอย่างรอบคอบโดยไม่เห็นแก่ตัว แต่ทำตามกฎระเบียบ ทำงานเพื่องานอย่างเต็มความสามารถ ด้วยใจรัก และทำเพื่อหน่วยงานและส่วนรวมเป็นสำคัญ ผู้ที่มีจิตใจสูง ไม่พ่ายแพ้ต่อสภาพ ที่ยั่วให้ทำชั่ว มีระเบียบวินัย ควบคุมบังคับตนเองได้ทำความดีเสมอแม้จะไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้อื่น ก็ตาม คนประเภทที่จัดเป็นผู้ที่มีจิตใจสูงซึ่งมีอยู่น้อยในแต่ละสังคมจากการประมวลแนวคิดทฤษฎีด้านจริยธรรม จริยศาสตร์ และจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมการทำงานของบุคคล พบแนวคิด ทฤษฎีและจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมมาตรฐานคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

๒.๒.๓ กลไกทางจริยศาสตร์

คำว่า“จริยธรรม”และ“คุณธรรม”^๓มักมีการพูดถึงและนำไปใช้ในความหมายที่แยกกันไม่ออก บางครั้งก็เรียกควบกันไปเป็นคุณธรรมจริยธรรม อีกทั้งเรื่องที่คนในสังคมไทยปัจจุบันนี้นิยมนำมาเป็นประเด็นในการพูดคุยกันมากคือ คุณธรรมและจริยธรรมในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากการเมืองการปกครองมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมจึงมีบทบาทสำคัญกับระบบการเมืองการปกครองที่สังคมนั้นใช้คุณธรรม และจริยธรรมของบุคคลที่พึงมีต่อสังคม จึงหมายถึง การมีคุณงามความดีในการทำหน้าที่พลเมือง ของสังคมประชาธิปไตย ความสำคัญของประเด็นนี้อยู่ที่การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ดีไม่ใช่ขึ้นอยู่กับว่ามีผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม การทำหน้าที่ ให้บริการประชาชน บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาชน เท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับ การทำหน้าที่ต่อประเทศชาติของประชาชนด้วย คุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลที่มีต่อสังคมในสังคมประชาธิปไตย ประกอบด้วย การมีรูปแบบ ความคิดสร้างสรรค์ทางบวกในการแสดงบทบาทอย่างแข็งขันในการร่วมพัฒนา และแก้ไขปัญหา ของสังคมด้านต่างๆ เช่น

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจประเด็นสาธารณะอย่างแข็งขัน

^๓กิตติยา โสภณโกโคย. (ม.ป.ป.) “คุณธรรม จริยธรรมและการดำรงอยู่กับประชาธิปไตย” วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๓) สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๗.

๒. การมีส่วนร่วมในการกระทำเพื่อส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
๓. การสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
๔. การปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบของบ้านเมืองเคารพในกฎกติกาของสังคม

และ

๕. การติดตามตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารและหน่วยงานของรัฐ ทั้งนี้ การมีบทบาทดังกล่าวหากทำด้วยความไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ก่อให้เกิดความวุ่นวาย เตือนร้อนและทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม จนถึงการล้มล้างระบบการเมืองการปกครองกลายเป็น อนาธิปไตยแทนประชาธิปไตยได้ ในบางกรณีก็อาจกลายเป็นเครื่องมือของคนที่ไม่หวังดีต่อ ประเทศชาติ คุณธรรม (Morality/Virtue) และจริยธรรม (Ethics) เป็นคำศัพท์ที่มีความหมาย ใกล้เคียงกันทั้งในภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ตามที่บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒๓ “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี เป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจซึ่งสามารถแยกออกเป็น ๒ ความหมาย คือ

๑. ความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรมประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ

๒. การรู้จักไตร่ตรองว่าอะไรควรทำ ไม่ควรทำและอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรม คือ จริยธรรมแต่ละข้อที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีความรับผิดชอบ ฯลฯ “จริยธรรม” แปลว่า ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม ซึ่งก็คือ กฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ (ปัญญาและเหตุผล) ทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักแยกแยะความถูก ผิด ควร ไม่ควร โดยจริยธรรมมีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. การตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgement) บุคคลจะมีหลักการของตนเอง เพื่อตัดสินการกระทำของผู้อื่น

๒. หลักการของจริยธรรมและการตัดสินตกลงใจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลก่อนที่จะปฏิบัติกรต่างๆ ลงไป

๓. หลักการทางจริยธรรมเป็นหลักการสากลที่บุคคลใช้ตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่างๆ

๔. ทศนะเกี่ยวกับจริยธรรมได้มาจากความคิดของบุคคลหรืออุดมคติของสังคมจนเกิดเป็นทศนะในการดำรงชีวิตของตนและของสังคมที่ตนอาศัยอยู่

๒.๒.๔ การพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หลังจากประเทศแถบซีกโลกตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและอเมริกาได้เป็นผู้นำและต้นแบบในการปฏิวัติอุตสาหกรรม คือเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อยังชีพและค้าขาย ภายในประเทศเป็นหลักมาสู่การผลิตเชิงอุตสาหกรรมเพื่อให้ได้ผลผลิตแบบเดียวกันในปริมาณมากซึ่ง

ทำให้มีต้นทุนต่ำเพื่อการแข่งขันทางการค้าและมุ่งจำหน่ายระหว่างประเทศกันมากขึ้นนับแต่นั้นช่วง
ระยะ ๑ ศตวรรษที่ผ่านมาทำให้เกิดการใช้วัตถุดิบการสังสมพฤติกรรมการบริโภค และการใช้ฐาน
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ไม่คุ้มค่าและมุ่งสนองตอบความสะดวกสบายมากกว่าความจำเป็น
พื้นฐาน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละประเทศร่อยหรอลงอย่างมาก เช่น ทรัพยากรพลังงาน
ทรัพยากรป่า ทรัพยากรแร่ และทรัพยากรน้ำ เป็นต้นนอกจากนี้ของเสียที่ปล่อยออกจากการ
กระบวนการผลิตและการบริโภคสินค้าของพลได้ก่อให้เกิดมลพิษ การปนเปื้อนและส่งผลกระทบต่อมนุษย์
และทรัพยากรน้ำ อากาศ และความหลากหลายทางชีวภาพ ดังนั้นประเทศที่พัฒนาแล้ว จึงเริ่มรวมตัว
กันสร้างกรอบแนวทางการพัฒนาใหม่โดยเกิดการพัฒนาความคิดแบบที่เรียกว่าการเปลี่ยนนัยกระ
บวนทัศน์ (paradigm shift) ขึ้นส่งผลให้เกิด “กรอบแนวคิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน”

นับแต่ปี ๒๕๑๕ เป็นต้นมาจากการที่แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแ
สการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๕ โดยเริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการ
ประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศ
สวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ชาวโลกคำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัด
ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ต่อมา
ในปี พ.ศ.๒๕๒๖ สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาของโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World
Commission on Environment and Development) หรือเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ “Brundland
Commission” เพื่อทำการศึกษาเรื่องการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาซึ่งได้
เผยแพร่เอกสารชื่อ “Our Common Future” ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนิน
ชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางการพัฒนาประเทศเสียใหม่ ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม
และให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำ
ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาได้

ต่อมาสหประชาชาติได้จัดการประชุมสุดยอดระดับโลกอีก ๒-๓ ครั้ง คือ “การประชุมสุดยอด
ระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา” (UN Conference on Environment and
Development : UNCED) ณ กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีเอกสาร
สำคัญคือ “แผนปฏิบัติการ ๒๑” ซึ่งเป็นเหมือนแผนแม่บทของโลกให้ประเทศภาคีสมาชิกที่เข้าร่วม
ประชุมได้นำไปเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศให้ก้าวสู่ความยั่งยืน อีก ๕ ปีถัดมาสหประชาชาติก็ได้
เป็นเจ้าภาพจัด “การประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน” (World Summit on
Sustainable Development: WSSD) ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ในปี
พ.ศ.๒๕๔๕ ซึ่งประเทศต่างๆ ทั่วโลกกว่า ๑๘๐ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญใน

“กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน”อย่างต่อเนื่องและร่วมกันลงนามรับมาเป็น“พันธกรณี”ร่วมกันที่จะพัฒนาประเทศและสังคมโลกให้น่าอยู่และยั่งยืน โดยมุ่งพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

จากรายงานของบรรษัทแลนก็เรียกร่องในสิ่งเหล่านี้ นั่นคือ การพัฒนาที่ตระหนักหรือคำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และการคิดถึงคนรุ่นหลังด้วย จึงได้รับการตอบรับและต้อนรับอย่างอบอุ่นจากวงการต่างๆ ซึ่งนอกจากนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน ยังถูกมองว่า เป็นสิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาและด้วยความที่ยังคลุมเครือ ก็เป็นการเปิดพื้นที่/ที่ว่างให้กับบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องเลือกตีความ/ให้ความหมายต่อสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน” ในแบบฉบับที่ตัวเองต้องการได้ ไม่แตกต่างจากมโนทัศน์อื่นๆในสังคม ไม่ว่าจะเป็น“ความยุติธรรม”หรือ“ประชาธิปไตย”เป็นต้น เพราะคงไม่มีใครกล้าประกาศว่าไม่เห็นด้วย ไม่ชอบความยุติธรรม ไม่ชอบการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือแม้แต่ไม่ชอบการพัฒนาแบบยั่งยืน เพียงแต่จะมีรายละเอียดของเรื่องเหล่านี้แตกต่างกันไปเท่านั้น ฉะนั้น สิ่งที่รายงานของบรรษัทแลนกระทำก็คือ เปิดพื้นที่ชนิดใหม่ขึ้นในสังคม เพื่อให้บุคคล สถาบัน หน่วยงาน องค์การแขนงต่างๆ เลือกประกาศจุดยืนทางศีลธรรมของตนเองผ่านวาทกรรมที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน”^๔

ความโดดเด่นของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่สามารถทำให้สิ่งที่ขัดแย้งกัน สิ่งที่ดีเหมือนว่าจะไปด้วยกันไม่ได้ในอดีต นั่นคือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) กับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (environmental protection) สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและอย่างราบรื่นโดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบที่ดำรงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกตลาดและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความโดดเด่นของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน อยู่ที่สามารสลลายความเชื่อ ความหวาดวิตกในยุคทศวรรษ ๑๙๗๐ และ ๑๙๘๐ ที่มองว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมแบบที่ดำรงอยู่จะนำไปสู่การทำลายล้างโลกในที่สุด สิ่งที่การพัฒนาแบบยั่งยืนนำเสนออย่างสำคัญคือการรับผิดชอบต่อผู้อื่นและในฐานะที่การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นรากฐานของจริยธรรมในปัจจุบัน ความน่าสนใจของการพัฒนาแบบยั่งยืนเกี่ยวกับการประสานระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน ดูยังเป็นข้อเสนอที่น่าสนใจอย่างมากด้วย เนื่องจากเป็นทางเลือกที่สาม ระหว่างข้อเสนอดูมีลักษณะสุดขั้ว ๒ แบบ คือแบบของนักนิเวศวิทยาอย่างลึกที่เรียกร่องให้ปฏิเสธสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา”อย่างสิ้นเชิง กับแบบที่ชูการพัฒนาอย่างไม่ต้องคำถามและไม่คำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเลย ดังกรณีของทฤษฎีการให้ทันสมัยอย่างตะวันตกในอดีต ฉะนั้น ด้วยเหตุผลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมการพัฒนาแบบยั่งยืนจึงได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี แม้ว่าแนวคิดการพัฒนาแบบ

^๔ ชัยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร. Development Discourse วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร , สำนักพิมพ์วิภาส, ๒๕๕๙. หน้า ๓๖.

ยั่งยืน จะได้รับความนิยมและยอมรับอย่างกว้างขวาง จนสามารถทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาระดับโลก และได้รับความสนใจจากประเทศต่างๆทั่วโลก แต่ก็มีได้หมายความว่าแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนสามารถลดทอนความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกได้อย่างฉับพลัน โดยมีต้องพูดถึงการจัดปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกให้หมดไป ซึ่งยิ่งดูยิ่งเป็นเรื่องห่างไกลมากขึ้นทุกที สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่าบรรดาพลังและกระบวนการในการทำลายล้างสิ่งแวดล้อมต่างก็ยังคงดำรงอยู่ มิได้ถูกขจัดให้หมดสิ้นไปแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนา การทำให้เป็นอุตสาหกรรม รวมถึงลัทธิบริโภคนิยมและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างขาดความรับผิดชอบเป็นที่น่าสงสัยว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดในทางปฏิบัติ เพราะเท่าที่ผ่านมา ความไม่เท่าเทียมในสังคมยังคงดำรงอยู่ คนยากจนจำนวนมากขาดแคลนอาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม ในประเทศโลกที่สามหรือแม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตาม นั่นคือ การพัฒนาเท่าที่ผ่านมาได้สร้างปัญหาไว้มากมายซึ่งการแก้ปัญหาแบบประนีประนอมอย่างการพัฒนาแบบยั่งยืนนี้จะแก้ไขได้หรือไม่ เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์จำนวนมหาศาลของชาติมหาอำนาจและบรรษัทยักษ์ใหญ่ทั้งหลาย โดยสรุปการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทโลกคือการพัฒนาที่มุ่งสู่ดุลยภาพของมิติ ๓ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยให้ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและไม่ทำให้อนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถที่จะสนองความต้องการของตนเองความหมายของคำว่า“ยั่งยืน” การใช้คำ sustainable และ sustainability มีนิยามอยู่ ๓ แนวใหญ่ด้วยกัน คือ

๑) แนวสังคม หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับการสนองความต้องการพื้นฐานอย่างต่อเนื่องซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องได้รับอาหารน้ำที่สะอาด และการบำบัดรักษายามเจ็บป่วย ในขณะเดียวกันก็หมายถึงการสนองความต้องการระดับสูงด้วย เช่น ความมั่นคง เสรีภาพ การศึกษาการมีงานทำ ความยั่งยืนทางสังคมอาจจะเน้นเรื่องการส่งเสริมความสุขสมบูรณ์ของมวลชนส่วนใหญ่ เป้าหมายสำคัญที่สุดของแนวนี้อาจคือการรักษาคุณภาพชีวิตให้มีระดับสูงอย่างยาวนาน

๒) แนวนิเวศ จุดเน้นอยู่ที่กระบวนการทางชีววิทยาของธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบนิเวศ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศในระยะยาวจำเป็นจะต้องมีการคุ้มครองทรัพยากรทางพันธุกรรมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางธรรมชาติ ในความหมายนี้ การจัดการและการรักษาระบบนิเวศรวมทั้งการสนับสนุนให้ชีวิตทั้งหลายอยู่รอดคือเป้าหมายสำคัญที่สุด

๓) แนวเศรษฐกิจ จะเน้นแต่เรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ถ้ากล่าวถึง“ความยั่งยืน”จะหมายถึง เศรษฐกิจขยายตัวอย่างยั่งยืนยาวนาน ในอัตราที่สูง แต่นักเศรษฐศาสตร์สีเขียว มีแนวคิดอีกแบบคือ กล่าวว่า เศรษฐกิจที่ยั่งยืน หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลกธรรมชาติ การให้คุณค่าทางชีวิตจิตใจมากกว่าคำนึงถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^๕ ได้เขียนไว้ในหนังสือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ระบุถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน ว่าเป็น ระบบการพัฒนาคือ เป้าหมายที่ครอบคลุม คือ การดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษย์ หมายถึง มนุษย์อยู่อย่างมีอิสรภาพและสันติสุขในโลกที่เกื้อกูล การพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องอาศัยความเป็นไปอย่างประสานและเกื้อกูลกันของระบบความสัมพันธ์แห่งองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการคือ มนุษย์ สังคม เทคโนโลยี และธรรมชาติแวดล้อม โดยเสนอแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาแบบองค์รวมโดยบูรณาการอย่างสมดุล จะต้องเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยทั้งหลาย มีอิสรภาพที่จะเกื้อกูลต่อกันด้วยระบบความสัมพันธ์แห่งองค์ประกอบพื้นฐานและรวมกับความซับซ้อนที่มนุษย์สร้างขึ้น อันได้แก่ เทคโนโลยี เป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนา ดังนี้

(๑) มนุษย์ในฐานะบุคคล ในฐานะชีวิตทั้งกายและใจ (๒) สังคม (๓) ธรรมชาติ (๔) เทคโนโลยี

องค์ประกอบทั้ง ๔ จะเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกันทั้งระบบ แต่มนุษย์เป็นตัวกระทำ เพราะมีเจตจำนง ในขณะที่องค์ประกอบอื่นไม่มี และการที่มนุษย์แปลกแยกจากธรรมชาติย่อมหมายถึงว่ามนุษย์แปลกแยกจากชีวิตมนุษย์เองด้วย การแก้ปัญหาด้วยการบูรณาการต่างๆ ก็คือการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้โลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติประสานประโยชน์กันได้ โดยมนุษย์อยู่ในโลกธรรมชาติอย่างกลมกลืน เกื้อกูล ความสำเร็จนี้จึงจะเป็นชัยชนะอย่างแท้จริงของมนุษย์ และเพื่อให้เป็นองค์ประกอบที่ดีที่จะนำไปสู่ระบบใหญ่ทั้งหมด ในการพัฒนาจึงถือเอาการพัฒนามนุษย์เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเป็นปัจจัยที่กระทำได้กล่าวมาแล้ว

กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนแยกได้เป็น ๒ ส่วนดังนี้^๖

๑. ระบบการพัฒนาคือ โดยพัฒนาที่ตัวคนเป็นปัจจัยที่ทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ คือ ครอบคลุมพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยทั้ง ๓ ด้านนั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันการพัฒนาคนจะต้องทำทั้งหมดจึงจะเป็นการพัฒนาคนเต็มคน

๑.๑) พฤติกรรม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญาออกมา โดยให้ความสำคัญกับพฤติกรรมเคยชินที่ดีและเกื้อกูลซึ่งจะต้องฝึกแต่เด็ก

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) การพัฒนาที่ยั่งยืน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคิตทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๕๐.

^๖ รัชฎาพร เกตานนท์.กระบวนการทัศน์การพัฒนาในเชิงปรัชญาและการคิดของมนุษย์เพื่อพัฒนาแนวทางการดำรงชีวิตในปัจจุบัน. The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences, ๒(๒), ๒๕๖๕, หน้า. ๓๖, ๕๐

๑.๒) จิตใจ จิตใจที่มีเจตจำนงที่เป็นตัวชี้เร้ากำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตที่พอใจมีความสุข ก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้ ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม

๑.๓) ปัญญา ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหาคือเป็นตัวจัดปรับทุกข้ออย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไป และอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ ใช้ปัญญาคือความไม่ประมาท

๒. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคนที่พัฒนาเต็มระบบนั้นเป็นตัวกลางหรือเป็นแกนกลางด้วยการเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน จะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ ดำเนินไปด้วยดี โดยทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลกัน และในระบบนี้มีมนุษย์ในฐานะปัจจัยตัวกระทำที่มีความสำคัญที่สุด ที่จะให้ภาวะที่พึงประสงค์นี้เกิดขึ้นหรือไม่ โดยจะกล่าวถึงข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและการปฏิบัติต่อองค์ประกอบทั้ง ๔ เฉพาะที่เป็นแนวทางพื้นฐานบางประการ

๒.๑) มนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นหลักที่ควรให้ความสำคัญที่สุด โดยมุ่งให้การศึกษา จัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่นๆเพื่อให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงาม เข้าถึงความเต็มมนุษย์ที่สมบูรณ์ อันจะเป็นปัจจัยไปกระทำต่อระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนและมนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ คือทุนหรือปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พึ่งมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ชยัน อดทน รับผิดชอบ มีความรู้ ฯลฯ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังในการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๒) สังคมระบบต่างๆทางสังคมนั้นเป็นการจัดการรูปแบบในระดับสังคม ต่างสังคมประเทศชาติที่เปิดถึงทั่วกัน จะต้องวางมาตรการร่วมกัน ปกป้องมิให้มีการกดขี่ บีบบังคับ เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่ว่าน้อยใหญ่ สังคมควรมีมาตรการพิทักษ์ ป้องกันมิให้คนเบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม

๒.๓) ธรรมชาติ การมีทัศนคติที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้นไม่ควรหยุดมองแค่เล็กมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ แล้วมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่ควรที่จะก้าวต่อไปถึงขั้นแสดงศักยภาพของมนุษย์ในการจัดวางสมมติต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้อำนาจสิทธิต่างๆกลับมาอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ไปเบียดเบียน ทำร้าย เอาเปรียบ ยอมเสียสละให้มาก แล้วทำความดีชดใช้หรือจะถือว่ากอบโกยจากเขามากพอแล้ว จะคืนให้แก่ธรรมชาติบ้างก็ได้

๒.๔) เทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพผลการผลิตสูงโดยมีของเสียน้อย กำจัดน้ำเสีย กำจัดขยะ เอาของเสียมาเวียนใช้ใหม่ ตลอดจนการวางมาตรการบังคับควบคุม มนุษย์เองจะต้องไม่ประมาทกับการใช้เทคโนโลยี เพราะเทคโนโลยีเป็นเครื่องสนองกิเลสของ

มนุษย์ จะต้องใช้อย่างมีสติ มิใช่ว่าเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าแต่มนุษย์กลับเสื่อมลง จะต้องเสพที่คุณค่าแท้มิใช่เสพเพราะตันทา ข้อปฏิบัติต่อองค์ประกอบแต่ละอย่างพอเป็นแนวทางแล้วขั้นที่จะบูรณาการทั้ง ๔ องค์ประกอบเข้าด้วยกันเป็นระบบสัมพันธ์อันเดียวโดยเอาระบบพัฒนาตัวคนมาเป็นองค์แกนกลาง ที่จะทำหน้าที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้สำเร็จเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยสรุปการพัฒนา มีหลักการที่ลักษณะสำคัญคือเป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งต่อความต้องการในอนาคตเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือมองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่นๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้จึงยึดหลักความรอบคอบและค่อยเป็นค่อยไป การพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธ “ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้น เป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือ ทำลายทำลายที่สุด ผลของการดำเนินการพัฒนาตามแนวคิดใดก็ตามจะตกแก่ตัวมนุษย์เองเสมอ เช่น หากพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจและการใช้เทคโนโลยีควบคุมและบงการธรรมชาติมากเกินไป สังคมมนุษย์ก็อาจถึงกาลอวสานรวดเร็วขึ้นหรือหากยึดถือการพัฒนาตามแนวทางความยั่งยืนที่ตระหนักว่าสรรพสิ่งเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อกันอย่างซับซ้อนและหลากหลายสังคมโลกก็จะดำเนินไปด้วยกันระหว่างสรรพสิ่งและตัวมนุษย์ได้อย่างยั่งยืนยาวนาน^๗

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนสร้างสรรค์

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิดชุมชนสร้างสรรค์

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้กล่าวถึงความเป็นชุมชนไว้ว่า เป็นเรื่องของความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ (Identity) ซึ่งมีความเป็นตัวตนอันหลากหลายปรากฏในหลายรูปลักษณะที่มี ความหมาย เพราะเป็นความพยายามที่จะบอกคนอื่นให้รู้ว่า “ฉันเป็นใคร” ซึ่งเป็นเรื่องของ การเชื่อมโยงตัวเองกับคนอื่นในสังคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือสิทธิ ที่หมายถึง ได้รับการยอมรับว่าตัวเองมีความชอบธรรม เพราะความเป็นชุมชนวางอยู่บนหลักการเกี่ยวกับอำนาจ ในการมีส่วนร่วม ดังนั้นหากถูกกีดกันหรือถูกปฏิเสธชุมชนก็จะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิดังกล่าว อย่างไรก็ตามลักษณะที่สำคัญของความเป็นชุมชนอาจจะประกอบไปด้วยปัจจัย ๔ ประการ ดังนี้

๑. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าที่เกิดจากความเอื้ออาทร การช่วยเหลือ พึ่งพากัน ความซื่อสัตย์ เช่น กรณีของการรวมกลุ่มทำเรื่องออมทรัพย์หรือการให้ความสำคัญจริยธรรม ของการยังชีพ เช่น การพึ่งพาตนเองในการผลิต การบริโภคเป็นต้น คุณค่าเหล่านี้เป็นคุณค่าในจารีต วัฒนธรรม และเพณีของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมและต่อมามีความพยายามที่จะเสริมสร้างคุณค่าขึ้นมา เช่น ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของภาคประชาชนที่เป็นการบ่งบอกถึงความพยายามที่จะสร้างคุณค่า และจริยธรรมใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์เรื่องศักดิ์ศรีความเป็น

^๗ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. โครงการพัฒนาฯ ชีววิถีการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย. ๒๕๖๐. หน้า ๒-๘.

มนุษย์ที่มักแสดงออกผ่าน เรื่องสิทธิ เป็นต้น อันเป็นสิ่งที่ช่วยกำกับกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม

๒. ทูทางสังคม ได้แก่ วิธีคิด ระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการการใช้ทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิธีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้ ภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้นั้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของจารีต ประเพณี กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ เช่น การใช้ทรัพยากรต่างๆ การจัดการทุน เป็นต้น

๓. สิทธิเกี่ยวกับความชอบธรรม ในความเป็นชุมชนนั้นจำเป็นต้องมีที่ยืนให้กับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนชั้นกลางในเมือง ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร ชาวประมงหรือแม้แต่ชนกลุ่มน้อยตามภูตอยที่มี ความแตกต่างทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวหรือปรากฏการณ์ของท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขามีตัวตนอยู่ ชุมชนจึงเป็นเรื่องของการสร้างพื้นที่หรือหน่วยที่เราจะยืนอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ในสังคม เพื่อที่จะให้ตนเองรู้สึกว่ามีตัวตนอยู่ไม่ว่าจะเป็นในสลัม ในพื้นที่ระบบนิเวศต่าง ๆ ด้วย

ปัจจุบันแนวคิดเรื่อง “สิทธิ” รวมถึง “สิทธิชุมชน” ได้รับความสำคัญมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นสิทธิ ในแง่ของการปรับเปลี่ยนระบบ กฎเกณฑ์ กระบวนการยุติธรรมเพื่อให้เป็นกลไกรักษาและปกป้อง ความยุติธรรม ความเสมอภาคของคนในสังคมตามกรอบของรัฐธรรมนุญหรือสิทธิที่เกี่ยวข้องกับ ขบวนการทางสังคมในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นหรือสิทธิในการสื่อสารของประชาชนในฐานะที่จะช่วยเพิ่มอำนาจให้กับประชาชน หรือเพื่อให้ “คนตัวเล็กตัวน้อย” ในสังคมได้มีพื้นที่ในทางสังคมการเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งนั่นก็หมายถึงความเป็นชุมชนแห่งกลุ่มคนเหล่านั้นที่ดำเนินไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่งและแนวนอน

๔. การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ อย่างยิ่ง เพราะหากชุมชนไม่มีการเรียนรู้และการปรับตัวชุมชนท้องถิ่นนั้นอาจตั้งอยู่ไม่ได้ ผลที่ตามมา คือการสูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และการ “จัดการตนเองเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง” จึงเป็นส่วนสำคัญของความเป็นชุมชน ปาริชาตวิสัยเสถียรระบุว่า ความเป็นชุมชนนั้นเกิดขึ้นจากความรู้สึกร่วมและความผูกพันที่ปัจเจกบุคคลมีต่อสถานที่ การได้ทำกิจกรรม การได้เรียนรู้หรือประสบการณ์ที่มาจากบทเรียน ทั้งในด้านความขัดแย้ง และการสร้างสรรค์ อันเป็นผลมาจากการที่คนในชุมชน (รวมถึงนอกชุมชน) ได้ ร่วมเรียนรู้และต่อสู้ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและผลจากการเรียนรู้ ร่วมกันนั้นทำให้ชุมชนได้ความรู้ ประสบการณ์และสร้างระบบ ระเบียบหรือจารีตขึ้นมาใหม่จน กลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

^๔ อานันท์ กาญจนพันธุ์, วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๔, หน้า ๒๕๖.

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าความเป็นชุมชน หมายถึง ความรู้สึกร่วมและกระบวนการของกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ การสื่อสาร การแบ่งปัน การยอมรับสิทธิและอำนาจในการจัดการ การเรียนรู้และการปรับตัวที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้คนในการจัดการกับชุมชน เครือข่ายที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งและพื้นที่ทางสังคมโดยเป็นการจัดการเชิงซ้อนที่ชุมชนนั้น ๆ สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นแนวตั้งและแนวนอน รวมถึงผ่านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เกิดขึ้นและการสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกันของผู้คนในเครือข่าย แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือการแบ่งปันและการจัดการตามกลไกของผู้ใช้และผู้ร่วมสร้างเครือข่ายสังคมนั้น ๆ

สาเหตุการเกิดขึ้นของชุมชน

๑. ความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์กล่าวคือมนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพียง ลำพัง ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นจึงจะมีชีวิตรอด จึงต้องใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในลักษณะของชุมชนและสังคม

๒. การตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นของมนุษย์กล่าวคือมีคนจำนวนหนึ่งไปรวมกัน ตั้งถิ่นฐานเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยในอาณาบริเวณหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ซึ่งไม่มีใครอยู่อาศัยมาก่อน อาจจะมีเริ่มต้นจากบุคคลเพียงคนเดียวหรือครอบครัวเดียวก่อนแล้วมีคนอื่น ๆ ตามไปภายหลังก็ได้ จึง ทำให้เกิดกลุ่มคน กลุ่มสังคม ละแวกบ้านและชุมชนขึ้นตามลำดับ

๓. การขยายตัวของอุตสาหกรรม กล่าวคือในสังคมหรือชุมชนที่อุตสาหกรรมมีความเจริญก้าวหน้า จะเกิดการขยายตัวของระบบโรงงานอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความแออัด เพราะ โดยปกติโรงงานมักตั้งอยู่ในเมือง มีบริเวณที่ทำการไม่กว้างขวางนัก ต้องย้ายโรงงานออกไปตั้งที่อื่น บนพื้นที่ดินว่างเปล่า คือไม่มีการใช้ประโยชน์ มีขนาดใหญ่และราคาไม่แพง เป็นต้น เมื่อตั้งโรงงานขึ้นดำเนินการ ผู้ประกอบการ คนงาน จึงย้ายมาทำงานในโรงงาน บางคนเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับโรงงานด้วย เพราะมีความสะดวกสบายในการทำงาน เมื่อมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากก็เกิดเป็นชุมชนขึ้น

๔. การขยายตัวของเมือง เมืองเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยผู้คนจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางการค้าและธุรกิจ การบริหาร การบริการและอื่น ๆ ทำให้ผู้คนอพยพเข้าสู่เมืองมาก เมืองจึงขยายตัวออกไปยังบริเวณที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างรวดเร็ว จึงเกิดชุมชนขึ้นมากมาย ดังชุมชนที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในเมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่และหาดใหญ่ เป็นต้น

๕. การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับบ้านและที่ดิน นักธุรกิจบ้านและที่ดินมีส่วนสำคัญ ในการเกิดชุมชน กล่าวคือ ได้คัดเลือกที่ดินที่เหมาะสมเพื่อจัดทำโครงการสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ มีกำลังทรัพย์เพียงพอ ซึ่งผู้ซื้อมักชักชวนคนที่รู้จักมักคุ้นไปซื้อด้วย ประกอบกับนักธุรกิจเหล่านี้ได้ จัดทำโครงการที่ผู้ซื้อต้องมีกิจกรรมร่วมกันด้วย จึงทำให้เกิดชุมชนได้ง่ายขึ้น

๖. นโยบายของรัฐ ชุมชนเกิดขึ้นได้จากการกำหนดนโยบายของรัฐ ทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความมั่นคง เช่น การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แก่ ประชาชนในรูปของนิคมสร้างตนเอง การปฏิรูปที่ดิน โครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ เช่น โครงการ พัฒนาพื้นที่

ชายฝั่งทะเลตะวันออกและภาคใต้ โครงการนิคมอุตสาหกรรมในภูมิภาคและจังหวัดต่าง ๆ โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ทำให้เกิดชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ขึ้น

๗. การหนีภัยของมนุษย์ทั้งภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น และภัยที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สงคราม อาชญากรรม การเมือง เป็นต้น ทำให้มนุษย์ ต้องหนีภัยไปหาถิ่นที่อยู่หรือจัดตั้งชุมชนใหม่ที่ปลอดภัยกว่าเดิม

๘. สภาพทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม บริเวณบางแห่งมีสภาพที่ เหมาะสมต่อการเกิดชุมชน เช่น ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำ มีดินดี มีทรัพยากรมาก ภูมิประเทศสวยงาม เป็นต้น จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้มนุษย์เข้าไปประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และขยายตัวเป็นชุมชนขึ้น

๙. ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์พัฒนาการ ทางความรู้ ความคิด และเครื่องมือต่าง ๆ ช่วยให้มนุษย์ค้นพบดินแดนต่าง ๆ ทั้งในโลกมนุษย์และดวงดาวอื่น ๆ และนำไปสู่การตั้งชุมชนใหม่ขึ้น เช่น การเกิดประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เป็นต้น ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์สามารถสร้างชุมชนได้ในทุกสถานที่ ทั้งในบริเวณขั้วโลก ภูเขาสูง ทะเลทราย ใต้ทะเล และในอวกาศ

๑๐. การขยายตัวของการคมนาคมสื่อสาร เส้นทางคมนาคม เช่น รถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน เรือ ทำให้เกิดสถานีขนส่ง สถานีรถไฟ สนามบิน ท่าเรือและอู่เรือ เป็นต้น ซึ่งมีผลต่อการเกิดของชุมชน เพราะบริเวณเหล่านี้มีผู้คนสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก เหมาะแก่การเข้าไปอยู่ อาศัย และดำเนินธุรกิจประเภทต่าง ๆ ส่วนการสื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ตทำให้มนุษย์มีการติดต่อสัมพันธ์กันในรูปแบบใหม่ ๆ ทำให้เกิดชุมชนแบบใหม่ ๆ ขึ้นนานาประเทศได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศด้วยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) มากขึ้น ประเทศไทยได้เริ่มคำนึงถึงเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๐-๒๕๕๔) ซึ่งไทยมีความพร้อมด้านทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม และทรัพยากรมนุษย์ที่มีความเป็นเลิศในการต่อยอดแนวคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถให้ไทยมีบทบาทที่สำคัญในเวทีการค้าโลก รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมและผลักดันแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผ่านกระทรวงสำคัญ อาทิ กระทรวงพาณิชย์ได้จัดประกวด ๑๐ เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กระทรวงอุตสาหกรรม ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ่านโครงการสำคัญ เช่น Creative Lanna กระทรวงวัฒนธรรมผลักดันให้ ๓ เมืองสำคัญของประเทศไทย คือภูเก็ต พัทยา และเชียงใหม่ เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (UNESCO)

เมืองสร้างสรรค์ คือแนวคิดที่เติบโตขึ้น โดยการขับเคลื่อนจากทั้งเศรษฐกิจและวัฒนธรรม แต่แนวคิดต่างๆ จะเติบโตได้ก็ต้องเป็นแนวคิดที่แข่งขันได้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ รวมทั้งความแตกต่างและหลากหลายก็กระตุ้นให้เกิดความเป็นต้นแบบและความแปลกใหม่ ในอดีตขบวนการนี้เข้มข้นมากในพื้นที่เมืองใหญ่ โดยเฉพาะเมืองหลวงของประเทศและของภูมิภาค ด้วยความหลากหลายของศิลปะและหัตถกรรม ตลอดจนกลไกสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิด ความคิดสร้างสรรค์ และเมืองถูกสร้างมาเพื่อเสริมซึ่งกันและกัน แต่กระบวนกรดังกล่าวไม่ได้เป็นเส้นตรง และขึ้นอยู่กับระบบที่ซับซ้อนมีปฏิสัมพันธ์กัน และขัดแย้งกันในบางครั้ง เมืองมักจะเกี่ยวข้องอย่างสูงกับ

“กลไก” สำหรับจัดการความหลากหลาย, ความเปลี่ยนแปลง, และความแตกต่างในการเติบโตของความรู้และความคิด ความขัดแย้ง และความแตกต่างซับซ้อนเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง และนวัตกรรมเมืองสร้างสรรค์ คือ ที่ซึ่งกลุ่มย่อยของกลุ่มย่อย^๙

๒.๑.๒ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

ถ้าพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนแล้ว การพัฒนาชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. คนในชุมชน คนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาชุมชน เนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาคน โดยความร่วมมือกันของคนในชุมชน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในชุมชนด้วยกันเอง การพัฒนาชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง ทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่มและองค์กรต่างๆ

๒. ทุนของชุมชน ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจและทุนสิ่งแวดล้อม

๒.๑ ทุนทางสังคม ได้แก่ คุณภาพของคน การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่าง ๆ ฯลฯ

๒.๒ ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ ผลิตภัณฑ์ รายได้ แหล่งทุนของชุมชน ฯลฯ

๒.๓ ทุนสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง น้ำตก ฯลฯ ทุนของชุมชนเหล่านี้จะเป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

๓. วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น โดยวัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพที่เหมาะสม ทันสมัยและเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น

๔. ยุทธศาสตร์หรือวิธีการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีหลายวิธีการ เช่น การให้การศึกษาอบรม การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและโครงการ การประสานงาน เป็นต้น ยุทธศาสตร์เหล่านี้เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนต้องเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับชุมชนจึงจะเป็นประโยชน์และสนับสนุนการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จ^{๑๐}

๕. กระบวนการพัฒนาชุมชน จะเป็นลักษณะมีลำดับขั้นตอนในดำเนินงาน คือการศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนและโครงการ การดำเนินงาน การประเมินผลและการทบทวนเพื่อไขปัญหาและอุปสรรค ซึ่งต้องดำเนินงานไปตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ

๖. การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มีความจำเป็น เกินขีดความสามารถของชุมชน หรือเพื่อกระตุ้นเร่งเร้าให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

๗. การบริหารและการจัดการที่ดี เป็นการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคคล กลุ่ม องค์กร การเงิน เวลา พลัง ทรัพยากร อาคารสถานที่ เป็นต้น ให้มีประสิทธิภาพ

^๙ ปารีชาติ วลัยเสถียร, กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท), ๒๕๕๙ หน้า ๑๕๖.

^{๑๐} กรมการพัฒนาชุมชน, “การเสริมสร้างความเข้มแข็ง”, ในเอกสารประกอบการประชุม เชิงปฏิบัติการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาศักยภาพชุมชน ๒๕๔๔, หน้า ๖๘.

๘. นักพัฒนาชุมชน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน จูงใจ ประสานงาน ระดมพลังหรือ ศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการพัฒนา

๙. การประสานงาน เพื่อเป็นการเชื่อมประสานระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร หน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกันเป็นไปในทิศทางเดียวกันและ เป็นลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้

๑๐. ผลของการพัฒนา คือเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ซึ่งจะ ทำให้คนที่ร่วมการพัฒนามีขวัญและกำลังใจที่ดี มุ่งมั่นที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ต่อไป^{๑๑}

องค์ประกอบทั้ง ๑๐ ประการของการพัฒนาชุมชนนี้ จะมีลักษณะความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ กัน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกันและกันเป็นห่วงโซ่ของการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชน ดังนั้น นักพัฒนา จึงต้องดำเนินงานไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนให้ประสบ ความสำเร็จได้นั้น ก็จะต้องทำการพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ให้มีคุณภาพ มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นและ เหมาะสมกับการ นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

ความหมายของการเรียนรู้

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ ดังต่อไปนี้^{๑๒}

อี แอล ธอร์นไดค์ (E.L. Thorndike) กล่าวว่า การเรียนรู้คือการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และปฏิกิริยาตอบสนอง

เจ พี เดอ เคก โก (J.P.De Cecco.) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการเสริมแรง

โรเบิร์ต เอ็ม การเย่ (Robert M. Gagne.) กล่าวว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง สมรรถภาพหรือความสามารถของบุคคล อันเนื่องมาจากสถานการณ์ที่กำหนดให้เพื่อช่วยให้เกิดการ เรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นจะคงอยู่ให้เห็นได้นานพอควร

พล็อตนิค (Plotnik.) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยอย่างถาวรอัน เป็นผลมาจากประสบการณ์

เวย์ทน (Weiten) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยและความรู้โดย อาศัยประสบการณ์

^{๑๑} สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร, โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓. หน้า ๒๓.

^{๑๒} วัลภา สบายยิ่ง. “การเรียนรู้” **เอกสารประกอบการสอน วิชา จิตวิทยาเพื่อการดำรงชีวิต. หน่วยที่ ๘.** (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙), หน้า ๖-๗.

วอร์เชล (Worchel) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการองการให้ประสบการณ์หรือปฏิบัติการจนทำให้บุคคลเกิดความสามารถในการกระทำกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใด โดยที่ความสามารถนั้นจะเกิดขึ้นอย่างถาวร

คาร์สัน นิล (Carlson Nesl.) กล่าวถึงการเรียนรู้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม

สเปนเซอร์ ราทัส (Spencer Rathus) กล่าวว่า การเรียนมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรอันเนื่องมาจากการฝึกฝนหรือประสบการณ์

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมไปเป็นพฤติกรรมใหม่ที่ค่อยข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์หรือได้รับการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ วุฒิภาวะ พิชยาต่างๆ รวมทั้งอุปนิสัยหรือความบังเอิญ

กล่าวได้ว่า การเรียนรู้คือ กระบวนการเจริญงอกงามของอินทรีย์หรือพัฒนาการของอินทรีย์ ทำให้อินทรีย์สามารถแก้ไขปัญหามากๆ ได้ดีขึ้น หรือปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า การเรียนรู้ กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ อย่างค่อนข้างถาวรอันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการฝึกฝนฝึกปฏิบัติตามที่ได้รับรู้มาและสามารถนำมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์

ความสำคัญของการเรียนรู้

การเรียนรู้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของบุคคล การปรับตัวในครอบครัว ต่อการศึกษา การทำงานองค์กร ดังต่อไปนี้

๑) การดำรงชีวิตของบุคคล เนื่องเนื่องจากบุคคลต้องมีการดำรงชีวิตพื้นฐาน ซึ่งต้องมีการเรียนรู้ ตั้งแต่แรกเกิดจนก่อนตาย ทั้งนี้ ริชาร์ด บูทสิน (Richard R. Bootsinn)^{๑๓} กล่าวถึงความสำคัญการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้ความเข้าใจของบุคคล ทักษะของบุคคล และทักษะต่างๆ ของบุคคล มนุษย์มีการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงก่อนตาย ไม่มีใครแก่เกินที่จะเรียนรู้ และการเรียนรู้จะช่วยให้พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

^{๑๓} เรวัต แสงสุริยงค์.(2561). ความพยายามลดช่องว่างด้านดิจิทัลในสังคมไทย.Veridian E Journal, Silpakorn University, Humanities, Social Sciences, and Arts, 11(1), ๒๕๖๑ หน้า ๕๘.

จากการศึกษาค้นคว้าในประเทศเยอรมัน^{๑๔} พบว่า มนุษย์มีการเรียนรู้จากระบบต่างๆ ของร่างกายในระดับที่แตกต่างกันตั้งแต่มากที่สุดถึงน้อยที่สุดดังนี้

ร้อยละ ๘๓ เรียนรู้จากการดู เห็น

ร้อยละ ๑๑ เรียนรู้จากการดม

ร้อยละ ๑๐ เรียนรู้จากการฟัง

ร้อยละ ๒ เรียนรู้จากการสัมผัส

ร้อยละ ๑ เรียนรู้จากการชิม

จากผลการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัจจัยต่างๆ มีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ ซึ่งมนุษย์มีการเรียนรู้ด้วยตามากที่สุด เพราะฉะนั้นคนที่สามารถสร้างภาพที่เกิดจากความคิดของตนเองให้ผู้อื่นเห็นและเข้าใจภาพนั้นได้ จะได้เปรียบเพราะคนเห็นภาพนั้นก็จำความคิดนั้นได้นาน แต่ผลการรับรู้หรือการเรียนรู้จะคงทนถาวร หรือไม่ขึ้นอยู่กับวิธีการได้มาซึ่งความรู้ต่างๆ

หลักการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องส่งผลต่อการดำรงชีวิตของบุคคล รู้ว่าต้องทำอะไร เข้าใจว่าทำไมต้องกระทำสิ่งนั้น การให้ข้อมูลเพื่อการสื่อสารเพื่อความเข้าใจบุคคลรอบข้างจะทำให้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒) การปรับตัวในครอบครัว โดยที่การเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมกล่อมเกล้าของครอบครัวให้เกิดพฤติกรรมที่สามารถใช้ชีวิตในครอบครัวและสังคมได้ ทั้งการสร้างพฤติกรรมที่ดีในครอบครัว การลดเลิกจากสิ่งที่ไม่ดี ดังที่ เปี่ยมพงศ์ นุ้ยบ้านดำน^{๑๕} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ สิ่งมีชีวิตใดก็ตามที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ สิ่งมีชีวิตใดก็ตามที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ไดโนเสาร์ที่สูญพันธุ์ไปเมื่อนับล้านปีที่แล้ว เป็นต้น

๓) การศึกษาการทำงานและองค์กร และองค์กร การเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้จะพัฒนาทางการศึกษาของตนเองให้ศึกษาไปตามระบบในระดับที่สูงขึ้นมีความรู้ความเข้าใจถึงงานแต่ละแห่ง และวิธีปฏิบัติของแต่ละตำแหน่งงานและองค์กร ทำให้มีการปรับตัวให้เข้ากับงานและองค์กร ขยายว่าสำคัญอย่างไร ให้ชัดเจนขึ้น โดยที่การเรียนรู้มีส่วนสำคัญอย่างต่อเนื่อง กระบวนการขัดเกลาในโรงเรียนทำให้เกิดการปรับตัวกับผู้อื่น รวมทั้งใช้ชีวิตในสังคมได้ดังที่ ปรียาพร วงศ์นุตร

^{๑๔} ทศพร แสงสว่าง. การเรียนรู้ของมนุษย์. นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา Education Technology and Innovation (กรุงเทพฯ: ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

^{๑๕} เปี่ยมพงศ์ นุ้ยบ้านดำน. “องค์กรแห่งการเรียนรู้ Learning Organization” วารสารการศึกษา พยาบาล ๑๐, (๒๕๖๓), หน้า ๑๓-๑๗.

โรจน์^{๑๖} ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ไว้ว่าการเรียนรู้มีความสำคัญในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ทั้งการปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคม การเรียนรู้ไม่เพียงแต่การจัดกิจกรรม ในโรงเรียนหรือสถานศึกษา แต่การเรียนรู้เกิดขึ้นทุกสภาพและทุกขณะ ตั้งแต่มนุษย์ลืมตาโลก เราก็เริ่มเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ รอบตัว

ในการเรียนรู้ของบุคคลเรานั้นจะเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีชีวิต และเป็นที่ยึดกันโดยทั่วไปว่าการเรียนรู้ได้ดีที่สุดนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองถือเป็นการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรงได้รับจากการสอนโดยตรงและการนำไปใช้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยประสิทธิภาพของการเรียนรู้ของบุคคลด้วยวิธีการต่างๆ

สรุปว่า การเรียนรู้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล สำคัญต่อครอบครัว และสำคัญต่อการศึกษาการทำงานและองค์กรอันจะนำไปสู่การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เข้ากับสภาพสังคมสามารถใช้ชีวิตดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น และมีความสุข

องค์ประกอบของการเรียนรู้

ในสภาพการเรียนรู้ ย่อมประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการด้วยกัน คือ ตัวผู้เรียนรู้ (Learner) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation) และการกระทำหรือการตอบสนอง (Action หรือ Response) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) คุณลักษณะของบุคคล ได้แก่ วุฒิภาวะและความพร้อม ความสามารถด้านเชาว์ปัญญา ความสนใจประสบการณ์ของผู้เรียน ความบกพร่องทางร่างกาย

๒) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า หรือบทเรียน หมายถึงเรื่องที่จะเรียน เช่น ชนิดของบทเรียน ความยาวของบทเรียน ความยากง่ายของบทเรียน และความหมายของบทเรียน

๓) การกระทำหรือการตอบสนองเป็นวิธีการเรียนรู้ของบุคคลหรือวิธีการถ่ายทอดของผู้ถ่ายทอดซึ่งต้องอาศัย ทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ กระบวนการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ความคิด ความจำ การลืม การสนใจ การเสริมแรง การฝึกหัด และการถ่ายโอนการเรียนรู้ เป็นต้น

กระบวนการของการเรียนรู้

กระบวนการของการเรียนรู้และลักษณะการเรียนรู้ที่ดี มีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้ คือ^{๑๗}

๑) มีสิ่งเร้า (Stimulus) มาเร้าอินทรีย์ (Organism) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจหาว่าสิ่งเร้ามีความน่าสนใจก็จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี

๒) อินทรีย์เกิดการรับรู้สัมผัส (Sensation) ประสาทสัมผัสทั้งห้า ตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยมีการสัมผัสกับสิ่งเร้าส่งกระแสสัมผัสนั้น ไปยังระบบประสาทเพื่อเชื่อมโดยสู่การรับรู้

^{๑๖} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๖๗, หน้า ๒๙.

^{๑๗} พรรณี ชูทัย. เจนจิต. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ. บริษัทเกรท เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐, หน้า ๓๒.

๓) การรับรู้ (Perception) หลังจากที่เราประสบกับสิ่งเร้าจะมีการวิเคราะห์แปลความหมายโดยอาศัยประสบการณ์เดิม และความรู้ที่มีอยู่สื่อไปยังการสรุปเรื่องที่ตนเองเข้าใจ ทั้งนี้ส่วนที่สำคัญในการรับรู้หรือปัจจัยด้านสติปัญญา ความสามารถ ความเชื่อ ทักษะ เป็นต้น

๔) การสรุปความคิดรวบยอด (Conception) เป็นการสรุปเรื่องราวตามความคิดที่ผู้รับรู้เข้าใจเป็นภาพรวมของเรื่อง

๕) เกิดการเรียนรู้ (Learning) เกิดขึ้นเมื่อมีการสรุปความตามความคิดรวบยอดแล้วจึงเกิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ได้เรียนรู้

๖) การตอบสนอง (Response) หลังจากเกิดการเรียนรู้บุคคลก็จะตอบสนอง อาจแสดงออกเป็นพฤติกรรมต่างๆ ตามกระบวนการที่ได้รับมา ทั้งนี้ การตอบสนองจะขึ้นอยู่กับปัจจัยในตัวผู้เรียน ด้านบุคลิกภาพ ด้านประสบการณ์ ด้านสติปัญญา และด้านความพร้อมต่าง ๆ

นอกจากนี้ หากจะมีการเรียนรู้ที่ดีจะเกิดขึ้นได้ด้วย การสร้างความเข้าใจ การให้ความหมายกับสิ่งที่รับรู้มา กระบวนการเชื่อมโยงระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสามารถกำหนดขั้นตอนการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ความชัดเจนในเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียน และเป้าหมายของการเรียนรู้ และมีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เรียนรู้กับชีวิตจริง

ประเภทของการเรียนรู้

โรเบิร์ต กาเย่ (Robert Gagne)^{๑๘} ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น ๘ ประเภท นับตั้งแต่การเรียนรู้แบบพื้นฐานไปจนถึงการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ดังนี้

๑) การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (Signal learning) เป็นการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานที่สุด คืออธิบายได้ว่าสิ่งที่เห็นคืออะไร ไม่มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เช่น เห็นภาพห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง เป็นต้น

๒) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเชื่อมโยง (Connection) การตอบสนองที่สอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งเร้าต่าง ๆ โดยที่เมื่อได้ตอบสนองอย่างเหมาะสมก็จะได้รับรางวัล หรือตัวเสริมแรง หรือเกิดความพอใจ หรืออยากตอบสนองเช่นนั้นซ้ำ ๆ การเรียนรู้แบบนี้ต่างจากการเรียนแบบแรก เพราะการตอบสนอง การเรียนรู้ในลักษณะนี้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ ส่วนแบบการตอบสนองเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจและการเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสมองที่สูงกว่า การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองจะค่อยๆ พัฒนาขึ้นทีละน้อย บุคคลต่อบุคคลมีความมั่นใจมากขึ้นตามโอกาสที่ได้กระทำซ้ำๆ เช่น เมื่อไปต่างจังหวัดเราจะเข้าห้องน้ำ มีการเชื่อมโยงระหว่างข้อปัสสาวะ

^{๑๘} ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด, **วิศวกรสังคม** (เอกสารประกอบการสอน). สำนักวิชาการศึกษาทั่วไปและนวัตกรรมการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ๒๕๖๕. หน้า ๗๒.

และห้องน้ำที่สะอาด เมื่อคิดจะเข้าห้องน้ำก็เข้าปั๊มน้ำที่เคยไปแล้วสะอาด เป็นต้น สิ่งสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนี้ ก็คือ รางวัลหรือตัว ให้ผู้กระทำเกิดความพอใจ และเป็นการเพิ่มโอกาส ที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นนั้นซ้ำอีก ในทางตรงกันข้าม เราจะไม่ให้รางวัลต่อการตอบสนองที่เราไม่ต้องการ ซึ่งจะมีผลให้การตอบสนอง ที่เราไม่ต้องการนั้นค่อยๆ ลดและยุติลงในที่สุด เช่น ไปเข้าห้องน้ำที่ปั๊มน้ำลักษณะอย่างหนึ่งแล้วไม่สะอาด บุคคลก็ไม่เข้าปั๊มน้ำนั้นในที่สุด

๓) การเรียนรู้ด้านทักษะหรือด้านกลไก (Skill Learning) หรือ (Motor training) เป็นการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป และเห็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองในรูปของการใช้กลไกของกล้ามเนื้อ และทักษะ แต่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะประกอบด้วยความสัมพันธ์ ตัวอย่างเช่น เด็กที่จะเรียนรู้การเปิดประตู ก็จะมีลำดับของกิจกรรมต่อเนื่องเป็นสายโซ่ ดังนั้น มีพวงกุญแจอยู่ในมือ เลือกกุญแจที่จะใช้ขึ้นมาสอดใส่เข้าไปในลูกบิด หมุนลูกกุญแจหมดเสียงแกร๊กแล้ว ก็ผลักประตูให้เปิดออก

๔) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านถ้อยคำ (Verbal Association) เป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์มากกว่า ๒ คู่ขึ้นไป การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับการเชื่อมโยงและลำดับกิจกรรมต่อเนื่อง เป็นเรื่องของการใช้ถ้อยคำ การเรียนรู้แบบนี้เป็นความสำคัญของภาวะภายใน

๕) การเรียนรู้เพื่อจำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องจำแนกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น การเรียนรู้ี้จะมีเรื่องของการจัดการสัมผัสเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ตัวอย่างของการเรียนรู้แบบนี้ ก็ได้แก่การที่แม่สอนให้ลูกเรียนรู้ความแตกต่างของ พืช สัตว์ และสารเคมี หรือหินชนิดต่างๆ ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันได้เด็กเล็กๆ เรียนรู้ที่จะแยกความแตกต่างของสี รูปร่างของสิ่งของอักษร คำ จำนวน สัญลักษณ์ เป็นต้น การเรียนรู้เพื่อจำแนกความแตกต่างนี้ อาจเป็นการเรียนรู้เพื่อจำแนกความแตกต่างระหว่างสายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า และการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป

๖) การเรียนรู้โน้ตทัศน์ (Concept Learning) การเรียนรู้โน้ตทัศน์เป็นการเรียนรู้ที่จะจัดประเภทของสิ่งเร้าโดยพิจารณาจากคุณสมบัติต่างๆ เกี่ยวกับสี รูปร่าง ขนาด จำนวน ฯลฯ เป็นหลัก ผู้เรียนต้องเรียนรู้สิ่งที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือน และจำแนกความแตกต่างของสิ่งเร้า มีข้อสังเกตว่าการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งนี้ การตอบสนองของผู้เรียนไม่ได้เป็นการเชื่อมโยงกับลักษณะทางกายภาพของสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง หากแต่จะเป็นการเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางนามธรรมของสิ่งเร้านั้นๆ การเรียนรู้แบบต่างๆ ที่กล่าวมาจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ชนิดนี้

๗) การเรียนรู้กฎหรือหลักการ (Rule Learning หรือ Principle) กฎ หรือ หลักการ เป็นการเรียนรู้แบบสังเคราะห์สรุป เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งกับ มโนทัศน์ ความคิดรอบยอด ตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไป เช่น เมื่อเกิดสิ่งกับความยาวของเส้นตรง และเกิดสิ่งกับเกี่ยวกับความยาว ความ

กว้างของสี่เหลี่ยม เราก็สามารถตั้งเป็นกฎของการหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างความยาว และความกว้างได้ ตัวอย่างของกฎอื่นๆ หรือในวิชาชีพ เป็นต้น

๘) การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นการคิดค้นสิ่งต่างๆ เพื่อตั้งเป็นกฎหรือหลักการเพื่อจะนำไปใช้ควบคุม หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็จะนำไปใช้ควบคุม หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็จะนำกฎง่าย ๆ ที่มีอยู่นั้นมาสัมพันธ์กันเป็นกฎใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งการรวมกันเป็นกฎใหม่ดังกล่าวนี้ว่าจำเป็นมากที่จะใช้ในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ

ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ มีหลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำ ทฤษฎีการเรียนรู้การคิดทางสังคม และแนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะขอเสนอเฉพาะแนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธดังต่อไปนี้

แนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ

แนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธมุ่ง เน้น ที่การพัฒนาคน ให้เป็นผู้มีคุณ ภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝังและพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม โดยหลักการตามแนวพุทธที่สอดคล้องกับการเรียนรู้อย่างมากและสามารถนำไปใช้ได้ทั้งการดำเนินชีวิต ครอบครัว การงานและสังคม คือ หลักไตรสิกขาเนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรม ฝึกหัดเพื่อพัฒนาคนใน ๓ ด้าน^{๑๙}

โดยนำหลักธรรมพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) มาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล ครอบครัวและสังคม คนในองค์กร หรือสถานศึกษา เน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้าน ในสถานศึกษาเพื่อสนับสนุนให้คนในองค์กรพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาการใช้หลักไตรสิกขากับการเรียนรู้^{๒๐} ประกอบด้วย ศีลสิกขาจิตสิกขา และปัญญาสิกขา มีรายละเอียดดังนี้

๑) ศีลสิกขากับการเรียนรู้

ในด้านของศีลสิกขา หมายถึง เจตนาที่จะงดเว้น และไม่ละเมิดข้อห้ามด้านกาย ด้านวาจา ให้รักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูง หรือ อาจกล่าวได้ว่าในด้านนี้เป็นการพัฒนาใน

^{๑๙} พุทธทาส. “หลักไตรสิกขา กับการพัฒนาคน” จากหนังสือ *คู่มือมนุษย์*. โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๖๔ หน้า ๑๒๓.

^{๒๐} จักรพันธ์ จกกวโร. การใช้หลักไตรสิกขากับการเรียนรู้. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓) สืบค้นเมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๗.

เรื่องของพฤติกรรม พัฒนาด้านพฤติกรรม เรียกว่า ศีล หมายถึง ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกายกข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ๕ ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม โดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้น คือ

(๑.๑) พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ตาหูเป็น ให้หูฟังเป็น อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวร นั่นเอง การเสพ การบริโภคปัจจัย ๔ การใช้ประโยชน์จากวัตถุจากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วย ปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตามค่านิยมที่ผิดๆ อันเป็นค่านิยมที่ฟุ้งเพื่อโก้เก๋ ที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า ยากว่า กินเป็นบริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี

(๑.๒) พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกันในทางสังคมโดยไม่เบียดเบียน ก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีลธรรมให้มีความร่วมมือกับการรักษาติกาของสังคม กฎเกณฑ์หรือกฎหมาย ระเบียบ แบบแผน หรือวินัยแม่บทของชุมชนหรือสังคมของตน และวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ และรู้จักแบ่งปัน การเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือตามหลักของการให้ทาน เพื่อช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้มีความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงาม ตลอดจนการประพฤติเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์มนุษย์และพืชพันธุ์ เช่น การร่วมสร้างเขตอภัยทาน นิวาปสถาน การปลูกสวนป่า สร้างแหล่งต้นน้ำ

(๑.๓) พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การเลี้ยงชีพอย่างมีศิลปวิทยาในวิชาชีพที่ฝึกไว้

อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผลดีและเป็นสมมาอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียหายแก่สังคม หากแต่เป็นเครื่องแก้ปัญหาของชีวิตและแก้ปัญหาของสังคม มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำให้ชีวิตตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือเสื่อมจากคุณความดีในภาวะแห่งตน

๒) จิตสักขากับการเรียนรู้

ในด้านของจิตสิกขา คือ การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิพร้อมที่จะทำกิจหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ หมายถึง ที่ตั้งมั่นแห่งจิต แต่สมาธิในความหมายของการฝึกปฏิบัติ คือการทำใจให้นิ่ง ซึ่งต่างจากร่างกายที่ยิ่งเคลื่อนไหวยิ่ง

แข็งแรง แต่จิตใจนั้นตรงกันข้าม คือจิตใจหวั่นไหวอ่อนแอ แต่หากหยุดนิ่งเฉยได้แล้วจะยังมีพลังเหมือนการรวมโฟกัสของแสงให้เป็นจุดเดียวกัน ย่อมมีพลังที่จะจุดไฟให้ติดได้ ในด้านการพัฒนาจิต หรือที่เรียกว่าสมาธิ แยกได้ดังนี้

(๒.๑) ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู กตเวที การระหิโรตตปปะ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญงอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

(๒.๒) ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถของจิตที่เข้มแข็ง มั่นคง หรือความมีประสิทธิภาพของจิต เช่น มีฉันทะ ความใฝ่รู้ใฝ่ดีงาม ใฝ่กระทำ จิตมีความเพียร ความขยัน ความอดทน มีความระลึกได้รู้ตัวทั่วพร้อมเท่าทัน ตื่นตัวอยู่เสมอ สามารถควบคุมตัวเองได้ มีความตั้งมั่น แน่วแน่ ใส สงบ เป็นสมาธิรวมไปถึงความไม่ประมาท ที่จะทำให้ก้าวหน้ามั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม หรือตั้งมั่นในความดีงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตและประกอบกิจหน้าที่

(๒.๓) ด้านสุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมอง เราร้อน หากแต่มีความสดชื่น เิบอิม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงามมีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน หรืออยู่ในภาวะที่สมดุล

๓) ปัญญาสิกขากับการเรียนรู้

ในด้านปัญญาสิกขา คือ ศึกษาในเรื่องปัญญา พัฒนาด้านปัญญา ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อ ประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่อ อย่างมกมาย ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ดีงาม ในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับ เช่น

(๓.๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอด ศิลปะวิทยาการตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓.๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรัก ความซิง และเพราะความกลัว

(๓.๓) การคิดพิจารณาวิจจยอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ อิสระไม่ถูกกิเลสเช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชังเข้าครอบงำ

(๓.๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามอเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งเกิดขึ้น ดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไป

(๓.๕) การรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย

(๓.๖) มีความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

(๓.๗) มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับ ธรรมชาติทั้งหลายที่ทำให้วางใจต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของ ตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผัน ผนวนแปรของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก^{๒๑} ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องของ ไตรสิกขานี้ มองเห็นได้ง่ายแม้ในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

(ศีล -> สมาธิ) เมื่อประพฤติดี มีความสัมพันธ์ดังตาม ได้ทำประโยชน์อย่างน้อยดำเนินชีวิต โดยสุจริต มั่นใจในความบริสุทธิ์ของตน ไม่ต้องกลัวต่อการลงโทษ ไม่ระแวงต่อการประทุษร้ายของ ผู้อื่น ไม่หวาดหวั่นต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึก ไม่ยอมรับของผู้อื่นหากไม่มีความรู้สึกเดือดร้อนรังเกียจใน ความผิดของตนเอง จิตใจก็เอิบอิ่ม ชื่นบานเป็นสุขปลอดโปร่ง สงบ และแน่วแน่ มุ่งไปกับสิ่งที่คิด คำที่ พูดและการที่ทำ

(สมาธิ ปัญญา) ยิ่งจิตไม่ฟุ้งซ่าน จิตสงบ อยู่กับตัว ไร้สิ่งขุ่นมัว สติสดใส มุ่งไปอย่างแน่ว แน่เท่าใด การรับรู้ การคิดพิจารณาจึงมองเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจน ตรงตามจริง เล่น คล่อง เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้นเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า ศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา การศึกษาทั้ง ๓ ขั้นนี้ ต่างก็เป็น พื้นฐานกันและกัน ซึ่งในการศึกษาพุทธศาสนา มุ่งสอนให้คนเป็นคนดี คนเก่งและสามารถอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข จากกระบวนการศึกษาที่กล่าวมาทั้ง ๓ ขั้นตอนของพุทธศาสนานี้ หากสามารถ นำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ก็จะทำให้เกิดผลดีกับผู้ปฏิบัติ ซึ่งหลักการทั้ง ๓ นั้น เป็นที่ยอมรับจากชาวโลก ทำให้พุทธศาสนาได้แพร่หลายไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลก จึงนับได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่ง การศึกษาและการเรียนรู้อย่างแท้จริง

การประยุกต์แนวความคิดทางพุทธหลักการไตรสิกขามาใช้ในชีวิตประจำวันและครอบครัว

หลักการที่สำคัญของการเรียนรู้ที่ได้กล่าวมาแล้วคือ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา สามารถประยุกต์ใช้ ดังนี้

๑) ฝึกบังคับใจอยู่ในศีล ฝึกบังคับตนเองไม่ทำความชั่วทั้งปวง การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ได้แก่การไม่ทำความชั่วทางกาย ได้แก่ ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักขโมย ไม่ถือเอาทรัพย์สินของ ผู้อื่น การไม่ทำความชั่วทางวาจา ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหลอกลวง ไม่พูดคำหยาบ และการไม่ทำ ความชั่วทางใจได้แก่ ไม่คิดโลภ ไม่คิดพยาบาท ไม่เห็นผิดเป็นชอบ ฝึกการทำความดี การทำความ ดี ๓ ทาง คือ การทำความดีทางกาย ได้แก่ มีเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่น การทำความดีทางวาจา

^{๒๑} อรทัย ประทุมชาติ. วิชาพระพุทธศาสนา ม. ๖. คณะครุศาสตร์ เอกวิทยาศาสตร์ ปี ๒ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๔, อัดสำเนา. หน้า ๒๒.

ได้แก่ พุดแต่ความจริงพุดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน ไม่พุดคำหยาบคาย และการทำความดีทางใจ ได้แก่ พอใจแต่สิ่งที่ได้มาโดยชอบ

๒) ฝึกการพัฒนาสมาธิ การฝึกจิตให้บริสุทธิ์ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หมายถึง การชำระหรือล้างจิตใจให้สะอาดหมดจดจากสิ่งอันเป็นเครื่องเศร้าหมองที่เรียกว่า กิเลส ควรทำจิตใจให้บริสุทธิ์ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์นั้นมีหลายระดับขั้น ขั้นแรก คือ การฝึกใจให้บรรเทาเบาบางจากสิ่งอันเป็นกิเลสต่างๆ เช่น ความโลภอยากได้ของที่ไม่ใช่ของตน ความโกรธ เป็นต้น เมื่อทำได้แล้วก็พยายามทำในสิ่งที่ละเอียดยิ่งขึ้น

กล่าวคือ พยายามทำจิตใจให้แจ่มใส ไม่มีอารมณ์ขุ่นมัว หรือเกิดกังวล การจะทำเช่นนั้นได้ก็ด้วยการบำเพ็ญกุศล รักษาศีล และแผ่เมตตา ต่อไปก็เป็นขั้นสูง คือ การทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์ด้วยการปฏิบัติธรรมคือการเจริญภาวนา อันเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เกิดวิชา ซึ่งหมายถึงสภาพอันเป็นความรู้ เมื่อเกิดวิชา สิ่งต่างๆ ก็จะเป็นไปในทางสะอาด สว่าง สงบ ในที่สุดจะสามารถละกิเลสได้ตามผลแห่งการปฏิบัติต่างๆ และเมื่อละกิเลสได้แล้วจิตใจก็จะสะอาดบริสุทธิ์ระงับไม่ให้เกิดกิเลส เป็นภาบาลี แปลว่า เศร้าหมอง หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ซึ่งสาเหตุหรือต้นตอของกิเลสก็คือ อวิชชา ที่แปลว่า สภาพที่ปราศจากความรู้ ความไม่รู้นี้เป็นเหตุให้เศร้าหมอง กิเลสจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ รวมเรียกว่า อกุศลมูล ลักษณะที่เรียกว่า โลภะ เช่น ความโลภ อยากได้ในทางทุจริต การกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตนโดยไม่คำนึงถึงกรรมสิทธิ์และจิตใจของผู้อื่น การอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน เป็นต้นระดับไม่ให้เกิดโทสะ เช่น ความโกรธ เครียดแค้น อาฆาตพยาบาท คิดประทุษร้าย เป็นต้นลักษณะที่เรียกว่า โมหะ เช่น ความลึกลับสงสัย ความประมาท ความห่อหุ้มท้อแท้ เชื่องซึม ความเห็นผิดเป็นชอบ เป็นต้น

๓) ฝึกพัฒนาปัญญา คือ การรับรู้ข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ฟังทุกด้านทั้งที่ชอบและไม่ชอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนควรมีการคิดพิจารณาข้อมูลที่รับรู้มาอย่างมีวิจารณญาณ ปราศจากอคติครอบงำ คิดถึงความจริงและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น หลังจากนั้นจัดการให้บรรลุเป้าหมาย และเชื่อมโยงเป็นความคิดที่สร้างสรรค์ และสามารถจัดการกับสภาพนั้นได้ เช่น การมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ด้านการเมือง ควรมีการรับข้อมูลข่าวสารทุกด้านไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใด และให้การคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณมองหาจุดดีหรือประโยชน์ และจัดการไปสู่เป้าหมายของตนเองแล้วประมวลเป็นความคิดใหม่ในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้ทฤษฎีต่างๆ สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างหรือเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในชีวิตประจำวันและครอบครัวได้

จากแนวคิดทฤษฎีทำให้ทราบว่า การจัดการเรียนรู้ทั้งหมดที่กล่าวมาต้องใช้สติปัญญาที่จะสามารถช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ แต่ผู้เรียนแต่ละคนมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทฤษฎีการ

เรียนรู้ที่เน้นพฤติกรรมและกระบวนการเพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้สอนพิจารณาในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะกับนักเรียน เพราะการผู้เรียนควรได้ศึกษากระบวนการในการค้นคว้าหาความรู้ เพื่อให้เข้าถึงธรรมชาติของสมองจะได้มีความคงทนในการเรียนไม่ลืมนง่าย และที่สำคัญคือจะได้พัฒนาศักยภาพของสมองให้เต็มที่กับธรรมชาติของพฤติกรรมการเรียนรู้ของสมองทำให้การเรียนการสอนสามารถเข้าถึงธรรมชาติของสมอง ทำให้สามารถดึงศักยภาพของสมองมาใช้ได้อย่างเต็มที่ และก่อให้เกิดการพัฒนาสมองให้กับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๕.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

เพื่อให้จะให้แนวทางในการพิจารณาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการหลายท่านที่ได้ศึกษาและรวบรวมไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้ตระหนักรู้ รับรู้ มีโอกาสเข้ามาแสดงบทบาท ทศนคติ และความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการแก้ปัญหาชุมชนของตนเอง เป็นการเน้นการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และความชำนาญและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและมีทักษะของประชาชนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการภูมิปัญญาที่เหมาะสมชัดเจน โปร่งใส ต่อเนื่อง และเป็นระบบซึ่งในที่นี้ คณะผู้วิจัยใช้แนวทาง

ยุววัฒน์ วุฒเมธี ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมให้มากที่สุด เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจ ลงมือทำงานตามที่เขาตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการ การที่เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนั้นจะทำให้เขาพัฒนายิ่งขึ้น^{๒๒}

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ การควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์แก่การดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะของสมาชิกในสังคม

และได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง ^{๒๓}

^{๒๒} ยุววัฒน์ วุฒเมธี .“แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน”. (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๕. หน้า ๓๓.

^{๒๓} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. “การประชุมเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา: นโยบายและกลวิธี, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗. หน้า ๔๒.

ชินรัตน์ สมสืบ. ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจ โดยการกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะเวลาเหมาะสมกับงานดังกล่าว ด้วยความรู้สึกร่วมกันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้^{๒๔}

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง “การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลในสถานการณ์กลุ่มของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเหตุให้กระทำบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นทำให้เกิดความรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ความรู้การศึกษาร่วมของบุคคลในกลุ่มองค์กรหรือชุมชนซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลนั้น^{๒๕}

หัตตาว บุญपाल. การมีส่วนร่วมทางสังคมของชุมชนของบุคคลนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจตกต่ำ จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลที่มีสถานภาพ^{๒๖}ทางสังคมและเศรษฐกิจสูง นอกจากนั้นแล้วได้มีการแหล่งอำนาจและการตัดสินใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือ ด้านการศึกษา และการเงินเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางสังคม แหล่งอำนาจทั้งสองชนิดนี้ ถ้าผู้ใดได้ครอบครองหรือมีไว้ ก็จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงในชุมชน โดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

พระไพศาล วิสาโล. ได้กล่าวถึงการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้น แท้จริงแล้วไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งในทางตรงกันข้าม “การพัฒนา” จำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม ไม่ว่าจะมียาชีพใด หรือ บทบาทใดในสังคมก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันที่บ้านเมืองยังมีรอยบอบช้ำจากการแบ่งเขาแบ่งเราให้เห็นกันอยู่ในอดีตนั้น มักจะมีข้อกังขาว่า พระภิกษุสงฆ์ไม่ควรที่จะเข้ามายุ่งกับทางโลก แต่หากจะว่าไปแล้วแนวคิดนี้ก็ดูจะไม่ถูกต้องนัก โดยเฉพาะในวันที่ผู้คนยังต้องการเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่มากกว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เนื่องจากแต่เดิมชุมชนแต่ละชุมชนจะมีวัดประจำอยู่ในพื้นที่ และพระสงฆ์ ก็มีบทบาทไปในทางเป็นที่ปรึกษาให้แก่คนในชุมชนให้หลุดพ้นจากอวิชชา

^{๒๔} ชินรัตน์ สมสืบ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท”, นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙. หน้า ๒๑.

^{๒๕} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. “กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็ง”. ขอนแก่น : คลังนาโนวิทยา, ๒๕๔๓). หน้า ๒๘๓.

^{๒๖} หัตตาว บุญपाल. “พิธีการจัดงานศพแนวประหยัด.” กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐. หน้า ๒๗.

ดังนั้นแล้ว คงจะไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่า แท้จริงแล้วบทบาทของพระสงฆ์ผู้นั้นอยู่คู่มากับการพัฒนาสังคมไทยมาโดยตลอดนอกจากรูปร่างทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาแล้ว คุณลักษณะทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนนิสัย ประเพณีในชุมชน ก็อาจมีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนเช่นเดียวกันกระทำกิจกรรมให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม และเกิดความรู้สึกประทับใจกับกลุ่มของตน ถ้าสมาชิกขาดความรู้ร่วมเป็นเจ้าของในการกระทำกิจกรรมใด ๆ แล้วสมาชิกก็จะไม่กระทำกิจกรรมนั้น ๆ เพราะถือว่าไม่ใช่เรื่องของตนจึงไม่อยากจะยุ่งเกี่ยว และไม่มีส่วนร่วมรับผิดชอบใด ๆ เนื่องจากมิได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เกิดความล้มเหลวในกลุ่มการเกี่ยวข้องทางจิตและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเล้าใจให้กระทำเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับกลุ่มดังกล่าวด้วย คนสามารถรวมตัวกันเป็นองค์กรทางเศรษฐกิจโดยอาศัยความผูกพันทางประวัติศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรมและความรักถิ่นฐานขณะเดียวกันก็ทำให้เราถูกคิดด้วยว่า มีทรัพย์สินที่มีคุณค่ามากมายควรที่จะเห็นคุณค่าและสนับสนุนให้ทรัพย์สินนั้นปรากฏคุณประโยชน์เต็มที่ในการทำมาหากินและการดำรงชีวิต

สุชีพพัฒน์ อนนท์จารย์. ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการให้คนเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ ร่วมกันแก้ปัญหา เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างเข้มแข็ง แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด^{๒๗}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลเข้าร่วมในกระบวนการร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกันในการออกความคิดสร้างสรรค์ ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รวมพัฒนา ร่วมรับผิดชอบ การดำเนินงานต่าง ๆ และทำกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน โดยการนำความสามารถที่บุคคลมีอยู่มาใช้เพื่อให้วัตถุประสงค์ของกลุ่มและนำไปสู่ความสำเร็จ รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน มีจุดสำคัญอยู่ที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะเป็นไปในลักษณะแบบสมัครใจและเข้าร่วมการตัดสินใจและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแข็งขัน แต่คุณสมบัติดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการเริ่มต้น และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่ใช่เป็นการจำลองแบบหรือการนำเอามารวมใส่ได้ในจุดใดจุดหนึ่ง

ชำนาญ วัฒนศิริ. การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การร่วมกันในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมเป็นกลุ่ม ^{๒๘}

^{๒๗} สุชีพพัฒน์ อนนท์จารย์. “ปรัชญา และศาสนา.” กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ. ๒๕๕๕ หน้า ๖.

^{๒๘} .ชำนาญ วัฒนศิริ. “ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคม”, (วารสารพัฒนาชุมชน. ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๒). หน้า ๑๗-๗๘.

จำนงค์ จิตรนิรัตน์. ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมคือการที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำในกลุ่ม ^{๒๙}

การมีส่วนร่วมของประชาชนไปสัมพันธ์กับเรื่องการสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง หรือมิฉะนั้นก็เอาไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือการเติบโตตามคำว่า “พัฒนา” ขึ้นมา หรือที่ใช้กันบ่อยๆ คือ ในแง่ที่รัฐบาลจะเข้าไปกับสภาพของการ “มีส่วนร่วม” ที่รัฐบาลใช้ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างกว้างๆ เช่น การมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจ

การให้ประชาชนเข้าร่วมกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อความที่ดูจะมีความคล่องตัว ดูเป็นการปฏิบัติงานที่จริงจัง ซึ่งบ่งบอกว่าโครงการหรือแผนงานนั้น การมีส่วนร่วมจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วมที่ระบุค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เช่น การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและความคุ้มครองทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ก็เป็นการแสดงถึงความหมายที่บอกถึงสภาพการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดสำคัญที่จะให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแข็งขัน มิใช่เป็นไปอย่างเฉยเมยหรือมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น

พงษ์ธร ธัญญสิริ. กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง

๑. กระบวนการซึ่งมวลชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม

๒. มวลชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตนต่อกิจกรรมนั้นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเกี่ยวข้องของกิจกรรมต่างๆ ของมวลชน^{๓๐}

มาลี จันทโรจธน์. กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน^{๓๑}

^{๒๙} จำนงค์ จิตรนิรัตน์. “การกระทำทางสังคม.” กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ๒๕๔๑. หน้า ๔-๘.

^{๓๐} พงษ์ธร ธัญญสิริ. “ระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา.” กรุงเทพฯ : สถาบันแห่งชาติเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ (สกร.) ๒๕๔๓. หน้า ๓๗.

^{๓๑} มาลี จันทโรจธน์. “วัฒนธรรม สมัยใหม่ จุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมนิยม”. (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๔. หน้า ๑๑๒.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย^{๓๒}

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุม การใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ^{๓๓}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน การสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชนสมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน ^{๓๔}

ปรัชญา เวสารัชช์. ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตน ในกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาของชุมชน^{๓๕}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง พฤติกรรมอันก่อรูปด้วยการร่วมและสมยอมตามพฤติกรรมที่คาดหวังของกลุ่มทางการเมืองและไม่ใช่ทางการเมือง หรือในความหมายก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง^{๓๖}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วม ของประชาชนมีความหมายเป็น ๒ นัย ด้วยกัน คือ

ความหมายอย่างกว้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของประเทศ และการบริหารประเทศ โดยผ่านกระบวนการทางการเมือง เช่น การเป็นผู้บริหารพรรคการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรการเป็นรัฐมนตรี การเป็นคณะรัฐมนตรี เป็นต้น รวมถึงการเข้าไปมีส่วน

^{๓๒} นิธิ เอียวศรี การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ.วงศ. ๒๕๕๗). หน้า ๒๔.

^{๓๓} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. “การประชุมเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา:นโยบายและกลวิธี,” (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๕๗).หน้า ๔๒.

^{๓๔} ไพรัตน์ เตชะรินทร์. “ความร่วมมือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.”(กรุงเทพมหานคร : สำนักงานข้าราชการพลเรือน,๒๕๕๔).หน้า ๖.

^{๓๕} ปรัชญา เวสารัชช์. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท.”รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร:สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๕๘).หน้า ๙๘.

^{๓๖} สัญญา สัญญาวิวัฒน์. “การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท.”(กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์,๒๕๓๘).หน้า ๒๘๘.

ร่วมในการบริหารท้องถิ่นและการเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นด้วย

ความหมายอย่างแคบ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปช่วยสนับสนุนงานซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยกระทำการภายในกรอบของกฎหมายหรือนโยบายของรัฐ

๒.๔.๒ เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมกันในงานยุติธรรมชุมชน และร่วมรับผิดชอบในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งระบบนั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคล ซึ่งเป็นการรับรู้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากภายนอก

๒.๔.๒.๑ ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

พระพุทโธษาจารย์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนยังได้อธิบายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนา และเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

๒. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจ และเป็นประชาธิปไตยในกรณีต่อไปนี้

- การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

- การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย การกำหนดนโยบาย การวางแผน และการดำเนินการโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

- การสร้างโอกาสการเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

๓. เมื่อพิจารณาในแง่นี้ การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่เป็นประชาชนลงแรงและทรัพยากร เพื่อพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนลงแรงระดับท้องถิ่นระดับภูมิภาค และระดับชาติจะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับประโยชน์ที่ได้

๔. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหารรวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม

ของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการ
 ประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชน^{๓๗}

จรรยา สุภาพ. ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบโบราณไว้ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมแบบกรีก (Greek System) วัตถุประสงค์ของ
 การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ ต้องการให้ประชาชนซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศ ได้มีส่วนร่วม
 ในทางการเมืองโดยตรง ซึ่งกำหนดให้ประชาชนทั้งนครรัฐประชุมร่วมกันเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชน
 แสดงความคิดเห็น ความต้องการและกำหนดนโยบาย รวมทั้งกำหนดตัวผู้ปกครองด้วย^{๓๘}

๒. การมีส่วนร่วมแบบโรมัน (Roman System) การมีส่วนร่วม
 ทางการเมืองแบบนี้ได้กำหนดให้มีสภาขึ้นแทนการประชุมประชาชนทั้งหมด ส่วนอำนาจหน้าที่สภา
 นั้นครอบคลุมเสมือนการปกครองโดยประชาชนโดยตรง

๓. การมีส่วนร่วมแบบศักดินา (Feudal System) เป็นลักษณะ
 ของความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับไพร่ (Vassal) ที่แต่ละฝ่ายมีหน้าที่ต่อกัน เจ้านาย (Lord) มี
 หน้าที่ให้ความคุ้มครองและปกครองไพร่ ส่วนไพร่มีหน้าที่บริการด้านต่าง ๆ ให้เจ้านาย

๔. การมีส่วนร่วมแบบสวิส (Swiss System) มีลักษณะสำคัญคือ
 เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง เช่นเดียวกับระบบกรีก

๕. การมีส่วนร่วมแบบนิวอิงแลนด์ (New England System) มี
 การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง เช่นเดียวกับแบบสวิส

โอภาส ปัญญา. ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางตรงของประชาชนในปัจจุบันไว้
 ดังนี้

- การแสดงประชามติ (Referendum) มีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณา
 และการตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับกฎหมาย ซึ่งจะออกผลบังคับให้แก่อนที่ผ่านการพิจารณาของสภา
 เป็นขั้นต้นมาแล้ว ประชามตินี้ อาจจะมีทั้งแบบบังคับใช้ ประชาชนต้องแสดงประชามติและไม่บังคับ
 ให้ต้องแสดงประชามติก็ได้ ขึ้นอยู่ว่าความจำเป็นมากน้อยเพียงใด^{๓๙}

- การริเริ่มให้เสนอกฎหมาย (Initiative) เกิดขึ้นในสวิสเป็นเวลานานแล้ว ได้แก่การ
 ชุมนุมของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเหมือนกับวิธีแบบประชุมชาวเมืองในสหรัฐอเมริกา แต่เป็นการเสนอ

^{๓๗} พระพุทธโฆษาจารย์. “กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก(กรุงเทพฯ: เพ็ทแอนด์โอม.
 ๒๕๒๘). หน้า ๓๕.

^{๓๘} จรรยา สุภาพ. “การพัฒนาประเทศ. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์. ๒๕๕๐). หน้า ๙-๑๐.

^{๓๙} โอภาส ปัญญา. “ประสบการณ์จริงจากชุมชนเข้มแข็งระดับตำบล ๔ ภาค, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี
 จำกัด. ๒๕๕๒). หน้า ๑๔๑.

กฎหมายรูปการจะเป็นการทำคำร้อง และลงมติในบัตรเลือกตั้ง จุดประสงค์ของการริเริ่มให้เสนอกฎหมายนี้ เพื่อให้ประชาชนได้ผ่านกฎหมายบางอย่าง ไม่ต้องฟังความคิดเห็นของสภา

- การเลือกออกใหม่ (Recall) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีอำนาจในการปลดอำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลได้ เมื่อเห็นว่าผู้นั้นไม่ดำเนินการตามความต้องการของประชาชนหรือปฏิบัติไม่สมควร แต่จะต้องเป็นตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้ง

- การร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจ (Plebiscite) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในปัญหาที่สำคัญ เมื่อรัฐบาลไม่สามารถตัดสินใจปัญหานั้น ๆ ได้

อุบล เสถียรปภิรณกรณ์. กล่าวถึง การมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและเสริมสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในส่วนบุคคล เรื่องเดียวกัน กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน

๒. ร่วมคิดสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขลดปัญหาของชุมชนหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน

๓. ร่วมวางนโยบายหรือแผน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕. ร่วมปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามความสามารถของหน่วยงาน

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๘. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผล บำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

พุทธทาสภิกขุ. กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ ซึ่งกระทำได้ดังนี้คือ

๑. เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการกำหนดว่า อะไรคือ ความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน

๒. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน
๓. เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
๔. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่าง

ต่อเนื่อง

ไชยชนะ สุทธิวรชัย กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ประชาชนอาจเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไรอย่างไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติโดยเสียสละทรัพยากรต่าง ๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือร่วมมือในองค์การหรือกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา และร่วมในความพยายามประเมินโครงการ “การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของประชาชน เนื่องมาจากเหตุผลพื้นฐาน คือ ชาวชนบทประสบปัญหาอยู่ ปัญหาของตนได้มากที่สุด รวมถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชนนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านแรงงาน การร่วมแรงในการประกอบกิจกรรมจัดทำให้ประชาชนมีความผูกพันกันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึก ร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์และมีประโยชน์ยืนยาวในการทำงานติดตามประเมินผลเพื่อค้นคว้าเพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องอันเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาทางปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มประสิทธิภาพ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๔ ขั้นตอนคือ

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ
๒. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา
๓. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดจนกระบวนการพัฒนา
๔. การติดตามประเมินผลในการแก้ไขปัญหา^{๔๐}

เกศแก้ว วิมนมาลา. ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า เป็นกิจกรรมที่กระทำโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในกิจกรรมทางการเมือง รวมตลอดถึงการลงคะแนนเสียงการเป็นสมาชิก และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มทางการเมือง เช่น ความเคลื่อนไหวของนักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ สถาบันทางการเมือง อีกทั้งกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการเมือง เช่น การอภิปรายทางการเมือง หรือร่วมชุมนุมเพื่อรับฟังเหตุการณ์ความเป็นไปทางการเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่ของทางราชการ หรือสมาชิกทางการเมืองนั้น

^{๔๐} ไชยชนะ สุทธิวรชัย . “ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี. ศิลปะศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓). หน้า ๓๗.

^{๔๑} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง . “กลวิธี แนวทางวิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.” (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๒๗). หน้า ๖-๗

ได้แบ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. การมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นลักษณะที่ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง เช่น การบริหาร กำหนดนโยบาย และการตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเอง

๒. การมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม แต่ไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง โดยการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนเข้าไปทำหน้าที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตั้งโดยเสรี แต่กำหนดกลไกเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าควบคุมตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายปกครอง เพื่อให้การปกครองเป็นไปตามความต้องการของประชาชน^{๔๒}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมกันในการออกความคิดสร้างสรรค์ ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รวมพัฒนา ร่วมรับผิดชอบ การดำเนินงานต่าง ๆ และทำกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน โดยการนำความสามารถที่บุคคลมีอยู่มาใช้เพื่อให้วัตถุประสงค์ของกลุ่มและนำไปสู่ความสำเร็จ รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน มีจุดสำคัญอยู่ที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะเป็นไปในลักษณะแบบสมัครใจและเข้าร่วมการตัดสินใจ และเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแข็งขัน แต่คุณสมบัติดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการเริ่มต้นและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่ใช่เป็นการจำลองแบบหรือการนำเอามารวมใส่ได้ในจุดใดจุดหนึ่ง ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเริ่มตั้งแต่ประชาชนเข้ามาร่วมคิดค้นหาสาเหตุของปัญหา จากนั้นจึงสร้างแนวคิดและวิธีการแก้ปัญหา ตัดสินใจใช้แนวคิดและวิธีการนั้น จากนั้นจึงประเมินผลรวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคต่างๆ

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดพื้นที่สาธารณะ

๒.๖.๑ ขอบเขตและการจำกัดความของพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่สำหรับทุกคน โดยทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงได้ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของและจัดการ ได้แก่ ถนนและทางสัญจร เช่น ทางเท้า ทางจักรยานสวนสาธารณะ และพื้นที่สำหรับกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เช่น สวนสาธารณะ จัตุรัสหรือพื้นที่กิจกรรมเมือง พื้นที่สีเขียวเพื่อการนันทนาการ เป็นต้น โดยภายในพื้นที่สาธารณะมีความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้น ทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับบริบทโดยรอบพื้นที่สาธารณะเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาหลายมิติตามความเชี่ยวชาญและความสนใจของผู้ศึกษา การนิยามความหมายของพื้นที่สาธารณะจึงมีความหลากหลายแตกต่างกันในมิติของกายภาพพื้นที่ รูปแบบการใช้งาน รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้งาน โดยปรากฏอยู่ในการศึกษาทั้ง

^{๔๒} เกศแก้ว วิมลมาลา.มาลา. “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์พยาบาลในสถานศึกษาพยาบาล. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๙). หน้า ๑๔.

มุมมองทางรัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา การสื่อสารมวลชนและนิเทศศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และมุมมองทางด้านผังเมืองและสถาปัตยกรรม

๒.๖.๒ วิวัฒนาการพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของเมือง มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกับธรรมชาติและลักษณะเฉพาะของเมือง มีความสัมพันธ์ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมือง เมื่อเมืองมีการเปลี่ยนแปลงไปพื้นที่สาธารณะจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเนื่องจากเป็นพื้นที่ศูนย์รวมของกิจกรรมด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ของเมือง โดยสามารถสรุปวิวัฒนาการของพื้นที่สาธารณะเทียบเคียงกับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์สากลและประวัติศาสตร์ไทยในแต่ละยุคดังนี้

๑. ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (๔,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล)

เป็นยุคที่มนุษย์มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่ มีลักษณะการใช้ชีวิตแบบเร่ร่อน พื้นที่สาธารณะคือพื้นที่เปิดโล่ง (Open spaces) ปราศจากสิ่งปกคลุมและการครอบครอง อันได้แก่ พื้นที่ธรรมชาติทั้งหมด เช่น ทะเล ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ พื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัวยังไม่แยกออกจากกัน

๒. ยุคประวัติศาสตร์สมัยโบราณ (๔,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล-ค.ศ. ๔๗๖)

เป็นยุคที่มนุษย์เริ่มตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งและอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและใช้พื้นที่สาธารณะสำหรับทำกิจกรรมส่วนรวม โดยกำเนิดพื้นที่สาธารณะของโลกที่เรียกว่าอะโกรา (Agora) ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตั้งแต่สมัยอารยธรรมกรีกว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายในด้านการเป็นศูนย์กลางการรวมตัวของผู้คนหลายกลุ่ม เช่น นักปรัชญา นักคิด นักประพันธ์ รวมถึงผู้ทรงภูมิปัญญาและประชาชนทั่วไป โดยมีบทบาทเป็นพื้นที่ให้ความรู้ รองรับการซื้อขาย การทำกิจกรรมทางศาสนา การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรม เช่นเดียวกับฟอรัม (Forum) ในยุคโรมัน

๓. ยุคกลางหรือยุคมืด (ค.ศ. ๔๗๖ – ค.ศ. ๑,๔๕๓)

หลังจากจักรวรรดิโรมันตะวันตกล่มสลายลง สภาพทั่วไปของเมืองเต็มไปด้วยความวุ่นวาย สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของเมืองมีปัญหา ส่งผลให้คนเริ่มสนใจในการฟื้นฟูเมืองโดยใช้พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่โล่งเพื่อการถ่ายเทอากาศ ร่วมกับการใช้พื้นที่สาธารณะทำกิจกรรมนันทนาการและพักผ่อน เป็นศูนย์กลางการพบปะและแลกเปลี่ยนสินค้า และสร้างเสริมทัศนียภาพให้กับเมือง ที่ตั้งของพื้นที่สาธารณะในยุคนี้มีความสัมพันธ์กับมุมมองและการเข้าถึงพื้นที่แกนและจุดตัดถนน เช่น ที่ว่างหน้าโบสถ์ และจัตุรัสเมือง (Market Square) เป็นต้น

๔. ยุคใหม่หรือสมัยปัจจุบัน (ค.ศ. ๑,๔๕๓ ถึงปัจจุบัน)

เป็นยุคที่เมืองมีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานมากขึ้น โดยพื้นที่สาธารณะมีความยืดหยุ่นและรองรับการใช้งานที่หลากหลาย มีบทบาทช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมทั้งส่งเสริมทัศนียภาพเมืองให้งดงามกลมกลืนกับบริบททางสถาปัตยกรรมรายรอบ เพื่อสร้างเอกลักษณ์และมุมมองที่สวยงาม เช่น น้ำพุและการตกแต่งหน้าตาอาคารโดยรอบ มีลักษณะพื้นที่ที่สาธารณะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น ตลาด ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (ค.ศ. ๑๙๓๐) เป็นต้นมา พื้นที่สาธารณะได้รับผลกระทบจากปัญหาการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว คนพึ่งพายานพาหนะมากขึ้น เกิดความไม่เชื่อมโยงกันระหว่างคน ชุมชน และการใช้พื้นที่สาธารณะ ช่วงหลังปีคริสต์ศักราช ๑๙๕๕ เป็นต้นมา ได้เกิดการบูรณาการความคิดทางด้านการออกแบบและวางผังเมืองไปสู่มิติอื่นของเมือง ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยตระหนักถึงปัญหาคุณภาพชีวิตในเมืองและชีวิตสาธารณะมากขึ้น

๒.๖.๒ พื้นที่สาธารณะของไทย

พื้นที่สาธารณะของไทยมีลักษณะการเกิดขึ้นเช่นเดียวกับพื้นที่สาธารณะในกลุ่มภูมิภาคตะวันออกที่เมืองมีลักษณะการขยายตัวจากสังคมชนบท และมีลักษณะการเกิดขึ้นอย่างไม่มีแบบแผนอย่างภูมิภาคตะวันตก อีกทั้ง พื้นที่สาธารณะแบบตะวันออกเชื่อมโยงกับความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะเป็นการกัก กับลำดับศักดิ์ของพื้นที่สาธารณะตามโครงสร้างทางสังคมและหน้าที่สำคัญของพื้นที่ในเชิงความเชื่อ เช่น การการตั้งหลักบ้านหลักเมือง ประตูกำแพง และทางน้ำ โดยพื้นที่สาธารณะของไทยในยุคแรก ๆ มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ริมน้ำ มีการเปลี่ยนรูปร่าง ปรับรูปแบบตามการพัฒนาขึ้นของเมือง โดยพื้นที่สาธารณะของไทยในแต่ละยุคมีความโดดเด่นที่ต่างกัน^{๔๓}ดังนี้

(๑) สมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๘๐ - พ.ศ. ๑๘๘๑)

พื้นที่สาธารณะที่สำคัญของสมัยสุโขทัยคือพื้นที่ริมน้ำและวัดที่กระจายอยู่ในชุมชน ซึ่งใช้สำหรับจัดกิจกรรมและงานรื่นเริงของชาวบ้าน มีลักษณะเป็นพื้นที่โล่ง เช่น พื้นที่หน้าประตูเมือง พื้นที่เลียบริมน้ำ ำ รวมทั้งการใช้พื้นที่โล่งเพื่อการเกษตรกรรมเป็นที่พบบปะกันของชาวบ้าน

(๒) สมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๘๓ - พ.ศ. ๒๓๑๐)

พื้นที่ริมน้ำและพื้นที่วัดยังคงเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับทำกิจกรรมหลักโดยมีลักษณะเป็นพื้นที่โล่ง ใช้เป็นพื้นที่ช่วยส่งเสริมทัศนียภาพเมืองในการเปิดมุมมองเพื่อเน้นการมองเห็นให้เป็นแกนรับกับเจดีย์ของปราสาท เพื่อให้เป็นจุดหมายตาและสร้างความงามให้กับเมือง

(๓) สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ - ๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๑๑)

^{๔๓} กรมโยธาธิการและผังเมือง. (๒๕๔๒). การผังเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. ๒๓ กุมภาพันธ์, วารสารแผนผังเมืองการพัฒนา (ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ เดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๒) สืบค้น วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๗.

บทบาทพื้นที่สาธารณะมีลักษณะเช่นเดียวกับเมืองอยุธยา เริ่มมีการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการพักผ่อนในกลุ่มชนชั้นสูง เช่น มีกิจกรรมและการพ่อน้ำในวัง และมีสวนระหว่างอาคารภายในวัง (สวนขวาและสวนซ้าย) รวมทั้งมีพื้นที่โล่งสาธารณะขนาดใหญ่สำหรับประชาชนใช้ทำกิจกรรมเมืองแห่งแรกของไทยบริเวณสนามหลวงในปัจจุบัน

(๔) สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ – ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ปัจจุบัน) โครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนาขึ้นให้ทันสมัยตามแบบภูมิภาคตะวันตกด้วย พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมนันทนาการและช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ช่วยส่งเสริมทัศนียภาพของเมืองให้มีความสวยงาม ทั้งนี้ พื้นที่สาธารณะในรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีหลายรูปแบบ เนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งส่งผลให้แต่ละพื้นที่ที่มีความชัดเจนในการใช้งานมากกว่าอดีต โดยสวนสาธารณะและลานกิจกรรมเมืองใช้รองรับกิจกรรมนันทนาการ และมีลักษณะการใช้พื้นที่กิจกรรมร่วมกับพื้นที่อื่น ๆ เช่น วัด ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สถานศึกษาใช้สำหรับกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งยังมีพื้นที่ให้บริการพร้อมทั้งรองรับการทากิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านค้า เป็นต้น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถึงสาธารณะรองรับการทากิจกรรมเสมือนกับการเป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง

พื้นที่สาธารณะของไทยในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยในแต่ละแผนฯ มีลักษณะการเน้นการพัฒนาประเทศที่ส่งผลต่อบทบาทพื้นที่สาธารณะที่แตกต่างกัน โดยที่แผนฯ ที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) และแผนฯ ที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔) เน้นพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลัก เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ ซึ่งภายในสถานที่ดังกล่าวล้วนมีพื้นที่โล่งเพื่อรองรับกิจกรรมทางสังคมสำหรับบุคลากรใช้ร่วมกันกับคนทั่วไป ส่วนในแผนฯ ที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔) ได้เน้นขยายเมืองไปสู่ชนบท ทำให้ทุกพื้นที่เปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว ทั้งยังส่งผลให้เมืองมีสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ในแผนฯ ที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) แผนฯ ที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) และ แผนฯ ที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) จึงได้มีการเน้นการพัฒนาาร่วมควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อม โดยมีการกระจายการพัฒนาไปสู่ชุมชนทำให้เกิดการกระตุ้นบทบาทของพื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่สำคัญของแต่ละชุมชนเมือง ส่วนในแผนฯ ที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) มีความชัดเจนในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะด้วยการเน้นงานสถาปัตยกรรมเพื่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแผนฯ ที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ที่เน้นการปฏิบัติให้ได้ผลอย่างชัดเจน พื้นที่สาธารณะในปัจจุบันจึงมีแนวโน้มการพัฒนาพื้นที่ไปสู่การออกแบบให้ตอบสนองกับความต้องการของวิถีชีวิตในปัจจุบันมากขึ้น^{๔๔}

^{๔๔} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๔๖). การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย, เอกสารประกอบการประชุมประจำ ปี ๒๕๔๖, ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๖ ณ ศูนย์การประชุมและแสดงสินค้าอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี

๒.๖.๓ ลักษณะของพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ มีลักษณะพื้นที่หลากหลายเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของการใช้งาน โดยรูปร่างและบริเวณของพื้นที่สาธารณะเกิดจากหน้าที่การใช้สอยพื้นที่ซึ่งมีหลายรูปแบบ (Irvin, ๑๙๘๙) เช่น พื้นที่โล่งใจกลางเมือง สวนสาธารณะ พื้นที่ริมถนนและพื้นที่ทางเท้า^{๔๕} เป็นต้น ทั้งนี้ พื้นที่สาธารณะมีบทบาทและประโยชน์แตกต่างกัน โดยบทบาทของพื้นที่สาธารณะเป็นคุณลักษณะของพื้นที่สาธารณะที่ออกแบบมา ทาหน้าที่บางอย่างให้กับบริบทโดยรอบ^{๔๖} เช่น รองรับหรือส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ทั้งยังมีบทบาททางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของเมือง ในขณะที่ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะเกิดจากการที่ผู้ใช้งานไปใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ใช้ทำการค้า ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อใช้เป็นจุดหมายตาและการมองเห็น รวมทั้งใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม ฯลฯ ประโยชน์การใช้งานกับบทบาทของพื้นที่สาธารณะอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกัน ขึ้นอยู่กับการใช้งานจริงในพื้นที่ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับผู้ใช้งาน โดยที่ผู้ใช้งานและบริบทโดยรอบอาจไปกำหนดบทบาทของพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่สาธารณะไปกำหนดพฤติกรรมการใช้งานของคนและบริบทของย่าน รวมทั้งความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะกับกายภาพด้านที่ตั้งกับการใช้งานที่ทำให้พื้นที่สาธารณะแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพของแต่ละพื้นที่

๒.๖.๔ ปัจจัยความแตกต่างของพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันอันเป็นคุณลักษณะของพื้นที่ที่ทำให้ผู้ใช้พื้นที่สามารถรู้สึกถึงความเป็นพื้นที่ (Sense of place) เนื่องจากมีองค์ประกอบที่หล่อหลอมเป็นพื้นที่และสื่อถึงความเป็นพื้นที่ต่างกัน โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่สาธารณะมีความแตกต่างกัน ประกอบด้วย ๕ ปัจจัย ได้แก่ ๑) ปัจจัยทางวัฒนธรรม ๒) ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่สาธารณะ ๓) ลักษณะการออกแบบและจัดการพื้นที่ ๔) กิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ และ ๕) พฤติกรรมของผู้ใช้งาน ๖) กระแสความนิยม

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าปัจจัยความแตกต่างของพื้นที่สาธารณะ ทั้ง ๖ ปัจจัย มีความสัมพันธ์กัน โดยที่ปัจจัยลักษณะทางวัฒนธรรม ตำแหน่งที่ตั้ง และการออกแบบและจัดการ เป็นคุณสมบัติด้านกายภาพและคุณภาพของพื้นที่ ส่วนปัจจัยด้านกิจกรรม พฤติกรรม และกระแสความนิยม เป็นคุณสมบัติด้านการใช้งาน ทั้งนี้ การทบทวนกิจกรรมในพื้นที่กับคุณภาพของพื้นที่มีความสัมพันธ์กัน โดย

^{๔๕} กาญจน์ นทีวุฒิกุล. ความงามของสถาปัตยกรรม ศิลปะวัฒนธรรมเมือง การเดินทางผู้คนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา. ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

^{๔๖} ลักษณา สัมมานิธิ. ความคิดเห็นของบุคลากรสายวิชาการที่มีต่อมาตรฐานภาระงานทางวิชาการของผู้ดำรงตำแหน่งวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑๐๖ วารสารการวัดผลการศึกษา, มิถุนายน-ธันวาคม ๒๕๖๕, สืบค้นออนไลน์ วันที่ ๒๓ สิงหาคม, หน้า ๒๔๓-๒๕๔.

การตัดสินใจเลือกใช้หรือไม่ใช้พื้นที่ที่มีความแตกต่างกันตามประเภทของกิจกรรม โดยที่กิจกรรมที่จำเป็นเป็นกิจกรรมที่คุณภาพพื้นที่แทบไม่มีผลต่อการตัดสินใจทำกิจกรรม ต่างจากกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางเลือก ซึ่งคุณภาพของพื้นที่มีผลต่อการตัดสินใจทำหรือไม่ทำกิจกรรม โดยระดับคุณภาพของพื้นที่กับการดึงดูดการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมมีความแตกต่างกัน

อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่สาธารณะดังกล่าวพื้นที่ดังกล่าวจะกลายเป็นศูนย์กลางรองรับการรวมตัวกันของคนในชุมชน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ที่จะสามารถช่วยเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งต่อไปในอนาคต ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่พูดคุยจะเป็นช่องทางให้สมาชิกในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในชีวิต จึงเท่ากับเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้แสดงตัวในฐานะ “พลเมือง” และได้รวมตัวกันเพื่อเป็นช่องทางเข้าไปร่วมกับชีวิตสาธารณะของสังคม เป็นการเปิดโอกาสให้ได้รับความรู้และประสบการณ์ที่เอื้อผลประโยชน์โดยตรงกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมต่อไป

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชมพูนุท คงพูนพิน ศึกษางานวิจัยเรื่อง การสรรค์สร้างพื้นที่สาธารณะชุมชนเมืองเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงสังคมอย่างยั่งยืนผลการวิจัยพบว่า พื้นที่สาธารณะเมืองของไทยสามารถแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่มประเภทที่มีบริบทที่ตั้งแตกต่างกันซึ่งส่งผลต่อบทบาทและการใช้งานของพื้นที่ คือ ๑) พื้นที่สาธารณะในย่านเมือง มีลักษณะที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองซึ่งมีลักษณะเด่นในด้านการเข้าถึงและความสะดวกสบาย สามารถรองรับกิจกรรมและกลุ่มผู้ใช้งานที่หลากหลาย ๒) พื้นที่สาธารณะในศูนย์กลางชุมชน มีลักษณะที่ตั้งเป็นชุมชนที่เกิดจากการกระจุกตัวขององค์ประกอบย่อยทางสังคมของไทยอันได้แก่ ที่อยู่อาศัย สถานศึกษา และศาสนสถาน มีบทบาทเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการรองรับกิจกรรมและส่งเสริมการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน ๓) พื้นที่สาธารณะในย่านเมืองเก่า มีที่ตั้งอยู่ในย่านเมืองเก่าอันเป็นพื้นที่ริเริ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและเป็นศูนย์กลางเมืองในอดีตโดยมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายที่หลากหลาย มีอาคาร สิ่งปลูกสร้าง และสถานที่ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมทัศนียภาพเมือง ๔) พื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่โล่งเป็นพื้นที่ของรัฐที่มีลักษณะเป็นพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่กระจายอยู่ในชุมชน มีบทบาทเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมอันเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่และละแวกใกล้เคียง ส่งเสริมการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน รวมทั้งสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับเมือง ๕) พื้นที่สาธารณะศูนย์กลางชานเมือง มีที่ตั้งอยู่นอกเมือง มีลักษณะเด่นในด้านการอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวันของ

ประชาชนที่อยู่อาศัยโดยรอบ^{๔๗}

สุทัศน์ ประทุมแก้ว ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในจังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยพบว่า หลักความประพฤติที่ดั่งงามของพุทธศาสนา อันมีหลักศีลธรรมซึ่งมาจากคำสอนจากพระพุทธเจ้าที่แน่นอนตายตัว ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ชัดเจนตายตัว ผิด-ถูก บุญ-บาป แยกส่วนกันอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาตามเป้าหมายแล้ว สามารถแบ่งได้ ๒ ระดับคือ (๑) ระดับโลกียธรรม (๒) โลกุตระธรรม

(๑) ระดับโลกียธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นวิสัยของปุถุชนผู้ครองเรือน เป็นข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม มุ่งสอนเพื่อให้เกิดการลดละกิเลสที่เป็นอกุศล สาเหตุที่ก่อให้เกิดอกุศลต่างๆให้กระทำความดี เว้นจากการกระทำความชั่ว ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

(๒) โลกุตระธรรม ได้แก่ ธรรมอันไม่ใช่วิสัยของชาวโลก แต่เป็นข้อปฏิบัติของพระอริยะ พุทธจริยธรรมในขั้นนี้เป็นขั้นสูงของพระอริยะบุคคลผู้พัฒนาจิตใจ จนเกิดปัญญาสามารถละกิเลสหรือสังสารวัฏได้อย่างเด็ดขาด^{๔๘}

พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนติโก) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ผลการวิจัย พบว่า^{๔๙} รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งเรียนรู้องค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย จิตรกรรม เป็นทัศนศิลป์เกี่ยวกับภาพเขียนที่บอกเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับพุทธประวัติ นรก สวรรค์ วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ประติมากรรม เป็นงานศิลปกรรมที่มีรูปทรงทั้ง ๒ มิติ ๓ มิติ แบบลอยตัวที่บอกเรื่องราวความงดงามทางช่างในแต่ละยุคสมัย สถาปัตยกรรม ที่แสดงออกด้วยสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคาร กุฏิ วิหาร โบสถ์ เช่น วิหารของวัดโพธิ์ กุฏิทรงไทยวัดอรุณ เป็นต้น ขนบธรรมเนียมประเพณี แสดงออกในทางพฤติกรรมการปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ แหล่งเรียนรู้หลักธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ เป็นการใช้องค์กรต่างๆ ที่วัดจัดขึ้นอยู่แล้ว แต่ปรับปรุงให้มีความเหมาะสม และต่อเนื่อง ให้เข้ากับ ความสนใจของผู้ที่เข้าไปเที่ยวชมวัด เช่น กิจกรรมบวชเนกขัมม บวชชีพรามณ์ กิจกรรมพาน้องเข้าวัด ไหว้พระสวดมนต์ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

^{๔๗} ชมพูนุท คงพูนพิน.การสรรค์สร้างพื้นที่สาธารณะชุมชนเมืองเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงสังคมอย่างยั่งยืน,ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (สหวิทยาการสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง).สหวิทยาการสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง สถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมืองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๖๑.หน้า ๒๑๔-๒๑๖.

^{๔๘} สุทัศน์ ประทุมแก้ว. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในจังหวัดศรีสะเกษ. รายงานการวิจัย. ๒๕๖๒ หน้า ๑๓๕

^{๔๙}พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนติโก), “รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: ๒๕๕๙), หน้า ๑๗๐.

พระครูพัฒนสุตานุกุล ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย พบว่า^{๕๐} วัดที่จะจัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ควรมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างวัดในสมัยพุทธกาล และวัดในปัจจุบันโดยการศึกษาสภาพการจัดการวัดที่จัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีแล้ว และศึกษาจากวัดพัฒนาดีเด่นในปัจจุบัน เพื่อการวางรูปแบบที่เหมาะสมของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องการบริหาร การจัดการความรู้ การพัฒนา และแนวคิดสมัยพุทธกาลพระพุทธรูปเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมปัจจุบันต้องทำวัดให้เป็นอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสนสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ให้มีครบทั้ง ๔ ด้าน

วีระพน ภาณุรักษ์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ผลการวิจัย พบว่า^{๕๑} ๑) ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ๒) ผลการฝึกปฏิบัติของทุกกลุ่ม โดยรวมเท่ากับ ๙๙)๒๐๓ ผลการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรมมีคะแนนหลังการอบรมสูงกว่าก่อนเข้าอบรมร้อยละ ๘๐.๔ ผลการประเมินคุณภาพเว็บไซต์แหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ๓) ผลการประเมินสื่ออิเล็กทรอนิกส์นำเสนอองค์ความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ๔) ผลการประเมิน ความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และ ๕) ผลการ ติดตามการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ มีผลด้านการยอมรับ และใช้เทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ชนิษฐา กาตัง ศึกษางานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนบ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ผลการวิจัยพบว่า ๑. การใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนบ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีการใช้แหล่งเรียนรู้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน ดังนี้ ๑.๑ แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงห้องสมุดมีชีวิต ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องอาเซียน พิพิธภัณฑ์ผ้าทอปกากะญอ สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ๑.๒ แหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน วัด โบสถ์ร้านค้าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยจัดการต้นน้ำแม่แจ่มแหล่งน้ำธรรมชาติป่าชุมชน แหล่งทอผ้า ดนตรีพื้นบ้าน

^{๕๐}พระครูพัฒนสุตานุกุล, “กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ๒๕๕๗), หน้า ๑๙๐.

^{๕๑}วีระพน ภาณุรักษ์ และคณะ, “รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม”, (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ๓๕.

และการละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น ๒. แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนบ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า ๒.๑ การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เข้ามาเป็นหลักการในการบริหาร จัดการสถานศึกษาในทุกมิติ คือ ด้านบริหารงานทั่วไป ด้านนโยบายและแผนฯ ด้านบริหาร งบประมาณ และด้านบริหารงานบุคคลรวมถึงในเรื่องชุมชนสัมพันธ์ ๒.๒ การจัดการเรียนการสอนที่ สอดแทรกกระบวนการปลูกฝังหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติของ ผู้เรียน ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกระดับชั้น ๒.๓ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่หลากหลาย อย่างสอดคล้องกับบริบทและภูมิสังคมของสถานศึกษา เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้หลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงให้กับผู้เรียน ๒.๔ การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้ได้เรียนรู้และพัฒนาการ ปฏิบัติตนและปฏิบัติหน้าที่ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง ๒.๕ การจัด สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการบ่มเพาะอุปนิสัย “อยู่อย่างพอเพียง” เช่น ความสะอาด ร่ม รื่น ปลอดภัย มีแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดคุ้มค่า สอดคล้องกับบริบทของ สถานศึกษา ๒.๖ การนำชุมชน หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัด กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับผู้เรียน^{๕๒}

สมศรี ศิริขวัญชัย^{๕๓} ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตโดยการมีส่วน ร่วม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีกระบวนการที่ศึกษาที่สำคัญ คือ (๑) การประเมินสภาพทั่วไปและรวบรวมข้อมูลชุมชน (๒) การหา ความหมายและองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต (๓) การคัดเลือกองค์ประกอบและตัวชี้วัด (๔) การ ตรวจสอบองค์ประกอบและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาระบบถ่วงน้ำหนักและ (๕) การ ประเมินผลศักยภาพในการสร้างตัวชี้วัดของกลุ่มเป้าหมาย โดยที่ผลการศึกษาได้องค์ประกอบคุณภาพ ชีวิต ๖ องค์ประกอบ กล่าวคือ (๑) ด้านหลักประกันชีวิต (๒) ด้านครอบครัว (๓) ด้านสิ่งแวดล้อม (๔) ด้านความสุขทางใจ (๕) ด้านสังคม และ (๖) ด้านร่างกายและจิตใจ

จิระ สุขแก้ว ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้าน โครงสร้างพื้นฐานของเทศบาลตำบลขุนพิด็จ อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาบทบาท ผู้นำท้องถิ่นและความรู้ความเข้าใจการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของ

^{๕๒} ขนิษฐา กาตั้ง. การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญา ของ เศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนบ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๖๑. หน้า ๑๔๒.

^{๕๓} สมศรี ศิริขวัญชัย, “กระบวนการสร้างตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตโดยการมีส่วนร่วม”, วารสาร สารานุกรมสุขและการพัฒนา. ๒๕๔๘ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ หน้า ๖๑-๗๔

ประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลขุนพิดเพ็งตามปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้นำท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลขุนพิดเพ็ง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลขุนพิด

ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๘ บทบาทของผู้นำท้องถิ่น พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๒ และกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยรวมอยู่ระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๘๘ เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐาน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีเพศและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลแตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐานทุกด้านไม่แตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน โดยรวมมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐานทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ลัญจกร นิลกาญจน์^{๕๔} ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็ก หมู่ที่ ๒ ตำบลนพพิทา อำเภอนพพิทา จังหวัดนครศรีธรรมราช การวิจัยรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็ก หมู่ที่ ๒ ตำบลนพพิทา อำเภอนพพิทา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็น การวิจัยศึกษาชุมชน พื้นที่ในการศึกษาวิจัย กำหนดพื้นที่เจาะจงคือ บ้านเขาเหล็กหมู่ที่ ๒ ตำบลนพพิทา ขั้นตอนการวิจัยกำหนดขึ้นโดยยึดวัตถุประสงค์การวิจัยคือ เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชนที่มีส่วนต่อการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน อีกทั้งเพื่อสร้างและพัฒนา รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน ตลอดจนเพื่อถ่ายทอดและขยายผลรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการปฏิบัติการฟิสิกอบรม ได้แก่ ผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนบ้านเขาเหล็ก โดยคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้ที่ยินดีเข้าร่วมโครงการปฏิบัติฟิสิกอบรม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม การสังเกต การสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็กมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ ๑ คือ การสร้างองค์ความรู้ กระบวนการสร้างและพัฒนา รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน โดยกระบวนการสร้าง องค์ความรู้ให้กับผู้นำชุมชนในด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านการรู้จักตนเอง ด้านความรับผิดชอบและด้านตัดสินใจ ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านการรู้จักผู้อื่น ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อหน้าที่และรับผิดชอบต่ออุดมการณ์ด้านการงานเป็นทีม ด้านบุคลิกภาพ ด้านการปรับเปลี่ยนวิธีคิด

ขั้นที่ ๒ คือ การฝึกทดลองปฏิบัติ กระบวนการสร้างและพัฒนา รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็กโดยการฝึกปฏิบัติให้กับผู้นำชุมชนมี กระบวนการความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน โดยการทำงานด้วยกัน ใช้ความพยายามร่วมกันและไม่มาเป็นปรปักษ์ต่อกัน วิธี

^{๕๔} ลัญจกร นิลกาญจน์, “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็ก หมู่ที่ ๒ ตำบลนพพิทา อำเภอนพพิทา จังหวัดนครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๖. หน้า ๘๘

ส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกันมีการค้นคว้าวิจัยจนได้เครื่องมือขึ้นมาซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่จะทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการโดยการทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกรู้สหรือแสดง การต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ อีกทั้งมีการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุด รวมไปถึงการนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action plan)

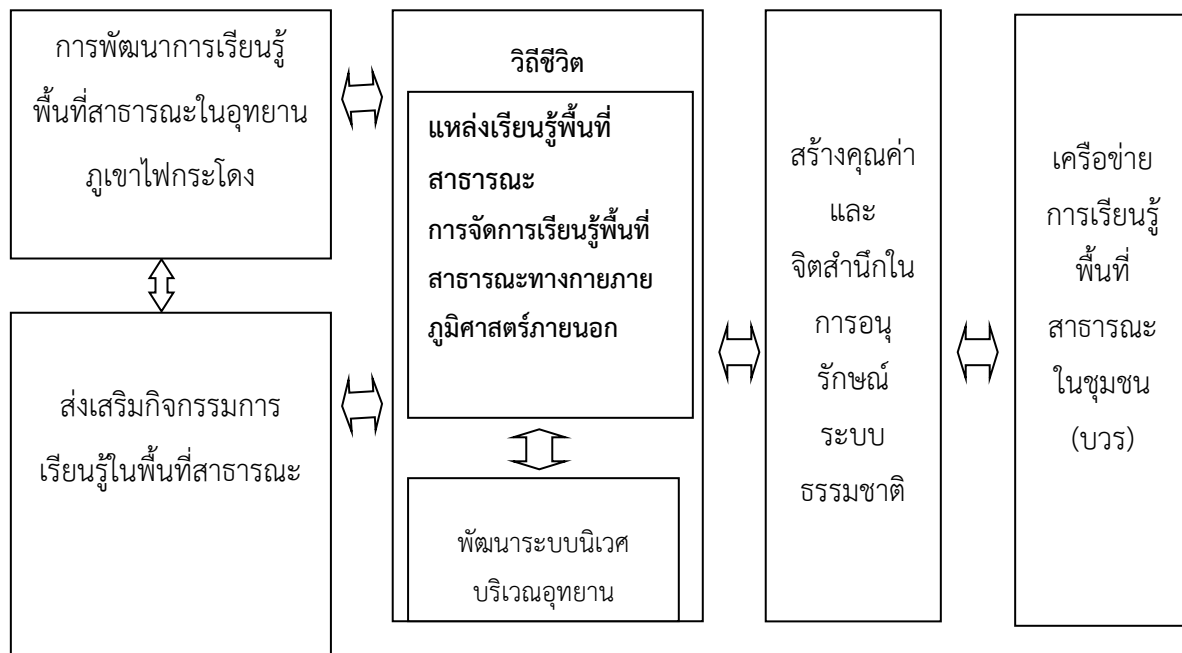
ขั้นที่ ๓ คือ การปฏิบัติการจริงในพื้นที่ กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชนนำแผนปฏิบัติการลงปฏิบัติจริงในพื้นที่ เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้งผู้นำและประชาชนทั่วไปจะเห็นความโดดเด่นของผู้นำและสร้างความมั่นใจให้เกิดการยอมรับมากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนแสดงศักยภาพภายในตัวตนที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแผนกิจกรรมที่ผู้นำชุมชนระดมความคิดในการพัฒนาศักยภาพ เช่น กิจกรรมค่ายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านอาชีพ กิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ขั้นที่ ๔ คือ การถ่ายทอดและขยายผลรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน กระบวนการถ่ายทอดและขยายผลการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนไปใช้กับชุมชนอื่น โดยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชุมชน วัด สถานศึกษา และองค์กรต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความต่อเนื่อง เป็นการสนับสนุนส่งเสริมและประสานการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็กไปวิพากษ์ผลการศึกษพบว่า รูปแบบพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนมี ๓ ขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ ๑ การรู้จักตนเอง การกำหนดศักยภาพที่ผู้นำชุมชนต้องการพัฒนา และขั้นที่ ๒ ดำเนินการพัฒนา เป็นกระบวนการการสร้างองค์ความรู้การฝึกทดลองปฏิบัติ การปฏิบัติจริงในพื้นที่และการถ่ายทอดขยายผลการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องพื้นที่สาธารณะและเมืองแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะและเมืองมีความสำคัญต่อกันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจากพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ศูนย์กลางอันเป็นที่รวมกันของทุกองค์ประกอบของเมือง หากได้รับการพัฒนาหรือออกแบบวางผังไปในทางที่ดีย่อมส่งผลให้เมืองพัฒนาไปในทางที่ดีด้วย อันเป็นการสะท้อนภาพลักษณ์ของเมืองให้กับชาวเมืองและผู้มาเยือนได้รับรู้และตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของเมือง ทั้งนี้ พื้นที่สาธารณะช่วยสร้างเสริมเมืองให้เกิดการพัฒนาไปได้อย่างยั่งยืน โดยช่วยสร้างเสริมความเท่าเทียมในสังคมด้านการใช้พื้นที่ สิทธิในการเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งการออกแบบวางผังพื้นที่ที่เอื้อประโยชน์กับคนทั้งมวล อันเป็นการช่วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านร่างกายและจิตใจของผู้อยู่อาศัย สร้างสังคมที่เข้มแข็งอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเมือง

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ ๓ ภาพประกอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ ๓

ระเบียบวิจัย

การศึกษางานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาคือกลุ่มนักวิชาการ หัวหน้าอุทยาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดและหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อุทยานภูเขไฟพะโดง และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขไฟพะโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ คือเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกตามบริบทของพื้นที่ ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๓ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๗ การสรุปผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๑.๑. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) (โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีขั้นตอนใหญ่ๆ ๒ ขั้นตอน ดังนี้

๑) เชิงคุณภาพ มีการดำเนินงาน ดังนี้

- การเลือกประเด็นปฏิบัติการการวิจัย เป็นการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เพื่อร่วมกันพิจารณาคัดเลือกประเด็นที่เป็นคำถามวิจัยหลัก คือเป็นการร่วมกันศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายจนนำไปสู่การตั้งคำถามและพัฒนาไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย

- การวางแผนการวิจัย โดยเริ่มดำเนินการจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ความต้องการในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อค้นหาทีมวิจัยหรือบุคคลที่จะเข้าร่วมเครือข่ายและทีมวิจัย หรือทีมดำเนินงานในพื้นที่

- การดำเนินการอื่น ๆ ที่จำเป็น เป็นการร่วมกันพิจารณาแผนการวิจัยหรือขั้นตอนของการวิจัยทั้งหมดว่ามีความเหมาะสม สอดคล้อง และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดได้ เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒) เชิงปฏิบัติการ มีการดำเนินงาน ดังนี้

ในกระบวนการดำเนินการวิจัยหรือระหว่างการจัดกิจกรรมของขั้นตอนนี้จะต้องมีการดำเนินการใน ๔ องค์ประกอบ คือ

- การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่าง ๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมวิจัย ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการจัดการกิจกรรมซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

- การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรมดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการซึ่งอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและขั้นตอนมาก

- การบันทึกกระบวนการ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยเพราะต้องมีการบันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลของกิจกรรมและของการวิจัย รวมทั้งข้อมูลการสรุปกิจกรรม การสังเกตการณ์ การบันทึกเทป การบันทึกภาพ และการสรุปกระบวนการทั้งหมด

- การสรุปบทเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนหน่วยงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการแก่กัน

๓.๑.๒ พื้นที่การศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยมีการกำหนดพื้นที่เพื่อการศึกษาโดยชัดเจน ในการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ บริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ประกอบด้วยชุมชนวัดเขาน้อย ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ และวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการวิจัยนี้ได้แบ่งการศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย ออกเป็น ๒ ระดับคือระดับพื้นที่ (Meso level) และระดับบุคคล (Micro level) โดยที่ระดับพื้นที่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะกับบริบทแวดล้อมโดยรอบ โดยใช้วิธีการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ทั้งภายนอกและภายใน

พื้นที่สาธารณะ เพื่อทราบองค์ประกอบของพื้นที่ บทบาทลักษณะเฉพาะ และความสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบ และระดับบุคคลเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะกับผู้ใช้พื้นที่ โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มผู้ใช้งาน เพื่อทราบทัศนคติและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ อันสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน

๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ตัวแทนจากสถานศึกษา

เป็นอาจารย์ที่สอนในคณะจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์และวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๓.๒.๒ ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ

เป็นตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบประกอบด้วย สำนักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด องค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์และหัวหน้ากรมอุทยานในจังหวัดบุรีรัมย์

๓.๒.๓ กลุ่มตัวอย่างในระดับบุคคล

ได้แก่ นักวิชาการ หัวหน้าอุทยาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดและหน่วยงาน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อุทยานภูเขาไฟกระโดง คือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๑๐๐ คน

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

งานวิจัยนี้มีขั้นตอนการศึกษาประกอบด้วย ๑) การกำหนดพื้นที่สาธารณะ ๒) การจำแนกประเภทและจัดกลุ่มพื้นที่สาธารณะ ๓) การสำรวจพื้นที่สาธารณะ ๔) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะ และการสรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษากระบวนการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ การกำหนดพื้นที่สาธารณะพื้นที่สาธารณะโดยการสำรวจพื้นที่สาธารณะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) การสำรวจกายภาพพื้นที่ และ ๒) การสำรวจการใช้พื้นที่

๒. พัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ให้เหมาะสมกับบริบทและวิถีชีวิตเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างเสริมอัตลักษณ์เชิงสังคมของพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่สาธารณะเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ที่สะท้อนลักษณะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่และกลุ่มผู้ใช้งาน โดยพื้นที่สาธารณะในเขตอุทยานภูเขาไฟกระโดงแบ่งเป็น

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยวิธีการดังต่อไปนี้

๑) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิจากวิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย ตำราทางวิชาการ วารสารและหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างเครือข่ายในจังหวัดบุรีรัมย์

๒) การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยการจัดแบ่งประเภทของข้อมูลให้ตรงตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้หลังจากที่ได้ข้อมูลมาครบถ้วนแล้ว ใช้เทคนิคสามเส้า (triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

- การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จะเน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ นั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

- การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย จะเน้นการตรวจสอบจากผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลต่างคนกันว่าได้ค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งถ้าผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลทุกคนพบข้อค้นพบที่ได้มาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

- การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี จะเน้นการตรวจสอบว่าถ้ามีการใช้ทฤษฎีที่หลากหลายแล้ว ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎีใดมาใช้ ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ด้วยการค้นคว้าจากเอกสารและเข้าไปสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อยืนยันความถูกต้องและครบถ้วนทุกอย่าง ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลอาจจะดำเนินการไปพร้อมกัน

๓) การเก็บข้อมูลภาคสนาม จะดำเนินการโดย ๔ วิธีการ คือ

- การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งกระจายอยู่ตามพื้นที่มีลักษณะเป็นองค์กรภาคประชาชน ภาครัฐ เฉพาะหัวหน้าหรือผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ตัวแทนคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการ ราษฎรชาวบ้าน และตัวแทนประชาชน เพื่อให้เกิดการกระจายของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในหลายมิติตอบโจทย์การวิจัยทุกประเด็น

- การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะดำเนินการในช่วงหลังจากที่สัมภาษณ์เชิงลึกเรียบร้อยแล้วมีลักษณะเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อยืนยันและตรวจสอบความ

ถูกต้องของข้อมูลจากตัวแทนคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนประชาชน

- แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและผลตอบรับจากกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ
- การจัดเวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อนำเสนอรูปแบบและวิธีการประชาสัมพันธ์การสื่อสารผ่านภาษาถิ่นให้มีคุณภาพ
- สร้างกติการ่วมกันผ่านเวทีแสดงความคิดเห็น เพื่อมีส่วนร่วมในการจัดการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบัน การดำเนินงาน มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินงานในแต่ละด้าน พร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อระบบการพัฒนางานกลุ่มโรงเรียนวิถีพุทธโดยใช้ความถี่ (Frequency) และการพรรณนา (Descriptive)

๒. ศึกษาข้อมูลวิเคราะห์เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของกลุ่มโรงเรียนวังสะเกาซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย บทความหรือฐานข้อมูลอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเพื่อพัฒนาระบบนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธกลุ่มโรงเรียนวังสะเกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา มาใช้เป็นการยกร่างระบบการดำเนินงานโดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ กรอบเนื้อหาในการวิเคราะห์เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวทางการดำเนินงาน

๒.๑.๒ อัตลักษณ์ ความสำเร็จ

๒.๑.๓ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยชุมชน

๒.๑.๔ การบริหารจัดการโดย วิถีบรร

๒.๒ วิเคราะห์ข้อมูล

๒.๒.๑ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แจกแจงประเด็น สรุปสังเคราะห์ และเรียบเรียงเนื้อหาเพื่อนำไปสู่การยกร่างการเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะ

๒.๒.๒ ทำงานสังเคราะห์เอกสาร หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบและแนวทางการพัฒนา ทฤษฎีจิตวิทยาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ การพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา บูรณาการกับหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงาม

๒.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งตามขั้นตอนดังนี้

๒.๓.๑ ข้อมูลสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ความถี่ Frequency and Percentage.

๒.๓.๒ ระดับความคิดเห็นที่มีต่อระบบการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้สาธารณะ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย Mean และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.

การเสนอข้อมูลต่างๆที่ได้จากการศึกษางานวิจัย จะใช้รูปแบบพรรณนาวิเคราะห์โดยทำการรวบรวมผลการศึกษารวบรวมจากแหล่งข้อมูลได้แก่ ข้อมูลประเภทเอกสาร ข้อมูลประเภทบุคคลและข้อมูลประเภทสื่อให้รวมอยู่ในรูปแบบบรรยายและเขียนรายงานผลการวิจัยโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นสองส่วนดังต่อไปนี้

๓.๒ การวิเคราะห์แบบสอบถาม

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ โดยการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนของแต่ละคนลงในรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าที่ถูกต้องที่สุด

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งตามขั้นตอนดังนี้

๓.๑ ข้อมูลสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ความถี่ Frequency and Percentage.

๓.๒ ระดับความคิดเห็นที่มีต่อระบบการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในเขตอุทยานภูเขาไฟกระโดง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย Mean และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.

๓.๓ แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ

น้อยที่สุด^๑

๓.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงปัญหาและเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ โดยวิเคราะห์จากเอกสารเนื้อหา สาระประเด็นสำคัญแล้วนำมาเสนอเขียนแบบพรรณนา

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถ อธิบายและพรรณนาความ วิเคราะห์ลักษณะปัญหาจากเอกสารที่สัมภาษณ์ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมารวบรวมจัดลำดับความสำคัญจากการลงพื้นที่แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นจนนำไปสู่การสรุปผลวิจัยต่อไปนี้

๑. นำหนังสือจากต้นสังกัดเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงเพื่อขออนุญาตสังเกตสภาพทั่วไปของโรงเรียน พฤติกรรมของบุคลากรตลอดจนถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย

๒. นำหนังสือขออนุญาตทดลองใช้การพัฒนาระบบเพื่อดำเนินงานจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และการบันทึกภาพถ่ายประกอบภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย

๓. นำหนังสือราชการเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่านเพื่อไปสัมภาษณ์ความเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เป็นรายบุคคลเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. หลังจากทดลองใช้ผู้วิจัยประเมินความพึงพอใจต่อระบบการดำเนินการของการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อนำมาประเมินและปรับปรุงต่อไป

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย

การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ มีการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้การดำเนินกิจกรรม โดยมีเครื่องมือที่สำคัญดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่างๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในสนามและ

^๑ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๒ หน้า ๑๐๘

ดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยผู้วิจัยจะเตรียมแนวคำถามอย่างกว้าง ๆ มาล่วงหน้า

๒. การอภิปรายกลุ่มย่อย

๓. การใช้เครื่องมือการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่ายเป็นภาพนิ่งเพื่อศึกษาเป็นแนวทางในการศึกษา

๔. เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญ ๆ ตามวัตถุประสงค์ให้ได้ครบถ้วน

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

๑. การกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

๒. ร่างเครื่องมือการวิจัยตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

๓. นำเครื่องมือมาตรวจสอบ

๔. แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

๕. ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยและจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหา กระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์และเพื่อสร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาคือกลุ่มนักวิชาการ หัวหน้าอุทยาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดและหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อุทยานภูเขาไฟกระโดง และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยผลการวิจัยได้นำเสนอ ดังนี้

๔.๑ ศึกษาบริบท สภาพปัจจุบันปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานบริบทชุมชนในการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงบริบทและลักษณะทั่วไปของบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแดนดินที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์มากแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจะที่คนไทยจะรู้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้ภาษาถิ่นคือภาษาลาวแล้ว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ได้เรียกตนเองว่าลาวอีกมากมายซึ่งกระจายอยู่ทั่วโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่เป็นหัวเมืองอีสานตอนล่างในอดีต นับตั้งแต่จังหวัด นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ซึ่งเคยปรากฏชื่อในประวัติศาสตร์ว่า เขมรป่าดง ซึ่งเป็นพื้นที่ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆของภูมิภาคนี้ทั้งในด้านประชากร และวัฒนธรรม กล่าวคือประชากรส่วนใหญ่กลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณแถบนี้เป็นกลุ่มที่เรียกตนเองว่า กูย เขมร โดยมีประชากรที่มีลาวเป็นบางส่วน แต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะเป็นของตนเอง ดังจะเห็นได้จากจารีตประเพณี และระบบความเชื่อต่างๆที่ถูกรักษาไว้และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เคยเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ เป็นพื้นที่ที่มีแหล่งโบราณคดีทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จังหวัดบุรีรัมย์เป็นดินแดนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมานาน ตั้งแต่อดีต จน

ต่างๆได้มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยมีแหล่งชุมชนโบราณจำนวนมากกระจายอยู่บริเวณแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล แบ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีซึ่งนิยมทำคูน้ำคันดินเป็นวงรีหรือวงกลมรอบเมือง ซึ่งนิยมตั้งเมืองใกล้แหล่งน้ำเพื่อสะดวกในการชักน้ำเข้ามาเก็บในคูเมือง และกลุ่มวัฒนธรรมขอมที่ส่วนใหญ่มีการจัดวางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีการขุดบารายไว้เป็นแหล่งน้ำสำหรับเมือง จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีที่แผ่ขยายครอบคลุมดินแดนอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ หลังจากนั้นอาณาจักรขอมขยายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนอีสานสูงมากขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘

อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นรัชกาลชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ.๑๗๖๑) อิทธิพลของขอมในแผ่นดินอีสานเริ่มเสื่อมลง และเป็นการเริ่มยุคอิทธิพลของอาณาจักรล้านนาช้างในสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง (พ.ศ.๑๘๙๖-๑๙๑๖) ที่ก่อตัวเข้มแข็งในกลุ่มแม่น้ำโขงและได้แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนอีสาน ซึ่งสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่อยู่ในแอ่งสกลนคร อันได้แก่ จังหวัดสกลนคร หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำพู นครพนมและจังหวัดเลยกับพื้นที่ส่วนที่อยู่ในบริเวณแอ่งโคราชหรือบริเวณอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและชัยภูมิ โดยมีเทือกเขาเป็นสันกั้นระหว่างแอ่งสกลกับแอ่งโคราช ซึ่งจากการศึกษาประวัติศาสตร์พบว่า คนอีสานอาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ มีอายุกว่าหนึ่งหมื่นปี ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันคือปราสาทต่างในจังหวัดบุรีรัมย์รวมถึงภูเขากระโดงด้วยซึ่งจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

วนอุทยานเขากระโดง ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลเสม็ด ตำบลอีสาน และตำบลสวายจิก อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๔๕๐ ไร่ เนื้อที่ส่วนใหญ่ของภูเขาเป็นป่าที่สาธารณะสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งกรมป่าไม้ได้ประกาศจัดตั้งเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖วนอุทยานเขากระโดง ชื่อเดิมชาวบ้านเรียกเขากระโดงว่า “พนมกระดอง” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ภูเขากระดอง (เต่า)” เพราะมีรูปลักษณ์คล้ายกระดองเต่า ต่อมา จึงเรียกเพี้ยนเป็น “กระโดง”ภูเขาไฟกระโดง นับเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทมาแล้วหลายพันปี และเป็น ๑ ใน ๖ ลูกของภูเขาไฟใน บุรีรัมย์ ทั้งยังเป็นภูเขาไฟที่มีสภาพปากปล่องสมบูรณ์ ปัจจุบันได้มีการบูรณะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดโดยในแต่ละปีจะมีประชาชนและนักท่องเที่ยวเดินทางขึ้นไปกราบไหว้ขอพรพระสุภัทรบพิตร และชมปากปล่องภูเขาไฟเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะฤดูหนาวจะมีนักท่องเที่ยวมากเป็นพิเศษ ทางจังหวัดต้องขอความร่วมมือนักท่องเที่ยวให้ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดย รอบวนอุทยานภูเขาไฟกระโดง เพื่อให้ลูกหลานได้ชมความงดงามสืบไป

การกำเนิดและการแจกกระจายของภูเขาไฟ ยังคงพบอยู่ทั่วไป ตามบริเวณช่องประทุระเบิด (Vent) หรือเขตไหลเนินภูเขาไฟซากภูเขาไฟเกิดจากการไหลทะลักของลาวา (อาจมีการประทุระเบิดบ้าง ถ้ามีก๊าซและไอน้ำร้อนเดือดมาก) ตามแนวรอยเลื่อนแบบรอยเลื่อนย้อน (Thrust – Fault) โดยภูเขาไฟกระจาย (Distribution) อยู่ห่างจากแนวรอยเลื่อนขึ้นไปทางเหนือเป็นระยะ ๆ

ภูเขาไฟ แนวแรกอยู่ห่างจากแนวรอยเลื่อนประมาณ ๔๐ กิโลเมตร ได้แก่ภูเขาไฟคอก แนวที่สองห่างจากแนวรอยเลื่อน ประมาณ ๔๕ กิโลเมตร ได้แก่ภูเขาไฟหลุบ และภูเขาไฟไปรบัต แนวที่สามห่างจากแนวรอยเลื่อนประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ได้แก่ ภูเขาไฟพนมรุ้ง ภูเขาไฟอังคาร และภูเขาไฟกระโดงซึ่งอยู่ห่างจากแนวรอยเลื่อนมากที่สุด ประมาณ ๗๕ กิโลเมตร ภูเขาไฟแต่ละแนวเป็นภูเขาไฟที่ดับแล้วมีอายุแตกต่างกันไป แนวที่อยู่ใกล้รอยเลื่อนมากที่สุด มีอายุเก่าแก่ที่สุดคือ ประมาณไม่เกิน ๒ ล้านปี ซึ่งมีหลักฐานและร่องรอยการไหลของธารลาวา ถูกทำลายเกือบหมด หินที่ผุกล่อนง่ายสลายกลายเป็นดินหมดแล้ว คงเหลือแต่หินที่แข็งแกร่งเท่านั้น และภูเขาไฟแนวทางเหนือสุดได้แก่ภูเขาไฟกระโดง มีอายุน้อยที่สุดลูกหนึ่งของประเทศไทย ร่องรอยการประทุระเบิด การไหลหลากของธารลาวา เศษหินที่ผู้ที่ซากภูเขาไฟในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่ มีหลักฐานของช่องปล่องประทุระเบิดชัดเจน เนินภูเขาไฟเกิดจากการทับถมของเศษหินภูเขาไฟ(Pyroclastic Materials) ซึ่งเกิดจากแรงดันของก๊าซ (Gas) ต่าง ๆ ที่แทรกอยู่ในหินหลอมละลาย เช่น ไอน้ำ (๗๐.๗๕%) คาร์บอนไดออกไซด์ ๑๔.๐๗%) ไฮโดรเจน (๐.๓๓%) ไนโตรเจน (๕.๔๕%) ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (๖.๔๐%) ซัลเฟอร์ไฮไดรด์ (๑.๙๓%) เป็นต้น เศษหินภูเขาไฟเหล่านี้เป็นมวลหินหลอมละลายที่ถูกดันประทุขึ้นไปและเย็นแข็งตัวในอากาศ มีขนาดต่าง ๆ กัน และมีชื่อเฉพาะเรียกแตกต่างกัน

สำหรับเขากระโดง มีลักษณะเป็นเนินเขาขนาดเล็ก ๒ ลูกติดต่อกัน สูงจากพื้นที่โดยรอบประมาณ ๖๐ เมตร โดยเนินทางทิศใต้เรียกว่า เขาใหญ่ ส่วนเนินทางทิศเหนือเรียกว่า เขาน้อยหรือเขากระโดง ทั้งสองเนินเกิดจากการทับถมของเศษหินภูเขาไฟที่พ่นปะทุออกมา ซึ่งจากการสำรวจความหนาของชั้นลาวาจากการระเบิดของเหมืองหิน พบว่า มีอายุประมาณ ๓ แสน ถึง ๔ แสนปี มีความหนามากกว่า ๒๐ เมตร ส่วนบริเวณที่เป็นขอบปล่องช่องปะทุ คือบริเวณที่เป็นหุบเขาอยู่ตรงกลางระหว่างเขาใหญ่กับเขากระโดง ซึ่งปัจจุบันมีสภาพเป็นแอ่งน้ำขังตลอดปี

สำหรับบริเวณปากปล่องภูเขาไฟอยู่ในเขตตำบลเสม็ด อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ สูงจากระดับน้ำทะเล ๒๘๓ เมตร ปัจจุบันตรงปากปล่องมีลักษณะเป็นหลุมลึก มีทางเดินเท้าก่อด้วยหิน และมีระเบียงไว้ให้ชมวิว มีหินฟองน้ำกระจายอยู่โดยรอบ หรือที่เรียกว่าหินลอยน้ำ ส่วนด้านบนของปากปล่องภูเขาไฟ เป็นพื้นที่ราบประดิษฐาน พระสุภัทรบพิตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้าน คู่เมืองบุรีรัมย์ สร้างขึ้นในปี พุทธศักราช ๒๕๑๒ โดยอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ (สุรวุฒิ บุญญานุศาสน์) หลวงพ่อบุญมา ปัญญาโชโต อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพุทธรูปเขากระโดง ร่วมกับชาวจังหวัดบุรีรัมย์และผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ได้ร่วมกันสร้างขึ้นเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง ๑๒ เมตร ฐานยาว ๑๔ เมตร หันหน้าไปทางทิศเหนือ ในพระเศียรพระสุภัทรบพิตรองค์นี้ มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ ซึ่งเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่เสด็จมาเองตามคำอธิฐานจิตของนางแจ้ว มารดาของนายเสรี อีสรางกูร ณ อยุธยา อดีตรัฐมนตรีช่วยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบัน เมื่อมีการสร้างพระสุ

ภัทรบพิตร นายเสรี จึงนำมาบรรจุไว้ในเศียรนี้ จากจุดที่ตั้งองค์พระสามารถเห็นทัศนียภาพเมืองบุรีรัมย์ได้สวยงามอีกด้วย

ใกล้กับที่ประดิษฐานพระสุภัทรบพิตร มีมณฑปรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ที่พระยาประเสริฐ สุนทราศรัย อดีตเจ้าเมืองบุรีรัมย์ กับคุณหญิงประเสริฐ สุนทราศรัย มีจิตศรัทธาเลื่อมใสได้สร้างขึ้นไว้ที่เขาระโดง เมื่อเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๔๘ เพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็นปูชนียสถานให้พุทธศาสนิกชนได้สักการบูชา ต่อมาปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ ตระกูลสิงห์เสนีย์ ได้มีผู้จิตศรัทธาสถาพรอยพระพุทธรูปบาทจำลองขึ้นมาใหม่ขนาดยาว ๒ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๑ ศอก แล้วนำมาประดิษฐานไว้ในปราสาทหินเขาระโดง พร้อมกับได้สร้างมณฑปครอบทับไว้ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ปราสาทหินเขาระโดง ยังได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๑๘ โดยมีขอบเขตโบราณสถาน ๑ งาน ๕๐ ตารางวา

อาจสรุปได้ว่า เขาระโดงเป็นที่ตั้งของปูชนียสถานหลายอย่างซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปทั้งในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง ที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปบาทจำลอง พระสุภัทรบพิตร ซึ่งบนเศียรพระข้างบน ได้บรรจุสารีริกธาตุให้ชาวพุทธได้กราบไว้ และยังมีปูชนียสถานเรียงรายตามทางรถยนต์ขึ้นลงอีกหลายแห่ง เช่น ภูมิพิทักษ์เสนีย์ ศาลาพระพุทธรองค์ ศาลาประจำวันสถานที่ดูดวงอาทิตย์ตก วนอุทยานเขาระโดง มีการบริหารจัดการในพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๗ (นครราชสีมา) ต.เสม็ด อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์ ในอดีตนั้นมีภูเขาไฟอยู่หลายแห่ง โดยหนึ่งในนั้นก็คือ เขาระโดง ที่ปัจจุบันเป็นอุทยานภูเขาระโดง เป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๒ สภาพบริบทและปัญหา ของการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะ ภูเขาไฟ

กระโดง

สภาพและปัญหาของการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะ ภูเขาไฟกระโดง ผู้วิจัยพร้อมทีมวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นในการค้นหาสาเหตุต่างที่จะนำมาซึ่งของการเขียนสภาพปัญหาที่พบในบริเวณพื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงจากผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นหลักๆจากการสัมภาษณ์เพื่อนำมาปัญหาหาสรุปได้ดังนี้

๑. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม

พื้นที่อุทยานเขาระโดงมีทรัพยากรธรรมชาติและโบราณสถานที่สำคัญ เช่น ปากปล่องภูเขาไฟ และวัดพระพุทธรูปบาทเขาระโดง แต่กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมักไม่เชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจความสำคัญทางธรรมชาติและวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งขาดการเชื่อมโยงกับบริบทเฉพาะของพื้นที่อุทยานเขาระโดงมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น เช่น ปากปล่องภูเขา

ไฟโบราณ แหล่งธรรมชาติที่หลากหลาย และโบราณสถานทางศาสนา แต่กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมักไม่ได้ออกแบบให้เชื่อมโยงกับบริบทเหล่านี้อย่างชัดเจน เช่น การไม่เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจถึงกระบวนการเกิดภูเขาไฟ ความสำคัญของระบบนิเวศท้องถิ่น หรือคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทำให้ขาดความดึงดูดและไม่สามารถสร้างความรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนได้ซึ่งตรงกับคำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษาอาจยังไม่ตรงประเด็นกับการมาศึกษาดูงานหรือทัศนศึกษาของโรงเรียนในแต่ละครั้งก็เพราะว่า การจัดการบริหารยังคงความเป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาหรือเพื่อความผ่อนคลายแต่ขาดการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบของอุทยาน”^๑

“การออกแบบการเรียนรู้ครูไปมุ่งจุดหมายที่ปลายทางคือ ให้นักเรียนได้เรียนรู้หรือนักท่องเที่ยวได้เห็นความสวยงามของอุทยาน แต่ความเป็นจริงอุทยานควรจะมีการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยระบบธรรมชาติที่อยู่ในภูเขาไฟสร้างความหลากหลายในการเรียนรู้”^๒

“แม้จะมีการนำเสนอในระบบกิจกรรมของภูเขาไฟให้เป็นสถานที่เรียนรู้ในเชิงระบบวิทยานิพนธ์แต่ยังไม่ได้เข้าถึงความเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ธรรมชาติในพื้นที่อย่างจริงจัง สืบเนื่องจากสำรวจระยะข้างทางหรือแม้แต่เศษอุปกรณ์ที่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อมก็ตามควรมีการจัดการและสร้างนิสัยให้นักท่องเที่ยวเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจังและถาวรต่อไป”^๓

“ผู้ที่มาเยี่ยมชมอุทยานมีความหลากหลายในด้านอายุ วุฒิการศึกษา และวัตถุประสงค์ เช่น นักเรียน นักวิชาการ นักท่องเที่ยว หรือชุมชนในพื้นที่ แต่กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบมามักเป็นแบบเดียวกันสำหรับทุกกลุ่ม ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของผู้เรียนแต่ละประเภท เช่น เด็กเล็กอาจต้องการกิจกรรมแบบสนุกสนานและมีภาพประกอบ ในขณะที่นักวิชาการอาจต้องการข้อมูลเชิงลึก”^๔

“หลายกิจกรรมยังคงใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบเดิม เช่น การบรรยายหรือการอ่านข้อมูลจากป้าย ทำให้ผู้เรียนมีบทบาทเพียงแค่ “ผู้รับข้อมูล” โดยขาดการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง เช่น การจัดกิจกรรมสำรวจธรรมชาติ เกมเชิงการเรียนรู้ หรือการทดลองวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ”^๕

^๑ ประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ตำบลเสม็ด

^๒ ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มสาธารณะสุข

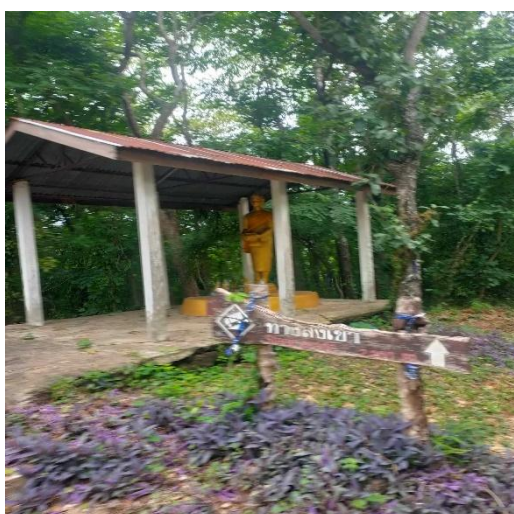
^๓ ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มตัวแทนการศึกษา

^๔ เรื่องเดียวกัน

^๕ เรื่องเดียวกัน

ไม่ใช่ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างเต็มที่

อุทยานเขากระโดงมีทรัพยากรที่สามารถนำมาสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ได้หลากหลาย เช่น การศึกษาทางธรณีวิทยา การศึกษาพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่น หรือกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม แต่กิจกรรมที่จัดขึ้นส่วนใหญ่มักเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนมากกว่าการสร้างความรู้ ทำให้ศักยภาพของพื้นที่ไม่ได้รับการใช้งานอย่างคุ้มค่า

ภาพประกอบที่ ๑ ประกอบบรรยายภาศรอบถนนขึ้น-ลงภูเขาไฟ

จากภาพประกอบข้างบนทำให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่ยังไม่ได้รับการฟื้นฟูและแก้ไขอย่างจริงจัง ทำให้ขาดการประเมินและพัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่มักไม่ได้มีกระบวนการประเมินผลเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การประเมินจากผู้เรียนและผู้เยี่ยมชม เช่น ความเข้าใจ ความพึงพอใจ หรือผลกระทบเชิงการเรียนรู้ ยังไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร ทำให้กิจกรรมหลายอย่างยังคงมีปัญหาเดิมซ้ำๆ ข้อยกจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลและอุปกรณ์สนับสนุน^๖

การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางหรือขาดการอบรมบุคลากรด้านการจัดการเรียนรู้ ทำให้กิจกรรมบางอย่างไม่สามารถจัดได้อย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดด้านอุปกรณ์

^๖ สัมภาษณ์.นายไพศาล เจริญทอง, ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านเขยสแก ตำบลเสม็ด. วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๗

^๗ สัมภาษณ์.นางสาวลัดดาวรรณ ไม้ห้วน, เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์เขากระโดง, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๗

สนับสนุน เช่น สื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ เครื่องมือการสอน หรือระบบเทคโนโลยีเสริม “การไม่บูรณาการกับชุมชนในพื้นที่”^๙

ชุมชนรอบอุทยานเขากระโดงมีความรู้ท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า เช่น เรื่องราวประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต หรือการดูแลระบบนิเวศ แต่กิจกรรมการเรียนรู้มักไม่ได้ดึงชุมชนมามีส่วนร่วมในการออกแบบ และดำเนินกิจกรรม ทำให้กิจกรรมขาดมิติที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงของพื้นที่^{๑๐}

๒. การบริหารจัดการพื้นที่ไม่รองรับการเรียนรู้ที่หลากหลาย

การจัดการพื้นที่ยังไม่ได้ออกแบบให้ตอบสนองต่อผู้เรียนในทุกกลุ่มอายุหรือกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น นักเรียน นักท่องเที่ยวเชิงศึกษา และกลุ่มชุมชนในท้องถิ่น ทำให้การเรียนรู้ในพื้นที่ขาดความยืดหยุ่นและไม่ดึงดูดและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการเรียนรู้ไม่เพียงพอ แม้ว่าชุมชนรอบอุทยานจะมีความรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้สนับสนุนการเรียนรู้ได้ แต่การประสานงานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดกิจกรรมยังมีข้อจำกัด ส่งผลให้โอกาสในการสร้างการเรียนรู้แบบมีชีวิตจากประสบการณ์ตรงลดน้อยลงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ไม่ได้รับการควบคุมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นด้านปริมาณอาจส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนรู้ เช่น เสี่ยงรบกวน ชยะ และการใช้ทรัพยากรพื้นที่เกินขีดจำกัด ซึ่งอาจลดคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ควรจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญซึ่งตรงกับคำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“สภาพแวดล้อมในบริเวณเขากระโดงเต็มไปด้วยพืชพันธุ์อาหารที่อุดมสมบูรณ์ตลอดปี มีทั้งของป่าและของหายากที่ในปัจจุบันหาได้ยากแต่ในบริเวณนี้ก็ยังสมบูรณ์แต่ยังขาดกระบวนการในการป้องกันการทำลายล้างของป่า ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมาหาของป่าแล้วไม่มีการปรับสภาพแวดล้อมให้เข้ากับสภาพเดิมซึ่งเป็นจุดเสี่ยงที่จะสามารถทำให้แหล่งของป่าจากธรรมชาติสูญเสียพันธุ์ในอนาคต”^{๑๑}

“ในแต่ละปีจะมีฤดูที่ผลัดเปลี่ยนกันเป็นสามฤดูกาล มีทั้งฤดูฝน ฤดูหนาวและฤดูแล้ง ซึ่งในเขตอุทยานที่เป็นแหล่งเรียนรู้อยู่แล้วแต่ยังขาดการพัฒนาต่อยอดในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายทางวัฒนธรรม อย่างเช่น ในช่วงก่อนจะเข้าหน้าฝน มีเห็ดป่าที่สามารถทำรายได้ให้

^๙ สัมภาษณ์ นางสาวลัดดาวรรณ ไหมวัน, เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์เขากระโดง, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๗

^{๑๐} ประชุมกลุ่มย่อย, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๑} ประชุมกลุ่มย่อย, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๒} สัมภาษณ์, นายอภิชาติ แก้วอรสาน, เจ้าหน้าที่วนอุทยานเขากระโดง, วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๗.

ชาวบ้านอย่างมากมายแต่พวกเรายังขาดการอนุรักษ์ที่เป็นรูปธรรมแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เข้ามาหาของป่าในบริเวณนี้ก็เพื่อที่จะหาของป่าไปเลี้ยงชีพในครอบครัวของตนเองเป็นเบื้องต้น”^{๑๒}

“ในผืนป่าแห่งนี้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการก่อตัวของวัชพืชที่ชาวบ้านสามารถหาได้โดยถูกกฎหมายอย่างเช่น เห็ด ซึ่งเห็ดที่เกิดขึ้นในบริเวณภูเขาไฟกระโดงตลอดปีที่ผ่านมา ทำรายได้ให้ชาวบ้านถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดีเพราะตลอดทั้งปีเขาแห่งนี้เป็นที่หล่อเลี้ยงชุมชนในบริเวณเขากระโดงก็ว่าได้ แต่ชาวบ้านยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพป่าให้คงเดิมคือเมื่อเข้าไปหาของป่าแล้ว สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดคือ เศษถุงพลาสติกที่ชาวบ้านใช้ในการห่อข้าวเพื่อนำมารับประทานแล้วได้ทิ้งถุงพลาสติกซึ่งเป็นขยะที่ย่อยสลายได้ยากทำให้ของป่าในอนาคตอาจจะไม่มีให้เห็นเหมือนในปัจจุบัน”^{๑๓}

“ในสภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่มีป่าอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี สิ่งที่เราสังเกตเห็นได้ชัดคือการสร้างนิสัยในการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งแน่นอนว่า ที่ผ่านมามีหน่วยงานราชการต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอนุรักษ์ป่าแต่ยังขาดความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพราะมีแต่มองว่า พวกเรามีหน้าที่ในการหาของป่า เดียวก็มีหน่วยงานทำโครงการปลูกป่าทดแทน เหตุนี้เองในบางส่วนของเขากระโดงซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเรียนรู้ตลอดเวลาทั้งนักเรียน บริษัทหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามา อยากสะท้อนให้เห็นอยากให้นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าของป่าตั้งแต่ต้นไม้นั้นเล็กๆ จากคณะต่างๆ ที่ทำโครงการมาปลูกทดแทนให้เห็นประโยชน์ของสิ่งเหล่านี้เป็นเบื้องต้นโดยเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรให้เด่นถึงประโยชน์และโทษของไม้ในแต่ละชนิดในพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวผ่านไปผ่านมา”^{๑๔}

“ในแต่ละจุดของพื้นที่บริเวณรอบข้างทางขึ้นและลงเขากระโดง ยังเศษขยะเป็นจุดๆ ซึ่งส่งผลเสียต่อสภาพหลักการท่องเที่ยวในเรื่องของความสะอาดโดยรอบ จริงอยู่เรามีหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านพื้นที่ตรงนี้แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการช่วยรักษาความสะอาดไม่ว่าจะเป็นห้องน้ำ แหล่งพักผ่อน แหล่งสถานโบราณถ้าเกิดความสะอาดก็จะทำให้เกิดความสะอาดและน่าพักผ่อนต่อไป”^{๑๕}

^{๑๒} สัมภาษณ์. นายสทโชค อินทร์ผาคำ, เจ้าหน้าที่กรมอนุรักษ์สัตว์ป่า เขากระโดง, วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓} สัมภาษณ์. นายกิตติศักดิ์ โสศาลา, เจ้าหน้าที่ฝ่ายโสต,วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์. วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗

^{๑๔} สัมภาษณ์, นายชาติชาย สุวรรณทอง. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสวายจิก, อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์. นางอรทัย แก้วโสภา, อสม.บ้านเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์. วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๗.

ภาพประกอบที่ ๒ แสดงบริเวณที่จอดรถบนภูเขาไฟกระโดง

จากรูปภาพข้างต้น ระบบสาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการและกำกับดูแลรักษาอย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆฝ่ายในการช่วยกันแก้ไขปัญหา หากการแก้ไขปัญหาและจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จ ก็จะส่งผลให้มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์และสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ในอนาคต

๓. การบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การประสานงานระหว่างองค์กร เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่ดูแลอุทยาน ยังไม่เป็นระบบ ทำให้การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมต่อเนื่องการจัดการกับปัญหาเหล่านี้จำเป็นต้องมีกระบวนการที่เน้นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการนำเทคโนโลยีและการออกแบบการเรียนรู้ที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้เพื่อให้พื้นที่อุทยานเขากระโดงสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทรงคุณค่าอย่างยั่งยืน

“ขาดความชัดเจนในเป้าหมายหน่วยงานแต่ละแห่งอาจมีเป้าหมายและแผนงานที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ได้ถูกบูรณาการให้สอดคล้องกันขาดการกำหนดเป้าหมายร่วม (Shared Goals) ที่ทุกฝ่ายมุ่งสู่ผลลัพธ์เดียวกัน”^{๑๖}

“การสื่อสารที่ไม่เพียงพอการสื่อสารระหว่างหน่วยงานอาจขาดความชัดเจน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือทำงานซ้ำซ้อนไม่มีช่องทางหรือกลไกที่เป็นระบบในการถ่ายทอดข้อมูลและข้อเสนอแนะระหว่างหน่วยงาน”^{๑๗}

^{๑๖} สัมภาษณ์, นางมณีนสรี แก้วมนตรี, เจ้าหน้าที่อุทยาน, วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๗

“ระบบราชการที่ซับซ้อนกระบวนการตัดสินใจหรืออนุมัติแผนงานมักใช้เวลานานและซับซ้อนการแบ่งเขตอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจนในระบบราชการ อาจทำให้เกิดข้อจำกัดในการทำงานร่วมกัน”^{๑๘}

“ขาดงบประมาณและทรัพยากรร่วมหน่วยงานมักได้รับงบประมาณและทรัพยากรที่จำกัดซึ่งทำให้แต่ละหน่วยงานมุ่งเน้นในงานของตนเองไม่มีการจัดตั้งงบประมาณกลาง (Shared Funding) สำหรับการพัฒนาพื้นที่ร่วมวัฒนธรรมองค์กรที่แตกต่างหน่วยงานแต่ละแห่งอาจมีวิธีการทำงานและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้การปรับตัวเข้าหากันยากขาดความไว้วางใจและการยอมรับความคิดเห็นจากหน่วยงานอื่น”^{๑๙}

“ผลประโยชน์ทับซ้อนในบางกรณี อาจมีความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ที่ซ้อนทับกัน เช่น การใช้ที่ดิน หรือการจัดสรรทรัพยากรการตัดสินใจมักพิจารณาผลประโยชน์ของหน่วยงานตนเองเป็นหลัก แทนที่จะมองในภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคประชาสังคมไม่เพียงพอชุมชนและภาคประชาสังคมที่มีบทบาทสำคัญอาจไม่ได้รับการเชิญชวนหรือร่วมมือ ทำให้ขาดแรงสนับสนุนในระดับพื้นที่การไม่เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ส่งผลให้การพัฒนาไม่สอดคล้องกับความต้องการ”^{๒๐}

“ขาดผู้นำในการขับเคลื่อนไม่มีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่เป็นแกนนำในการเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ผู้นำโครงการหรือผู้ประสานงานอาจไม่มีอำนาจหน้าที่หรือทรัพยากรเพียงพอที่จะขับเคลื่อนการบูรณาการ”^{๒๑}

สรุปได้ว่า ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะจำเป็นต้องมีการบูรณาการทั้งด้านเป้าหมาย ทรัพยากร และการทำงานร่วมกัน โดยการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน หน่วยงานภาครัฐต้องมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน เพื่อพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน มีการสื่อสารและประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพสร้างกลไกและช่องทางกลางในการประสานงานระหว่างหน่วยงานเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและลดความซ้ำซ้อน การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณร่วมกันพัฒนางบประมาณกลางหรือใช้ทรัพยากรร่วมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพแต่ละหน่วยงานต้องมีบทบาทและความรับผิดชอบที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและทำงานได้อย่างคล่องตัวการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชนเปิด

---

^{๑๗} สัมภาษณ์, นายอดิสร ทองหอม, รองผู้อำนวยการสำนักงานเกษตรอำเภอเมือง. วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๗.

^{๑๘} ประชุมกลุ่มย่อยวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๗

^{๑๙} ประชุมกลุ่มย่อยวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๗

^{๒๐} ประชุมกลุ่มย่อยวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗

^{๒๑} ประชุมกลุ่มย่อยวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗

โอกาสให้ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่การสร้างผู้นำหรือหน่วยงานกลางขับเคลื่อนจัดตั้งหน่วยงานหลักหรือคณะกรรมการกลางที่มีอำนาจในการกำกับดูแลและขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

๔.๒ การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่ ๒๑

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่ ๒๑ มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงธรรมชาติ วัฒนธรรม และความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม โดยปรับกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับลักษณะของผู้เรียนในยุคปัจจุบันที่ต้องการความหลากหลายและการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ รายละเอียดของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ผู้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ สัมมนากลุ่ม เพื่อเสนอแนวทางและการพัฒนาผู้วิจัยและคณะสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ด้านดังนี้

๑. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม

๑.๑ การสร้างพื้นที่การเรียนรู้แบบบูรณาการ

การเรียนรู้แบบบูรณาการ นำเสนอองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงประเด็นสำคัญเป็นการเชื่อมโยงชุมชนเข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจที่ดีจำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนและชุมชนสามารถใช้ข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจและแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนโดยผ่านการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น นำผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดประสบการณ์ เช่น การจัดการทรัพยากรน้ำ การอนุรักษ์ดิน หรือการดูแลพืชเฉพาะถิ่นของภูเขาไฟกระโดง เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนในชุมชนในเขตอุทยานภูเขาไฟกระโดงได้แสดงทัศนคติต่อกัน เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมใช้ประวัติศาสตร์ของภูเขาไฟกระโดงและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นกรณีศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจบทบาทของพื้นที่ต่อวิถีชีวิตของชุมชนเช่น การจัดนิทรรศการเชิงสร้างสรรค์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูเขาไฟกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน แสดงให้เห็นว่าภูเขาไฟกระโดงไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางธรรมชาติ แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในด้านทรัพยากรธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน และความเชื่อทางจิตวิญญาณโดยแบ่งเป็นดังนี้

๑. การเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง

การเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มชุมชนเพื่อช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในเขตอุทยานให้มีความอุดมสมบูรณ์ร่วมถึงการสร้างจิตสำนึกในการรักษาผืนแผ่นดินป่าซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและสังคม โดย

การจัดกลุ่มและประเมินทรัพยากรในพื้นที่ มีหน่วยงานทางราชการที่ประกอบไปด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ กรมส่งเสริมสุขภาพอำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ และสถานศึกษาในเขตใกล้เคียงเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมซึ่งแบ่งได้ดังต่อไปนี้

๑.๑.๑ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้

การศึกษาเขากระโดงเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว ซึ่งสร้างองค์ความรู้ทางธรณีวิทยาเกี่ยวกับการก่อตัวของภูเขาไฟ การเกิดลาวา และแร่ธาตุเฉพาะในพื้นที่ การศึกษาลักษณะหินบะซอลต์และซากดึกดำบรรพ์ในพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและธรณีวิทยา ซึ่งเกิดประโยชน์ด้านการเรียนรู้ เป็นพื้นที่สำหรับศึกษาการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคอดีต สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิฐานฐานและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมลักษณะธรณีวิทยาของเขากระโดง เช่น การก่อตัวของภูเขาไฟในอดีต การเกิดลาวา และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ลาวาที่พบบริเวณเขากระโดงส่วนใหญ่เป็นลาวาบะซอลต์ (Basalt Lava) ซึ่งมีคุณสมบัติลักษณะเป็นหินเนื้อละเอียด มีสีเข้ม เช่น สีดำหรือสีเทาประกอบด้วยแร่ธาตุซิลิกาต่ำ แต่มีเหล็กและแมกนีเซียมสูงดังภาพ

ภาพประกอบที่ ๓ หินลาวาภูเขาไฟกระโดง

ซึ่งกระบวนการเกิดลาวาที่ไหลออกมาจากปากปล่องภูเขาไฟมีอุณหภูมิสูงถึง 1,000 – 1,200 องศาเซลเซียสเมื่อสัมผัสอากาศจะเย็นตัวลงและแข็งตัวกลายเป็นชั้นหินลาวาที่เย็นตัวอาจเกิดรอยแยกที่มีรูปรังเรขาคณิต เช่น เสาหินบะซอลต์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่เขากระโดงเกิดการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์หลังจากภูเขาไฟดับสนิทแล้ว กระบวนการธรรมชาติต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สู่การการสีกกร่อนซึ่งมี ลม ฝน และกระแสน้ำทำให้พื้นผิวภูเขาไฟสีกกร่อนอย่างช้า ๆ ส่งผลให้กรวยภูเขาไฟและลักษณะเดิมของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วกลายเป็นตะกอนตะกอนดินและทรายสะสมตัวในพื้นที่ต่ำรอบ ๆ ภูเขาไฟบริเวณใกล้เคียงมีการพัฒนาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเนื่องจากดินภูเขาไฟมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์

๑.๑.๒ ภูมิทัศน์ปัจจุบันของเขาระโดง

บริเวณยอดเขายังคงมีลักษณะเป็นปากปล่องภูเขาไฟที่มองเห็นได้ชัดเจน เสาหินบะซอลต์ที่เกิดจากการเย็นตัวของลาวาเป็นจุดเด่นของพื้นที่พื้นที่รอบภูเขาไฟพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ความสำคัญทางการศึกษา

ภาพที่ ๔ บริเวณภูมิทัศน์เขาระโดง

ภูมิทัศน์ปัจจุบันของเขาระโดงมีคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบูรณาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผสมผสานความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบองค์รวมและสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: สนับสนุนการเรียนรู้ในรูปแบบนอกห้องเรียนซึ่งลักษณะเด่นของภูมิทัศน์ปัจจุบันทรัพยากรในเขาระโดงไม่ได้เพียงเป็นสมบัติทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงคนรุ่นใหม่เข้ากับอดีตและอนาคตได้อย่างยั่งยืนในปัจจุบัน การจัดการกับขยะ หรือการฟื้นฟูพื้นที่ป่าให้ผู้เรียนและชุมชนร่วมวิเคราะห์สถานการณ์และออกแบบวิธีการแก้ปัญหาร่วมกันการใช้ข้อมูลในพื้นที่เพื่อการตัดสินใจที่ดีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น พันธ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือแหล่งน้ำ โดยเปิดโอกาสให้ทั้งผู้เรียนและชุมชนเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอธิบายข้อมูล เช่น ความสำคัญของพันธุ์พืชที่ใช้ทำยาสมุนไพร

ภาพประกอบที่ ๕ การมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณอุทยานเขากระโดงในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๑.๑.๒ บูรณาการประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรมเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเพณี ศาสนา และวัฒนธรรม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเป็นแหล่งเรียนรู้สาธารณะที่ทรงคุณค่าทางจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเห็นความสำคัญของการสร้างบันไดนาคราชที่อยู่ด้านหน้าผ่านเส้นทางที่เชื่อมทางลวาทูเขาไฟ บันไดนาคราชทางเดินขึ้นไปสักการบูชา “พระสุภัทรบพิตร” ได้สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ จำนวน ๒๙๗ ขั้น เพื่อเป็นทางเดินขึ้นไปสักการบูชาพระสุภัทรบพิตร ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขากระโดงซึ่งเป็นเส้นทางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับความเชื่อและประเพณีของชุมชนในบริเวณอุทยานเขากระโดง ในแต่ละปีจะมีประเพณีตักบาตรเทโวโรหนะในเทศกาลออกพรรษา ซึ่งจะจัดงานประจำปีของเขากระโดงที่สะท้อนถึงความเชื่อของชุมชนและชาวบ้านในบริเวณอุทยานเป็นอย่างดี

ในทุกปีองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ดและองค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์จะจัดงานตักบาตรพระสงฆ์ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์โดยมีพระสงฆ์ลงมาจากเขากระโดงเพื่อให้ประชาชนได้ทำบุญตักบาตรเพื่อสร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งเดียวกันในชุมชน

ภาพประกอบที่ ๖ การทำบุญตักบาตรในวันออกพรรษา

การบูรณาการ ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ กับความเป็นอยู่ของชุมชนในบริเวณอุทยาน เขาระโดงสามารถสร้างความเชื่อมโยงได้ในหลายมิติ ทั้งด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และ สิ่งแวดล้อม โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. กิจกรรมปลูกป่า สร้างจิตสำนึกรักผืนป่า

การปลูกป่าสามารถฟื้นฟูสภาพดินที่ถูกทำลายจากการทำการเกษตรหรือขุดเจาะหิน บริเวณเขาระโดง โดยเพิ่มอาหารในดินและลดการกัดเซาะของดิน ป่าไม้เป็นแหล่งที่อาศัยของสัตว์ ป่าและพืชหลายชนิด การปลูกป่าช่วยเพิ่มพื้นที่สำหรับสิ่งมีชีวิตที่มีความหลากหลาย ต้นไม้ยังช่วยดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ การปลูกป่า จึงช่วยลดปริมาณ CO₂ ในบรรยากาศ ป่าไม้มีบทบาทในการพัฒนาและช่วยรักษาคุณภาพน้ำ และสามารถฟื้นฟูแหล่งน้ำในเขตป่าอุทยานเขาระโดงไปในทางทิศทางที่ดี

๑.๑ ขั้นตอนกิจกรรมปลูกป่า สร้างจิตสำนึกรักผืนป่า

- กำหนดวันเดือนปี ในกิจกรรมโครงการ Event โดยจัดชมรมขึ้นมา มีนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์เป็นแกนนำร่วมกับภาคีเครือข่ายศูนย์อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขตอุทยานเขาระโดงและหน่วยงานต่างๆที่เข้าร่วม

- ประชาสัมพันธ์เชิญชวนผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการประชาสัมพันธ์ผ่านเพจการสื่อสารต่างๆให้ผู้สนใจจากหน่วยงานต่างๆซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมครั้งนี้

- รูปแบบการจัดหาต้นไม้ได้มาจากการปลูกเพื่อทดแทนเน้นพันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่มีอยู่ในอุทยานเขาระโดง

- ประสานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลต้นไม้เช่นศูนย์เพาะกล้าไม้อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ศูนย์เพาะกล้าไม้อำเภอละหานทรายและศูนย์เพาะกล้าไม้อำเภอคูเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ จากนั้นทำโครงการปลูกป่าปลูกจิตสำนึกของคนชาวกระโดง

๑.๒ ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรวมถึงนักท่องเที่ยวเตรียมจอบเสียมและอุปกรณ์ต่างๆซึ่งจะมีกองกลางของคณะผู้วิจัยและชาวบ้านในเขตเมืองอุทยานเขาระโดงร่วมกับโครงการบริหารส่วนตำบลเสม็ดและโครงการบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์สำรองไว้

- ดำเนินกิจกรรมปลูกป่าเพื่อสร้างจิตสำนึกเขตอุทยานเขาระโดงโดยแบ่งเป็นจุดจุดและเป็นโซนในแต่ละโครงการ

- ในการดำเนินการจัดกิจกรรมเสร็จจะมีทีมงานชมรมรักคนรักป่าเข้าประเมินกิจกรรมการปลูกป่าห้าวันต่อครั้งและนำภาพจากการถ่ายไปสู่การประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในโครงการ

-เพื่อจัดกิจกรรมมีการกำกับดูแลติดตามและมีการประเมินติดตามการปลูกป่าโดยใกล้ชิดของหน่วยงานชมรมคนรักป่าและนักวิจัยรวมถึงนิสิตวิทยาลัยสมบูรณบุรีรัมย์พร้อมทั้งหน่วยงานภาคีเครือข่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม

๑.๒ ขั้นสรุปกิจกรรม

ให้ผู้ร่วมกิจกรรมทางการแสดงความคิดเห็นและสรุปประเด็นที่ได้จากการแสดงความคิดเห็น

๒.กิจกรรมจิตอาสาอนุรักษ์พื้นที่ป่าเขตเขากระโดง

กิจกรรมอาสาอนุรักษ์พื้นที่ป่าเขากระโดงภายใต้กิจกรรมปลูกป่าสร้างจิตสำนึกบุญอุทยานภูเขาไฟกระโดงต่างๆกิจกรรมวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้วผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบของการปลูกป่าแต่เสริมกิจกรรมจิตอาสาเข้าไปเช่นมีการเก็บขยะโครงการอนุรักษ์ห่วงหาพันการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าในรูปแบบต่างๆเช่นมีป้ายรณรงค์ช่องทางการสื่อสารรณรงค์เป็นต้นให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการจัดทำในครั้งนี้

๒.๑ กำหนดวันเดือนปีในการจัดกิจกรรมโดยชมรมคนรักป่าและหน่วยงานภาคีเครือข่ายต่างๆที่เข้าร่วมประชาสัมพันธ์เชิญชวนผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการผ่านเขตการสื่อสารของมหาวิทยาลัยและกรมประชาสัมพันธ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีบวรเป็นส่วนกลางในการจัดกิจกรรม

๒.๒ ขั้นตอนการดำเนิน

- ดำเนินกิจกรรมปลูกป่าและรับฝืนป่าในพื้นที่กำกับดูแลรักษาของส่วนงานที่รับผิดชอบเป็นจุดและชุมชนแต่ละโครงการ

- ส่วนกิจกรรมเสริมจิตอาสาอนุรักษ์เช่นเก็บขยะลงดำไปพร้อมกับการจัดกิจกรรมหลักตลอดเส้นทางไปกลับซึ่งมีระเบียบพลาสติกจากปลาร้าปรุงการทิ้งขยะที่เป็นมลพิษต่อป่ารณรงค์การทิ้งขยะที่เป็นมลพิษต่อป่าที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อพืชสัตว์รณรงค์การลักขโมยธัญพืชด้วยจิตสำนึกผ่านกฎหมายบ้านเมืองและมีป้ายกำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องในเขตอุทยานเขาประดงตระหนักถึงการห่วงหาพันรักษาทรัพยากรธรรมชาติผ่านป้ายหรือกิจกรรมหน้าด่านในการดำเนินการกิจกรรมเสร็จจะมีทีมงานคอยถ่ายภาพและนำภาพไปประชาสัมพันธ์ให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับชมและนำไปเปิดได้ในกิจกรรมต่อไป

- เมื่อจัดกิจกรรมมีการกำกับดูแลติดตามประเมินผลการปลูกป่าอย่างใกล้ชิด

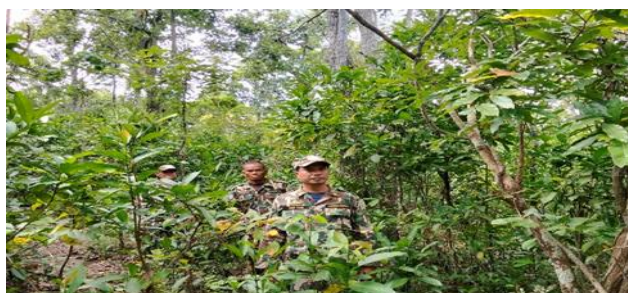
๑.๓. ขั้นสรุปกิจกรรม

สังเกตจากการร่วมมือปฏิบัติกิจกรรมให้ผู้ร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นผ่านช่องทางต่างๆเช่นการสอบถามการสัมภาษณ์และสรุปประเด็นการที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนักแสดงความคิดเห็น

๓. กิจกรรมบวชป่าร่วมกับชุมชน

กิจกรรมบวชป่ามีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติเขาไฟกระโดงเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชนผ่านกิจกรรมบวชป่าเพื่อประชาสัมพันธ์ป่าในเขตอุทยานเขากระโดงและเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในผืนป่าผืนสุดท้ายกลางใจเมืองบุรีรัมย์ เพื่อสอดแทรกคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการดูแลต้นไม้และนำหลักทำความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับศาสนาที่มีความเชื่อเรื่องเทวดาในผืนป่าแห่งนี้

ภาพประกอบที่ ๗ กิจกรรมเดินป่า

๓.๑ ขั้นตอนกิจกรรมบวชป่า

- กำหนดวันเดือนปีในการจัดกิจกรรมโครงการโดยทีมงานผู้วิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและศูนย์อนุรักษ์พันธุ์ป่าในเขตวนอุทยานเขากระโดงและหน่วยงานภาคีเครือข่ายต่างๆที่เข้าร่วม
- ประชาสัมพันธ์เชิญชวนผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการซึ่งมีเพลงสื่อสารต่างๆให้ผู้สนใจจากหน่วยงานบัญชีต่างๆที่มีบวรเป็นส่วนกลางให้เข้าร่วมกิจกรรม
- รูปแบบกิจกรรมจัดหาภาคไตรจักรมาบวชป่าซึ่งได้มาจากการไปขอบูชาผ้าจีวรเก่าๆจากวัดแล้วมาแจกให้ผู้สนใจมาจัดเตรียมซึ่งเน้นพันธุ์ไม้ถิ่นแถวในวนอุทยานเขากระโดง

๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการ

- ให้ผู้ร่วมกิจกรรมรวมคนนั่งลานกิจกรรมโดยมีวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ร่วมกับพระพุทธรูปเขากระโดงและหน่วยงานภาคีเครือข่ายทีมงานตัวแทนอาราธนาศีลถ้าส่งให้สินจากนั้นให้โอวาทหลักธรรมสอดแทรกคุณธรรมข้อคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลักธรรมแผ่เมตตาในการปลูกป่าพระสงฆ์ให้พรเป็นภาษาบาลี
- ผู้ร่วมกิจกรรมแยกย้ายปลูกป่าซึ่งเป็นการบวชป่าให้เลือกต้นไม้ที่ชอบและมีแนวโน้มที่จะถูกตัดไม้ทำลายให้ปลูกเป็นสัญลักษณ์ล้อมด้วยภาพไคร้ก๊วอนหรือผ้าจีวรในการดำเนินกิจกรรม

เสร็จจะมีทีมงานชมรมรักการถ่ายภาพจังหวัดบุรีรัมย์ถ่ายภาพและนำภาพไปประชาสัมพันธ์ให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับชมแนะนำไปเผยแพร่ต่อกิจกรรมต่อไป

- เมื่อเสร็จกิจกรรมมีการติดตามและประเมินผลการบวชป่าอย่างใกล้ชิดโดยร่วมกับทีมงานภาคีเครือข่ายที่เคารพกิจกรรม

๓.๓ ขั้นสรุปกิจกรรม

สังเกตจากการร่วมมือการปฏิบัติกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดของโครงการให้ผู้ร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นรวมถึงเสนอแนะและสรุปประเด็นที่ได้จากการแสดงความคิดเห็นต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงและดำเนินการปรับเปลี่ยนต่อไปในภายภาคหน้า

๔. กิจกรรมฟื้นฟูพิธีกรรมในชุมชน

การฟื้นฟูพิธีกรรมในชุมชนผ่านกิจกรรมตักบาตรเป็นมากกว่าการรักษาประเพณีดั้งเดิม แต่ยังช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งในทุกมิติของชุมชน ทั้งวัฒนธรรม สังคม จิตใจ และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในบริบทของการส่งเสริมความยั่งยืนและการสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน

๔.๑ ขั้นตอนการดำเนินงาน

- กำหนดวัน เดือน ปี ในการจัดกิจกรรม โดยเชิญชวนผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบที่มีบวรเป็นศูนย์กลางการเชื่อมต่อในด้านการฟื้นฟูพิธีกรรมที่ขาดหายไปในครั้งนี้ที่ผ่านมา มีวัดพระพุทธบาทเขากระโดงและวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์คอยสนับสนุนในการให้คำปรึกษาและวางกรอบร่วมกับชุมชนในเขตอุทยานเขากระโดง

- ประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้สนใจเข้าร่วมในเพจต่างที่จัดทำขึ้นมาเพื่อให้ผู้สนใจ โดยเฉพาะกลุ่มของเยาวชนที่อยู่บริเวณรอบด้านได้เกิดการเรียนรู้

๔.๒ ขั้นตอนการดำเนินการ

- มีพระและปราชญ์ชุมชนจัดสถานที่และดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย การบอกความสำคัญของชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในบริเวณอุทยานเขากระโดง รวมถึงการสร้างศรัทธากับสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเชื่อและบูรณาการกับพระพุทธศาสนาผ่านพิธีกรรมต่าง เช่น พิธีกรรมตักบาตรพระสงฆ์ พิธีกรรมกวนข้าวทิพย์ พิธีกรรมบวชชีพรามณ์ ตลอดวันพระ

๔.๓ ขั้นสรุปกิจกรรม

สังเกตจากการร่วมมือการปฏิบัติกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดของโครงการให้ผู้ร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นรวมถึงเสนอแนะและสรุปประเด็นที่ได้จากการแสดงความคิดเห็นต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงและดำเนินการปรับเปลี่ยนต่อไปในภายภาคหน้า

๕. กิจกรรมการเดินศึกษาธรรมชาติในเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่ออกแบบมาเพื่อการเรียนรู้

เป็นการทำกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ให้กับผู้สนใจโดยเฉพาะเรื่องการใช้ดินให้ตรงกับความต้องการของพืชในพื้นที่อุทยาน เพราะว่าดินในบริเวณนี้เป็นดินดีแต่ยังขาดความรู้และวิธีการใช้ดินเพื่อทำการเกษตรเพราะมีแต่ทำนาข้าวในแต่ละปี พอหมดเวลาหน้าข้าวก็ปล่อยไว้ให้แห้งรอฝนตก

๕.๑ ขั้นตอนกิจกรรมการเดินศึกษาธรรมชาติ

- กำหนดวันเดือนปีในการจัดกิจกรรมโครงการโดยทีมงานผู้วิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและศูนย์อนุรักษ์พันธุ์ป่าในเขตอุทยานเขาระโดงและหน่วยงานภาคีเครือข่ายต่างๆที่เข้าร่วม

- ประชาสัมพันธ์เชิญชวนผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการซึ่งมีเอกสารต่างๆให้ผู้สนใจจากหน่วยงานบัญชีต่างๆที่มีบรรเป็นส่วนกลางให้เข้าร่วมกิจกรรม

- รูปแบบกิจกรรมจัดหาภาคีไตรจิวรมาบวชป่าซึ่งได้มาจากการไปขอบูชาผ้าจีวรเก่าๆจากวัดแล้วมาแจกให้ผู้สนใจมาจัดเตรียมซึ่งเน้นพันธุ์ไม้ถิ่นแถวในวนอุทยานเขาระโดง

๕.๒ ขั้นตอนการดำเนินการ

- ให้ผู้ร่วมกิจกรรมรวมคนนั่งลานกิจกรรมโดยมีวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ร่วมกับพระพุทธรูปเขาระโดงและหน่วยงานภาคีเครือข่ายทีมงานตัวแทนอาราธนาศีลถ้าส่งให้สินจากนั้นให้อวาทหลักธรรมสอบทระคุณธรรมข้อคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลักธรรมแผ่เมตตาในการปลูกป่าพระสงฆ์ให้พรเป็นภาษาบาลี

- ผู้ร่วมกิจกรรมมีสมุดจดซื้อต้นไม้พันธุ์ต่างๆในเขตอุทยานเขาระโดง จากนั้นให้เลือกต้นไม้ที่มีรายงานกับวิทยากร

- เมื่อรายงานเสร็จให้อธิบายประโยชน์จากพันธุ์ไม้ข้างต้นว่ามีประโยชน์ทางด้านใดเพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างจิตสำนึกในการเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้

- เมื่อเสร็จกิจกรรมมีการติดตามและประเมินผลการบวชป่าอย่างใกล้ชิดโดยร่วมกับทีมงานภาคีเครือข่ายที่เคารพกิจกรรม

๕.๓ ขั้นสรุปกิจกรรม

สังเกตจากการร่วมมือการปฏิบัติกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดของโครงการให้ผู้ร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นรวมถึงเสนอแนะและสรุปประเด็นที่ได้จากการแสดงความคิดเห็นต่างๆเพื่อนำมาปรับปรุงและดำเนินการปรับเปลี่ยนต่อไปในภายภาคหน้า

ภาพประกอบ กิจกรรมเดินสำรวจป่า

การเดินศึกษาธรรมชาติในอุทยานภูเขไฟกระโดงถูกออกแบบมาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และภูมิศาสตร์ของภูเขไฟที่ดับสนิทแล้ว โดยเส้นทางศึกษาธรรมชาติในอุทยานมีลักษณะเด่นและรายละเอียดดังนี้

จุดเด่นของเส้นทาง

- ลานลาวาโบราณ

เป็นพื้นที่ที่แสดงลักษณะของลาวาที่เย็นตัวลงจากการปะทุของภูเขไฟในอดีตมีป้ายข้อมูลเกี่ยวกับอายุของลาวาและการก่อตัวทางธรณีวิทยาป่าผสมระหว่างป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ต้นไม้หลัก ได้แก่ เต็ง รัง และไม้เบญจพรรณอื่นๆ เช่น ตะแบก ประดู่ และกระบกสังเกตความหลากหลายของพืชพรรณและบทบาทของป่าในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ

- จุดชมวิวปล่องภูเขไฟ

จุดเด่นสำคัญที่สุดของเส้นทางคือปล่องภูเขไฟที่ดับแล้วมีการติดตั้งกล้องส่องทางไกลและป้ายแผนภาพเพื่ออธิบายโครงสร้างปล่องภูเขไฟ

- สะพานแขวน

เป็นสะพานไม้ที่พาดผ่านหุบเขาเล็กๆ เพิ่มประสบการณ์การสำรวจในมุมมองที่แตกต่าง เน้นเรื่องความปลอดภัย มีราวจับที่แข็งแรง

- ศาลเจ้าองค์พระใหญ่

เป็นจุดสักการะและเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและภูเขไฟ

เป้าหมายการเรียนรู้

สร้างความเข้าใจในธรรมชาติและระบบนิเวศในพื้นที่ภูเขไฟเสริมสร้างความตระหนักรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และจิตสำนึกทางวิทยาศาสตร์ผ่านการสำรวจ

เส้นทางศึกษาธรรมชาติในอุทยานภูเขาไฟกระโดงจึงเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยวที่ผืนงานการศึกษาเข้ากับการพักผ่อนในธรรมชาติอย่างกลมกลืน เหมาะสำหรับทุกเพศทุกวัยที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติพร้อมเรียนรู้เรื่องราวของภูเขาไฟและสิ่งแวดล้อมรอบตัว

จากการสร้างกิจกรรมผ่านการเรียนรู้ทำให้เกิดความหลากหลายในมิติด้านสังคม เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการฟื้นฟูพิธีกรรมให้คนในชุมชนได้มาร่วมกิจกรรม เช่น การเตรียมอาหารตักบาตร การจัดขบวนแห่ และการทำความสะอาดพื้นที่ ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านผู้นำชุมชนและผู้เฒ่าผู้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่สามารถแสดงบทบาทในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม สร้างความเคารพและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่สร้างเวทีการมีส่วนร่วมของทุกเพศทุกวัยเยาวชนสามารถเข้ามาช่วยในงานจัดกิจกรรม ส่วนผู้สูงอายุมีบทบาทในพิธีกรรมและการให้คำแนะนำ ส่งเสริมให้คนทุกช่วงวัยมีบทบาทร่วมกันเสริมสร้างศรัทธาและความสงบทางจิตใจการตักบาตรเป็นการแสดงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้คนในชุมชนฝึกการให้และการเสียสละ ซึ่งช่วยสร้างความสุขและความสงบในจิตใจปลูกฝังคุณธรรมในคนรุ่นใหม่

๑. เศรษฐกิจกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนการฟื้นฟูพิธีกรรมตักบาตร โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว ช่วยกระตุ้นรายได้ในชุมชน เช่น การจำหน่ายอาหารพื้นเมือง สินค้าหัตถกรรม หรือของที่ระลึกสร้างโอกาสการทำงานและอาชีพเสริมการจัดงานต้องการแรงงานและการผลิตที่เพิ่มขึ้น เช่น การเตรียมชุดตักบาตร การจัดการพื้นที่ หรือการสร้างผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องลดค่าใช้จ่ายด้านการตลาดชุมชนสามารถใช้กิจกรรมตักบาตรในการโปรโมตสินค้าและบริการของท้องถิ่น เช่น การใช้ข้าวของชุมชนในการตักบาตรเพื่อแสดงคุณภาพและความโดดเด่นของผลผลิตในพื้นที่การส่งเสริมให้ใช้วัสดุธรรมชาติในพิธีกรรม เช่น ใบตองแทนพลาสติก หรือไม้ไผ่แทนโฟม ช่วยลดขยะและรักษาสีสิ่งแวดล้อมการจัดกิจกรรมมักมาพร้อมกับการทำความสะอาดพื้นที่ หรือการปลูกต้นไม้ในบริเวณวัดและชุมชน

๒. การเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการจัดประเพณีช่วยให้คนในชุมชนมีโอกาสทำงานร่วมกัน เช่น การเตรียมขบวนแห่ การจัดอาหารตักบาตร และการตกแต่งสถานที่ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้านและครอบครัวส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่: เยาวชนในชุมชนสามารถเรียนรู้และมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ซึ่งช่วยปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมรวมถึงมีส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอุทยานเขากระโดงสามารถจัดกิจกรรมตักบาตรเทโวโรหณะควบคู่กับการส่งเสริมให้เป็นเทศกาลที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น การจำหน่ายสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน หรืออาหารพื้นถิ่นกระตุ้นรายได้ให้ชุมชนร้านค้าในพื้นที่สามารถนำเสนอสินค้าหรืออาหารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี เช่น ข้าวต้มมัด ข้าวต้มลูกโยน หรือของที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์เฉพาะความยั่งยืนในพื้นที่ธรรมชาติการจัดกิจกรรมควรรักษาสีสิ่งแวดล้อมในอุทยานเขา

กระโดง เช่น การใช้วัสดุธรรมชาติสำหรับจัดตกแต่งงาน การรณรงค์ลดขยะจากพลาสติก และการปลูกต้นไม้ในพื้นที่อุทยานการพาสานธรรมชาติและพิธีกรรมการเดินขึ้นเขาเพื่อร่วมตักบาตรบิณฑบาตเขาสามารถสื่อถึงการเดินทางที่เปรียบเสมือนการเดินขึ้นสู่ธรรมะในพระพุทธศาสนา สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงกับธรรมชาติและจิตวิญญาณ

๓. การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศาสนาและจิตวิญญาณ

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาการเรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมในท่ามกลางธรรมชาติ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีศาสนสถานสำคัญ เช่น วัดพระพุทธบาทเขากะโดง ซึ่งสามารถจัดกิจกรรมสอนการนั่งสมาธิและเจริญภาวนาในบรรยากาศที่สงบการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมและศึกษาพระธรรมโดยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐมีองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด องค์การบริหารส่วนตำบลสายจิกและสถานศึกษาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการจัดอบรมธรรมะสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไปโดยส่งเสริม การจัดอบรมพระพุทธศาสนา การฟังเทศน์ในวัด หรือการสัมมนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สามารถเสริมสร้างจิตใจและทักษะในการดำรงชีวิตที่มีคุณธรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศาสนา

การจัดค่ายปฏิบัติธรรม

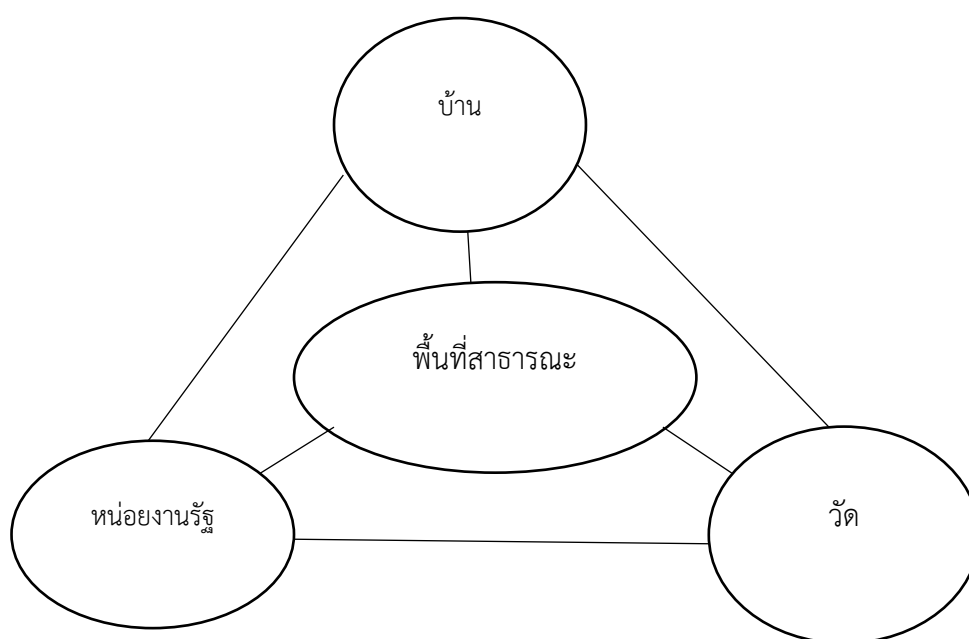

ภาพประกอบ พิธีสวดในต้นหน้าพระพุทธรูปสุภัทระบพิตร

การส่งเสริมพื้นที่ไม่รองรับการเรียนรู้ที่หลากหลายในเขตพื้นที่อุทยานเขากะโดงนั้นสามารถสร้างโอกาสให้กับทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ในหลายมิติ ทั้งด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม การเกษตร ศาสนา และทักษะชีวิต ที่ไม่เพียงแต่ส่งเสริมความรู้เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และความรับผิดชอบในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๓. สร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการ การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดง อย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์

การสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดง ในจังหวัดบุรีรัมย์อย่างยั่งยืน ถือเป็นการพัฒนาและสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กรต่างๆ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้พื้นที่แห่งนี้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญทั้งในด้านการอนุรักษ์ ธรรมชาติ วัฒนธรรม การศึกษา และการพัฒนาชุมชน กระบวนการดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น หลายขั้นตอนและกระบวนการสำคัญการสร้างเครือข่ายด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐาน ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมบทบาทในการขับเคลื่อนและนำไปสู่การแก้ปัญหาโดย งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะในบริเวณรอบอุทยานเขากระโดงมี ชุมชนด้วยกันคือ โดยจัดตั้งองค์ประกอบของเครือข่ายในดังรูปภาพ

แผนประกอบ การสร้างเครือข่ายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๑. การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในระดับในชุมชน

คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ ที่มีหลักการจัดการเครือข่ายโดยอาศัย (๑) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของ ชุมชนเครือข่าย (๒) องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย (๓) การจัดการที่เหมาะสมกับ บริบทชุมชนเครือข่าย และ (๔) การเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย โดยงานวิจัยชิ้นนี้สามารถแสดง

ขั้นตอนและวิธีการต่างๆตามลำดับดังนี้

๑. ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนเครือข่าย

การนำข้อมูลที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เกี่ยวกับบริบทการทั่วไปและสภาพในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่สาธารณะในอุทยานเขากระโดง มาร่วมพัฒนาเป็นกิจกรรมเชิงการท่องเที่ยวของเครือข่ายมีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ การสร้างกิจกรรมร่วมกัน

การวางรากฐานด้านเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกำหนดเป้าหมายชัดเจนระบุเป้าหมายหลัก เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือการเสริมสร้างอาชีพในชุมชนสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน:เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น ชุมชน และสถาบันการศึกษา มาร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันความยั่งยืนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นถิ่น เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปในทิศทางที่ไม่ทำลายระบบนิเวศของอุทยานด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วมคิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยการส่งเสริมการ

ภาพกิจกรรม การระดมความคิดประชุมเชิงปฏิบัติการ

รวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน ในรูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ และเสริมหนุนชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มต่างๆ อยู่แล้วให้มีขีดความสามารถในการพัฒนามากขึ้น โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงการปรับปรุงกลไกทางกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและมาตรการการเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

๒. องค์การชุมชนและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย

เมื่อเครือข่ายมีรูปแบบและกิจกรรมการแล้ว การค้นหาว่าใครเป็นผู้นำกลุ่มย่อย ในชุมชนหรือเป็นแกนนำเครือข่ายในด้านต่าง ๆ ใครเป็นผู้นำตามธรรมชาติ หรือผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ จากนั้นจึงเข้าไปปรึกษาหารือและหาแนวทางทำงานร่วมกัน วิธีการค้นหาผู้นำที่สำคัญนี้ มีความจำเป็นต่อการเสริมสร้างการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในระดับชุมชน เพราะในสังคมในบริเวณอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์นั้นการให้การยอมรับนับถือกับผู้นำในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชุมชน จะมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งหลายเครือข่ายเกิดจากการที่ผู้นำในชุมชนได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัว ดังนั้น การค้นหาผู้นำที่สำคัญในระดับชุมชน จึงเป็นเทคนิคและวิธีการอย่างหนึ่งในการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชนในบริเวณอุทยานเขากระโดง

ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้อาศัยความเป็นนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์และทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น ดังนั้นจึงเป็นการง่ายที่จะค้นหาผู้นำกลุ่มที่สำคัญของแต่ละชุมชน เพื่อมาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการเครือข่ายพัฒนาแหล่งเรียนรู้สาธารณะในเขตอุทยานเขากระโดง ซึ่งปรากฏว่าได้กลุ่มผู้นำที่สำคัญที่มีบทบาทและสามารถเป็นผู้ประสานงานกับแหล่งอื่นๆ ได้เป็นอย่างดีดังนี้

๑. ตัวแทนชุมชน คือ นายกมล บุญนวน ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนร้านค้าเขากระโดง

๒. ตัวแทนสถานศึกษา คือ นางประพิมพ์ ชันติ ผู้อำนวยการและสมาชิกชมรมรักออกกำลังกาย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๓. ตัวแทนศาสนา คือ พระศรีปริยัติธาดา, ผศ. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

อำนาจหน้าที่

๑. จัดทำเป็นแผนที่ทุนของชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนและกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆผ่านวิถีชีวิต

๒. จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิดร่วมทำร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพ

ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๓. ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่จริง ควบคู่กับการค้นหาผู้นำตามธรรมชาติรุ่นใหม่ที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเพียร และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เป็นพลังขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

๔. สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ควบคู่กับการฟื้นฟูความรู้พื้นบ้าน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน และการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยรวบรวมความรู้ต่างๆ อย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สู่การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

๕. เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีสัมพันธภาพที่ดี มีความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว โดยจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ใช้สื่อชุมชนและสื่อสาธารณะให้ข้อมูลข่าวสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ด้านโภชนาการ คำปรึกษาการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากรัฐ ราคาผลิตภัณฑ์ การเกษตร ช่องทางการตลาด ฯลฯ รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านบทบาทชายหญิง การจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

๖. เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและเครื่องมือที่หลากหลายในราคาถูก เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์

๗. เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค และความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน โดยสนับสนุนการระดมทุนในชุมชนเพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ การออมวันละบาทเพื่อเป็น

แหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพและจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชน ควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่าย รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการออมสินทรัพย์อื่นๆ ของคนในชุมชน เพื่อช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต

๘. สร้างประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปี การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหาร ควบคู่กับการเสริมสร้างให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและเฝ้าระวังสุขภาพของชุมชนทั้งโรคอุบัติใหม่ โรคระบาดซ้ำ การมีสุขอนามัยที่ดีและสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ปลอดภัย

๙. เตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพบริการให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนแต่ละช่วงวัยและวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การจัดศูนย์เด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทพ่อแม่ การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน การดูแลสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน การให้ความช่วยเหลือ เด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น รวมทั้งการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่แบบองค์รวมที่มุ่งสู่ความสะอาด สงบ สะดวก ปลอดภัย และความมีระเบียบวินัย

๒. การสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างภาคส่วน

ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ทางเดินศึกษาธรรมชาติ จุดแสดงข้อมูล และสื่อการเรียนรู้ส่งเสริมการลงทุนในกิจกรรมหรืออุปกรณ์การเรียนรู้ชุมชนในพื้นที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดการความเสี่ยงภัยของเชื่อมโยงบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบัน ทางศาสนา และสถานศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงามของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุงศาสนา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันทะริศญัตติโดยเฉพาะคนยากจน การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กและเยาวชน รวมทั้งการสร้าง ความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชนต่างชาติพันธุ์ ผนึกสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภาคภูมิใจในบ้านเกิด

การสร้างเครือข่ายด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นความพอเพียงภายในชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาท

สตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน โดยจัดตั้งองค์ประกอบของเครือข่ายในสถานศึกษายังประกอบด้วย โครงสร้างและการบริหารจัดการรูปแบบเครือข่าย

การจัดการความรู้ในองค์กร โดยการประมวลความรู้ภายในองค์กรของชุมชน ซึ่งเป็นสมาชิกของเครือข่าย องค์กรที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายมีประสบการณ์และความรู้ในการรักสันติสุข ทั้งนี้ได้แบ่งการทำงานในการสร้างเครือข่าย จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ขั้นตอนการสร้างเครือข่ายสังคมสันติสุขในอีสานใต้ พบว่า ทุกคนต้องกระหน่ำถึงบทบาทและคุณค่าของตนเอง ในการสร้างความรู้ที่ติดต่อสังคม โดยการปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง จารีตประเพณี

เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยและคณะได้ประชุมวางแผนร่วมกับชุมชน โดยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในแต่ละแห่ง ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการสร้างความเข้มแข็งอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกิจกรรมการก่อตัวของในรูปแบบของชุมชน และองค์กรในพื้นที่ของสาธารณะหน้าที่หลักของการสร้างเครือข่ายชุมชน

การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ จะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความรักผูกพันต่อโครงการนั้น ๆ จะช่วยเน้นย้ำให้เกิดความรู้สึกว่า โครงการนั้นเป็นความรับผิดชอบ และเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของพวกเขาเอง ซึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น ประชาชนจะมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ

การวางแผนดำเนินกิจกรรม โดยทั่วไปแล้วนักพัฒนาหรือนักวิชาการมักจะคิดว่าชาวบ้านไม่มีศักยภาพพอที่จะวางแผนดำเนินกิจกรรมด้วยตัวเองได้ ซึ่งก็อาจมีความเป็นจริงแต่เพียงบางส่วน แต่หากนักพัฒนามีความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็น “คน” ของทุกคนว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ ก็เป็นหน้าที่ของนักพัฒนาที่จะเสริมความรู้ หรือใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางในการจัดระบบความคิดของชาวบ้านให้สามารถวางแผนได้

๓. กลไกการทำงานร่วมกัน

ทุกภาคส่วนมีการกระหน่ำถึงปัญหาและมีความคิดร่วมกันในการแก้ปัญหา มีการเชื่อมโยงให้เห็นบริบทและบทบาทของสิ่งที่เกิดขึ้นโดยนำตัวอย่างมาประยุกต์ใช้ในชุมชน มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันอย่างเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนจากหน่วยงานทั้งสามด้านคือ วัด บ้าน และหน่วยงานรัฐให้ความร่วมมือกันในด้านต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างสังคมสันติสุขให้เกิดขึ้น ภายใต้กิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาข้างต้นให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี

๓.๑ ศูนย์ประสานงานเครือข่ายกลุ่มสถานศึกษาโดยใช้สถานที่ของวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เป็นศูนย์กลางภายในกลุ่มเครือข่าย โรงเรียนที่มีความพร้อมและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารเครือข่ายโรงเรียนฯ

ภาพประกอบการตั้งศูนย์อบรมประจำหน่วย

การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับภาคเอกชน

สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มรูปแบบต่างๆ เช่น สหกรณ์กลุ่มย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ฯลฯ พัฒนาระบบเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมการเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่หลากหลาย มีการแปรรูปและการผลิตบนฐานทรัพยากรในชุมชนให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคภายในชุมชน และนำส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน หรือเชื่อมโยงเครือข่ายสู่ตลาดภายนอกชุมชน โดยมีข้อตกลงและผลประโยชน์ที่ยอมรับร่วมกันอย่างเป็นธรรม

๑. รมรณรงค์และส่งเสริมภาคการผลิตและบริการในการขับเคลื่อนกิจกรรมบางส่วนไปสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่นและพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดภาระและสร้างความเข้มแข็ง ทำให้ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้าทุกวัย มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและมีแกนนำ/ผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนควบคู่ไปด้วย

ตัวแทนพัฒนาชุมชน สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าในการสร้างสันติสุขในชุมชน เช่น อาหารสุขภาพ หัตถกรรม บริการสุขภาพ บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยรักษาคูณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งเมื่อนำภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นไปต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์ ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดย

(๑) สร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ พัฒนา และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๒) สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาโรค โดยไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง การบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง เช่น ขยะ น้ำเสีย เป็นต้น ตลอดจนโอกาสให้ได้รับการชดเชยหากเกิดการทำลายทรัพยากรของชุมชนโดยกิจกรรมอื่นนอกชุมชน

(๓) เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการป่าและพื้นที่อนุรักษ์ การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการและฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม

นอกจากนี้ยังจัดในลักษณะเป็นคูหาเพื่อกำจัดเสียงรบกวนในขณะเรียนหรือทำกิจกรรมจากศูนย์ใกล้เคียง หรือเสียงรบกวนอื่น ที่จะทำให้เสียสมาธิในการเรียนในการเรียนที่แต่ละศูนย์แยกตามกิจกรรมการเรียนออกจากกัน ผู้เรียนที่แบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มต้องเรียนให้ครบทุกศูนย์ ส่วนศูนย์การเรียนรู้ที่จัดทุกกิจกรรมไว้ในศูนย์เดียว แต่ละกลุ่มต้องเปลี่ยนกันเข้าไปเรียน โดยผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านได้กำหนดหลักการในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ดังนี้

๑. จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน

๒. รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่มีอยู่กระจัดกระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไปสืบค้นศึกษาและ เรียนรู้ได้ตลอดเวลา

๓. เป็นศูนย์กลางในการจัดการความรู้ ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน

๔. เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาภาครัฐ

๕. เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน

๖. เป็นสถานที่ที่มีโครงสร้างเป็นอาคาร หรือสถานที่ใด ๆ ก็ได้ ที่มีองค์ความรู้ สามารถให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้ สามารถเข้าถึงได้ โดยมีโครงสร้างที่ประกอบด้วย

- คณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนจากผู้นำชุมชน กลุ่ม/

องค์กร เครือข่ายองค์กรชุมชน ปรากฏชาวบ้าน อาสาสมัคร โดยมาจากการคัดเลือกของชาวบ้านเอง และชาวบ้านให้การยอมรับ ซึ่งคณะกรรมการจะร่วมมือกันวางแผน และดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้ร่วมกันกำหนด เพื่อระดมพลังให้เกิดการเรียนรู้และบริหารจัดการในศูนย์เรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ที่ปรึกษา เป็นภาคีการพัฒนาภาครัฐและเอกชน โดยมีพระศรีปริยัติธาดาเป็นประธานและ พัฒนาชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคอยให้การสนับสนุนในสิ่งอำนวยความสะดวก

- ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้จัดทำขึ้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารศูนย์ฯ

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ให้มีคุณค่าและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในจังหวัดอีสานใต้ เป็นการวิเคราะห์จากหนังสือ ตำรา เอกสาร ข้อคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่และใกล้เคียง และนำมาอธิบายเป็นความเรียง ในด้านต่าง ๆ และทำการเชื่อมโยงให้เห็นว่า จากคุณค่าด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดอิทธิพลด้านใดบ้างและมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร ต่อวิถีชีวิตของชุมชนสันติสุขโดยมี

๑. ด้านการพัฒนางาน เป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของงานที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ โดยการพัฒนาความรู้ของบุคคลในองค์กรให้เป็นความรู้ของกลุ่ม และเป็นความรู้ขององค์กร เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์การและการสร้างสรรค์สังคมความรู้ในเวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารภายในองค์กร การต่อยอดความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยมุ่งสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ เช่น การบันทึกความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปฏิบัติงานที่เรียกว่าการสอนงานและการเรียนรู้ข้ามสายงาน เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดี และการใช้กลไกการสื่อสารและการยอมรับเพื่อเพิ่มคุณค่าให้แก่สมาชิกที่เผยแพร่ความรู้ และสมาชิกที่นำความรู้ไปใช้ เพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขัน โดยศึกษาจากแนวทางปฏิบัติที่ดีขององค์กรอื่นหรือส่วนงานอื่นเพื่อนำมาพัฒนาประสิทธิภาพงานของตน

๒. ด้านการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของคน และเครือข่ายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้การสร้างเครือข่ายหมายถึงการทำให้มีการติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบบัคาสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช้การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย เช่น เว็บไซต์ KM เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีการนำเว็บบอร์ดมาอำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มคนที่เป็นสมาชิก KM ทั้งภายในและ

ภายนอกองค์กรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องต่างๆ นอกจากนี้องค์การควรมีการให้รางวัลแก่ผู้ที่อุทิศตนให้กับการแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลอื่น

๓. ด้านการสร้างองค์ความรู้ เป็นวงจรความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาที่เรียกว่านวัตกรรม นวัตกรรมมีทั้งนวัตกรรมที่คิดขึ้นใหม่ทั้งหมดและนวัตกรรมส่วนเพิ่มเพื่อปรับปรุงกระบวนการหรือผลิตภัณฑ์ให้ดีกว่าเดิม ตัวอย่างการพัฒนาองค์ความรู้ของศูนย์สุขภาพชุมชนเพื่อให้บริการประชาชนอย่างมีคุณภาพ เช่น ความรู้ในด้านการนำองค์การ ความรู้ในด้านการบริหารทรัพยากรความรู้ในด้านการบริการประชาชน ความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพภาคประชาชน ความรู้ในด้านการวางแผนงานและติดตามผล และความรู้ในด้านการบริหารและพัฒนาบุคลากร เป็นต้น

๔. ด้านการสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม เป็นการร่วมคิดร่วมทำที่นำไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การกระตุ้นให้คนในองค์กรเกิดความกระตือรือร้น เรียนรู้ความเสียสละ และดูแลซึ่งกันและกัน รู้จักปรับตัวและยืดหยุ่น และการที่บุคลากรสร้างกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันโดยสามารถบูรณาการกับการพัฒนาได้ดังต่อไปนี้

๑. ทูทางสังคมบูรณาการวัฒนธรรมที่ส่งผลทางสติปัญญาของชุมชนที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ อย่างยั่งยืนในท่ามกลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีรูปแบบแสดงออกที่หลากหลายภายใต้การกำกับของแนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง โดยเฉพาะหลักการทางศีลธรรม จริยธรรม ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตระดับต่าง ๆ วัฒนธรรมที่กล่าวมานี้จึงเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในอุทยานภูเขาระโดงหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางการทำมาหากิน พฤติกรรมทางสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสิ่งนามธรรมอื่น ๆ มีการพิทักษ์ปกป้องให้เกิดความสืบเนื่องยั่งยืน ผ่านการปฏิบัติ ความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของที่เกิดจากการคิดประดิษฐ์สิ่งของ และการกระทำเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมชุดต่างๆ ตามสภาพการรับรู้ซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนๆที่เป็นระบบระเบียบคือ

๑.๑ ระบบคุณค่าคือมีศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์ มักแสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสัมพันธ์กับความเป็นธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของความเคารพต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของศาสนา และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์และส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติ

๑.๒ ระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ของสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มักปรากฏให้เห็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กร

ทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานะแวดล้อมเช่นการทอดผ้าไหม ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

๑.๓ ระบบอุดมการณ์อำนาจสิทธิของความเป็นอัตลักษณ์ถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ และถ่ายทอดภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรมและความยั่งยืนของธรรมชาติ เช่นมีประเพณีขึ้นเขากระโดง เป็นต้น

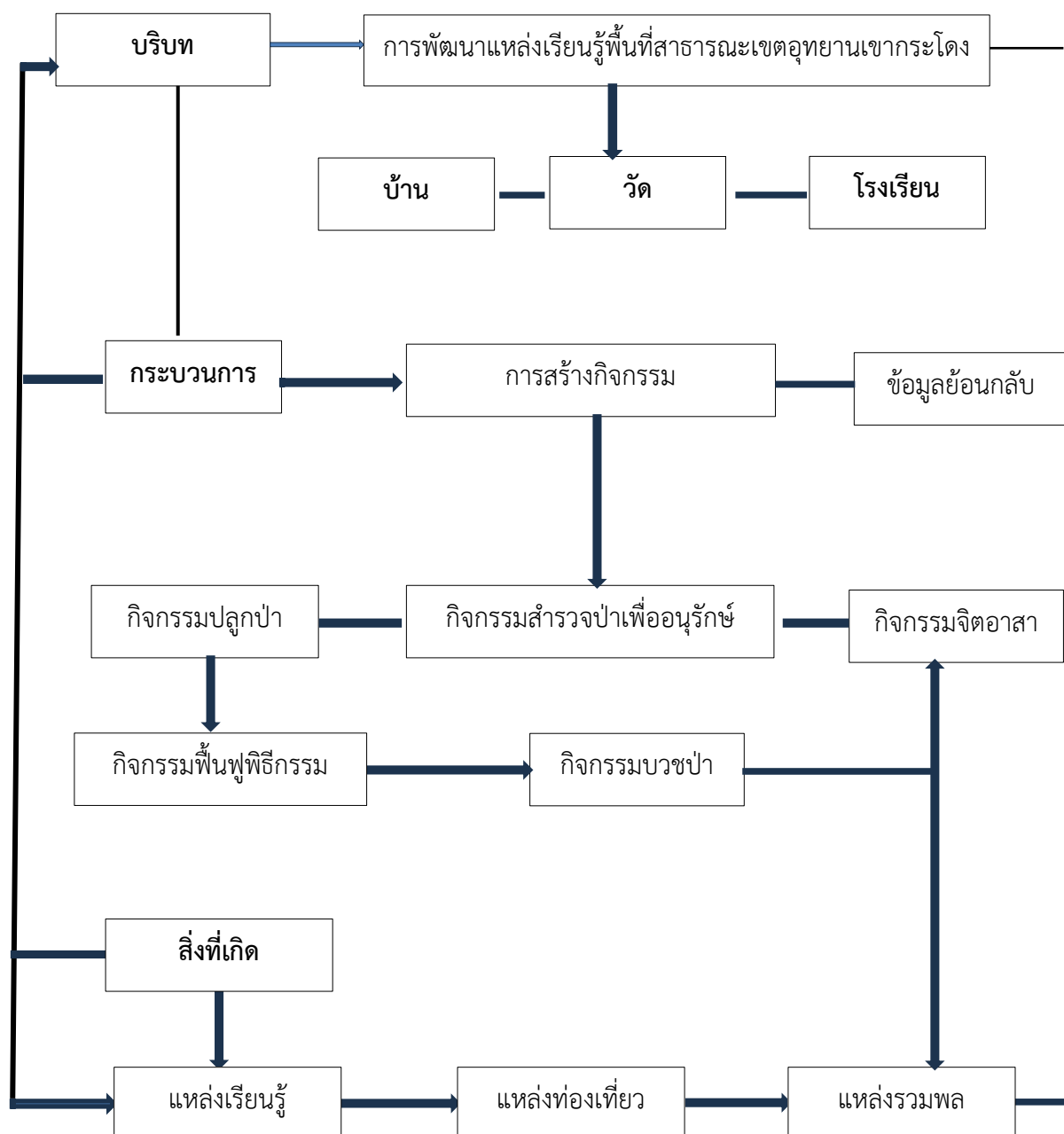
๒. ทูตทางเศรษฐกิจมีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตถือได้ว่าเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาคนและชุมชน สังคม การอยู่ดี กินดี และมีความปลอดภัยในความเป็นอยู่นั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณอุทยานเขากระโดงได้มีการกำหนดเป้าหมายไปที่การอนุรักษ์วัฒนธรรม อัตลักษณ์และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มีการสร้างจุดส่วนรวมแห่งวัฒนธรรมโดยชุมชนได้สร้างองค์กรเพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละฝ่ายที่เรียกว่า การทำงานเป็นทีม เห็นได้อย่างชัดเจนคือ พิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษและญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามกลุ่มในเขตบริเวณอุทยานเขากระโดง ซึ่งการจัดพิธีดังกล่าวได้บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนที่มีการสืบทอดมายังรุ่นต่อรุ่นให้มีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

ลักษณะทั้งสามอย่างที่ปรากฏในพื้นที่การศึกษาครั้งนี้ ถือเป็นจุดแข็งและศักยภาพที่สามารถนำชุมชนไปสู่โอกาสของการพัฒนา ซึ่งทุกอย่างมีเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำมาหากิน ความเป็นอยู่ ที่ปรากฏอย่างเห็นได้ชัดในวัฒนธรรมซึ่งไม่อาจแยกออกจากกันได้ ประกอบกับพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ค่อนข้างสูง ด้วยการมีวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมที่เหมือนหรือคล้ายกันนั้น ได้ทำให้คนในชุมชนเข้มแข็ง สามัคคี และเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างกลมกลืน อันส่งผลให้เกิดขึ้นของทุนทางสังคม ที่เป็นไปในลักษณะของการช่วยเหลือกันและกัน ส่งผลให้ชาวบ้านมีความร่วมมือในทุกๆกิจกรรมของชุมชนโดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมในประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชุมชนและเป็นความพยายามที่จะสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลังต่อไป

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะในพื้นที่อุทยานเขากระโดง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนากระบวนการสร้างแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะของอุทยานเขากระโดงให้สามารถเชื่อมโยงกับการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีการพัฒนาทั้งในด้านการศึกษา การท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ดังนี้

แผนภาพ องค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัย

จากการวิจัย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะในพื้นที่อุทยานเขากระโดง ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้จากการวิจัยที่ได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ สังเกต และจัดทำเครือข่ายในชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายตามแผนภาพได้ดังนี้

๑. บริบทและสภาพปัจจุบันของพื้นที่อุทยานเขากระโดง

การศึกษาบริบทและสภาพปัจจุบันของพื้นที่อุทยานเขากระโดงเป็นการสำรวจการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างยั่งยืน การใช้ประโยชน์จากแหล่งธรรมชาติในพื้นที่อุทยานเขากระโดงยังคงเน้นไปที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติ แต่มีการใช้พื้นที่อย่างจำกัดในด้านการศึกษาและการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๒. การพัฒนากระบวนการสร้างแหล่งเรียนรู้

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงจะต้องมุ่งเน้นการสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้พื้นที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ผ่านหลายวิธีการ ดังนี้

๒.๑ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติจะต้องเน้นการเรียนรู้ที่มาจากประสบการณ์จริง เช่น การเดินป่า การศึกษาระบบนิเวศ หรือกิจกรรมการทำสวนที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสำคัญของธรรมชาติ แต่ยังสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๒ กิจกรรมปลูกป่า สร้างศรัทธาในชุมชน คือการปลูกป่าเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์หลากหลายประการพร้อมส่งเสริมสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดจากการปลูกป่าคือ

๑. เพิ่มพื้นที่สีเขียว ต้นไม้สามารถเพิ่มก๊าซธรรมชาติและสร้างพื้นที่สีเขียวที่จะช่วยในการรักษาระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี

๒. ปรับปรุงคุณภาพอากาศ คือ ต้นไม้ช่วยดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และคายออกซิเจนยังช่วยลดปริมาณเรือนกระจกในบรรยากาศ

๓. ลดการชะเซาะของดิน รากต้นไม้ช่วยดูดและป้องกันการพังทลายของดินโดยการยึดเกาะหน้าดินให้แข็งแรงมากยิ่งขึ้น

๔. สร้างแหล่งอาหารที่อยู่อาศัย ป่าไม้ในบริเวณอุทยานเขากระโดงเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านของชุมชนโดยเฉพาะฤดูฝนถือเป็นเทศกาลอาหารป่าของชุมชน

๕. ส่งเสริมสุขภาพจิต พื้นที่สีเขียวสามารถส่งเสริมสุขภาพจิตให้มีความแจ่มใสและคลายเครียดได้ตลอดเวลา

๒.๓ กิจกรรมจิตอาสา เป็นกิจกรรมจิตอาสาอนุรักษ์ผืนป่าเป็นการทำงานร่วมกันกับคณะทำงานที่เป็นเครือข่ายจิตอาสาในการดูแลเอาใจใส่แหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะในเขตอุทยานเขากระโดง ซึ่งมีผลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม จะช่วยในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในทุกๆ ผลที่เกิดขึ้นมีดังนี้

๑. พื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่สาธารณะ เป็นการทำกิจกรรม เช่น การปลูกต้นไม้หลากหลายพันธุ์ การดูแลธรรมชาติที่กำลังถูกทำลายหรือป้องกันมิให้ทำผิดกฎหมายในการพื้นที่

๒. เพิ่มความรู้และตระหนักรู้การฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่อุทยานเขากระโดง เป็นอีกหนึ่งวิธีที่สำคัญในการสร้างแหล่งเรียนรู้ โดยสามารถให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงจากการศึกษาและสัมผัสธรรมชาติ เช่น การปลูกต้นไม้ การทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเก็บขยะในพื้นที่ การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

๓. เพิ่มโอกาสในการศึกษาและวิจัย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในอุทยานเขากระโดงจะต้องผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้เยี่ยมชม การจัดทริปท่องเที่ยวที่มีการบรรยายหรือการศึกษาพร้อมกับการเดินทางในพื้นที่ เช่น การเดินป่าในเส้นทางการศึกษาระบบนิเวศ หรือการศึกษาชีวิตสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อุทยาน

๔. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกๆ ด้าน ทั้งในการออกแบบกิจกรรม การดำเนินการ และการติดตามผลการเรียนรู้ การสร้างความตระหนักและการส่งเสริมทักษะใหม่ๆ ให้กับชุมชนจะช่วยให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นไปอย่างยั่งยืนคือ

๒.๔ กิจกรรมบวชป่า เป็นกิจกรรมบวชป่าร่วมกับชุมชนซึ่งเป็นการรวมพลัง บวรของชุมชนในบริเวณอุทยานเขากระโดงเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสร้างศรัทธาในความเชื่อของภูมฺแห่งธรรมชาติที่สามารถมองถึงมิติทางสังคมแห่งป่าคือ โดยกิจกรรมสร้างคนดังนี้

๑. อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ คือ การบวชป่าช่วยให้พื้นที่ที่มีป่าไม้ในบริเวณอุทยานเขากระโดงได้รับการคุ้มครองจากการทำลายจากการใช้ประโยชน์

๒. การจัดอบรมและกิจกรรมเสริมทักษะการจัดอบรมให้ความรู้และทักษะแก่ชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงได้อย่างเต็มที่ การจัดอบรมที่เน้นการพัฒนาทักษะในการอนุรักษ์ธรรมชาติ การทำการเกษตรที่ยั่งยืน หรือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

๓. เสริมสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วม เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และองค์กรต่างๆ ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ให้มีความตระหนักและมีหน้าที่ร่วมกันในการสร้างป่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

๒.๕. กิจกรรมฟื้นฟูพิธีกรรม

การฟื้นฟูพิธีกรรมในเยาวชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของสังคมไทย พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้กับเยาวชนในยุคปัจจุบันสามารถสร้างสร้างและพัฒนาได้ดังนี้

๑. สืบสานและรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นช่วยให้เยาวชนเข้าใจและซึมซับรากเหง้าของตนเองป้องกันการเลือนหายของประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญทำให้เยาวชนภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเสริมสร้างความเคารพต่อผู้สูงอายุและคนรุ่นก่อนสร้างความรู้สึกรักเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

๒. พัฒนาคุณธรรมและจิตสำนึกที่ดีพิธีกรรมทางศาสนาเน้นเรื่องศีลธรรมและคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความเมตตา และการเสียสละช่วยให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการทำดีและช่วยเหลือผู้อื่นสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาเยาวชนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์วรรณกรรม และศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมฝึกฝนทักษะต่างๆ เช่น การรำ การขับร้อง การแสดง และการจัดงานกระตุ้นให้เยาวชนคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับความหมายของพิธีกรรม

๒.๖ กิจกรรมสำรวจป่าเพื่ออนุรักษ์ เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแนวทางที่เน้นให้นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเดินสำรวจและหาประโยชน์จากต้นไม้รวมถึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้พันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในเขตบริเวณอุทยานเขากระโดง

๓. ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้จากธรรมชาติ และเข้าใจความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวจะทำให้พื้นที่อุทยานเขากระโดงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน และเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชน: ชุมชนจะมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและพื้นที่อุทยานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงจะต้องเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการศึกษาและส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการบูรณาการร่วมกับการท่องเที่ยว การศึกษา และการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะสร้างความยั่งยืนและประโยชน์ต่อพื้นที่อุทยานและชุมชนในระยะยาว

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟ
กระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ผู้วิจัยสรุปประเด็นในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ บริบท สภาพปัจจุบันปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟ กระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์พบว่า

๑. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม

พื้นที่อุทยานเขากระโดงมีทรัพยากรธรรมชาติและโบราณสถานที่สำคัญ เช่น ปากปล่องภูเขาไฟ และวัดพระพุทธรูปเขากระโดง แต่กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมักไม่เชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจความสำคัญทางธรรมชาติและวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งซึ่งขาดการเชื่อมโยงกับบริบทเฉพาะของพื้นที่อุทยานเขากระโดงมีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น เช่น ปากปล่องภูเขาไฟโบราณ แหล่งธรรมชาติที่หลากหลาย และโบราณสถานทางศาสนา แต่กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมักไม่ได้ออกแบบให้เชื่อมโยงกับบริบทเหล่านี้อย่างชัดเจน เช่น การไม่เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจถึงกระบวนการเกิดภูเขาไฟ ความสำคัญของระบบนิเวศท้องถิ่น หรือคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทำให้ขาดความดึงดูดและไม่สามารถสร้างความรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนได้

๒. การบริหารจัดการพื้นที่ไม่รองรับการเรียนรู้ที่หลากหลาย

การจัดการพื้นที่ยังไม่ได้ออกแบบให้ตอบสนองต่อผู้เรียนในทุกกลุ่มอายุหรือกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น นักเรียน นักท่องเที่ยวเชิงศึกษา และกลุ่มชุมชนในท้องถิ่น ทำให้การเรียนรู้ในพื้นที่ขาดความยืดหยุ่นและไม่ดึงดูดและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการเรียนรู้ไม่เพียงพอแม้ว่าชุมชนรอบอุทยานจะมีความรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้สนับสนุนการเรียนรู้ได้ แต่การประสานงานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดกิจกรรมยังมีข้อจำกัด ส่งผลให้โอกาสในการสร้างการเรียนรู้แบบมีชีวิตจากประสบการณ์ตรงลดน้อยลงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ไม่ได้รับการควบคุมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นด้านปริมาณอาจส่งผลกระทบต่อจัดการเรียนรู้ เช่น เสี่ยงรบกวน ขยะ และการใช้ทรัพยากรพื้นที่เกินขีดจำกัด ซึ่งอาจลดคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ควรจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

๓. การบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การประสานงานระหว่างองค์กร เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่ดูแลอุทยาน ยังไม่เป็นระบบ ทำให้การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ชาติศึกษาและความต่อเนื่องการจัดการกับปัญหาเหล่านี้จำเป็นต้องมีกระบวนการที่เน้นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการนำเทคโนโลยีและการออกแบบการเรียนรู้ที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้เพื่อให้พื้นที่อุทยานเขากระโดงสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทรงคุณค่าอย่างยั่งยืน

๕.๑.๒. การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่ ๒๑ พบว่า

๕.๑.๒.๑ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม

๑ การสร้างพื้นที่การเรียนรู้แบบบูรณาการ

การเรียนรู้แบบบูรณาการ นำเสนอองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงประเด็นสำคัญเป็นการเชื่อมโยงชุมชนเข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจที่ดี จำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนและชุมชนสามารถใช้ข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจและแนวทางแก้ไขปัญหายั่งยืนโดยผ่านการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น นำผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดประสบการณ์

๒. การเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง

การเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มชุมชนเพื่อช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในเขตอุทยานให้มีความอุดมสมบูรณ์ร่วมถึงการสร้างจิตสำนึกในการรักษาผืนแผ่นดินซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและสังคม โดยการจัดกลุ่มและประเมินทรัพยากรในพื้นที่ มีหน่วยงานทางราชการที่ประกอบไปด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ กรมส่งเสริมสุขภาพอำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ และสถานศึกษาในเขตใกล้เคียงเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรม

๕.๑.๒.๒ บูรณาการประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรมเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. มิติด้านวัฒนธรรม

๑.๑ สืบสานความเชื่อและประเพณี:

ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะเป็นการจำลองเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังเทศนาโปรดพุทธมารดา การจัดกิจกรรมในพื้นที่อุทยานเขากระโดงสามารถเชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาไฟและวัดที่ตั้งอยู่บนยอดเขา เช่น วัดพระพุทธบาทเขา

กระโถง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ประชาชนชาวจังหวัดบุรีรัมย์ให้ความสำคัญศรัทธาอย่างยิ่ง

๑.๒ พื้นฟูพิธีกรรมในชุมชนการฟื้นฟูพิธีกรรมในชุมชนผ่านกิจกรรมตักบาตรเป็นมากกว่าการรักษาประเพณีดั้งเดิม แต่ยังช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งในทุกมิติของชุมชน ทั้งวัฒนธรรม สังคม จิตใจ และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในบริบทของการส่งเสริมความยั่งยืนและการสร้างความ เป็นปึกแผ่นในชุมชน

๒. มิติด้านสังคม

เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการจัดประเพณีช่วยให้คนในชุมชนมีโอกาสทำงานร่วมกัน เช่น การเตรียมขบวนแห่ การจัดอาหารตักบาตร และการตกแต่งสถานที่ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้านและครอบครัวส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่เยาวชนในชุมชนสามารถเรียนรู้และมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ซึ่งช่วยปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมรวมถึงมี ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอุทยานเขากระโดงสามารถจัดกิจกรรมตักบาตรเทโวโรหนะควบคู่กับการส่งเสริมให้เป็นเทศกาลที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น การจำหน่ายสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน หรืออาหารพื้นถิ่นกระตุ้นรายได้ให้ชุมชนร้านค้าในพื้นที่สามารถนำเสนอสินค้าหรืออาหารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี เช่น ข้าวต้มมัด ข้าวต้มลูกโยน หรือของที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์เฉพาะความ ยั่งยืนในพื้นที่ธรรมชาติการจัดกิจกรรมควรรักษาสิ่งแวดล้อมในอุทยานเขากระโดง เช่น การใช้วัสดุ ธรรมชาติสำหรับจัดตกแต่งงาน การรณรงค์ลดขยะจากพลาสติก และการปลูกต้นไม้ในพื้นที่อุทยานการ ผสานธรรมชาติและพิธีกรรมการเดินขึ้นเขาเพื่อร่วมตักบาตรบนยอดเขาสามารถสื่อถึงการเดินทางที่ เปรียบเสมือนการเดินขึ้นสู่ธรรมะในพระพุทธศาสนา สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงกับธรรมชาติและจิต วิญญาณ

๕.๑.๓ สร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัด การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่าง ยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า

๑. การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในระดับในชุมชน

จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิดร่วมทำ ร่วม กำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิ ปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการต่อยอดปรับใช้

ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๒. การสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างภาคส่วน

เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยและคณะได้ประชุมวางแผนร่วมกับชุมชน โดยมีกระบวนการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในแต่ละแห่ง ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการสร้างความเข้มแข็งอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกิจกรรมการก่อตัวของในรูปแบบของชุมชน และองค์กรในพื้นที่ของสาธารณะ หน้าที่หลักของ การสร้างเครือข่ายชุมชน

๓. กลไกการทำงานร่วมกัน

ทุกภาคส่วนมีการกระหนักรถึงปัญหาและมีความคิดร่วมกันในการแก้ปัญหา มีการ เชื่อมโยงให้เห็นบริบทและบทบาทของสิ่งที่เกิดขึ้นโดยนำตัวอย่างมาประยุกต์ใช้ในชุมชน มีกิจกรรมที่ต้อง ทำร่วมกันอย่างเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนจากหน่วยงานทั้งสาม ด้านคือ วัด บ้าน และหน่วยงานรัฐให้ความร่วมมือกันในด้านต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างสังคมสันติ สุขให้เกิดขึ้น ภายใต้กิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาข้างต้นให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปใน ศตวรรษที่ ๒๑ พบว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมการเรียนรู้แบบบูรณาการนำเสนอองค์ ความรู้ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงประเด็นสำคัญเป็นการเชื่อมโยงชุมชนเข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณา การเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจที่ดี จำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุก ขั้นตอน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนและชุมชนสามารถใช้ข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ร่วมกันเพื่อสร้าง ความเข้าใจและแนวทางแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนโดยผ่านการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น นำผู้รู้หรือ ปรารักษ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดประสบการณ์

บูรณาการประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรมเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมิติด้านวัฒนธรรมการ จัดกิจกรรมในพื้นที่อุทยานเขากระโดงสามารถเชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาไฟและวัดที่ตั้งอยู่บน ยอดเขา มิติด้านสังคมเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการจัดประเพณีช่วยให้คนในชุมชนมีโอกาสทำงาน ร่วมกัน เช่น การเตรียมขบวนแห่ การจัดอาหารตักบาตร และการตกแต่งสถานที่ **สอดคล้องกับแนวคิด ของ อานันท์ กาญจนพันธุ์** กล่าวว่า มีหลักการที่ลักษณะสำคัญคือเป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึง ขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งต่อความ ต้องการในอนาคตเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือมองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึง

ผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่นดังนั้น การพัฒนาแนวนี้นี้จึงยึดหลักความรอบคอบและค่อยเป็นค่อยไป การพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธ “ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้น เป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือ ทำลายทำลายที่สุด ผลของการดำเนินการพัฒนาตามแนวคิดใดก็ตามจะตกแก่ ตัวมนุษย์เองเสมอ เช่น หากพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจและการใช้เทคโนโลยีควบคุมและบงการ ธรรมชาติมากเกินไป สังคมมนุษย์ก็อาจถึงกาลอวสานรวดเร็วขึ้นหรือหากยึดถือการพัฒนาตามแนวทาง ความยั่งยืนที่ตระหนักว่าสรรพสิ่งเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อกันอย่างซับซ้อนและหลากหลายสังคมโลก ก็จะดำเนินไปด้วยกันระหว่างสรรพสิ่งและตัวมนุษย์ได้อย่างยั่งยืนยาวนาน **สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชมพูนุท คงพูนพิน ศึกษางานวิจัยเรื่อง การสรรค์สร้างพื้นที่สาธารณะชุมชนเมืองเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ เชิงสังคมอย่างยั่งยืนผลการวิจัยพบว่า**

พื้นที่สาธารณะเมืองของไทยสามารถแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่มประเภทที่มีบริบทที่ต่างแตกต่างกันซึ่งส่งผลต่อบทบาทและการใช้งานของพื้นที่ คือ ๑) พื้นที่สาธารณะในย่านเมือง มีลักษณะที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองซึ่งมีลักษณะเด่นในด้านการเข้าถึงและความสะดวกสบาย สามารถรองรับกิจกรรมและกลุ่ม ผู้ใช้งานที่หลากหลาย ๒) พื้นที่สาธารณะในศูนย์กลางชุมชน มีลักษณะที่ตั้งเป็นชุมชนที่เกิดจากการกระจุก รวมกันขององค์ประกอบย่อยทางสังคมของไทยอันได้แก่ ที่อยู่อาศัย สถานศึกษา และศาสนสถาน มี บทบาทเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการรองรับกิจกรรมและส่งเสริมการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน ๓) พื้นที่สาธารณะในย่านเมืองเก่า มีที่ตั้งอยู่ในย่านเมืองเก่าอันเป็นพื้นที่ริเริ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและ เป็นศูนย์กลางเมืองในอดีต โดยมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายที่หลากหลาย มีอาคาร สิ่งปลูกสร้าง และ สถานที่ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมทัศนียภาพเมือง ๔) พื้นที่ สาธารณะที่เป็นพื้นที่โล่ง เป็นพื้นที่ของรัฐที่มีลักษณะเป็นพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่กระจายอยู่ในชุมชน มี บทบาทเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมอันเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่และละแวก ใกล้เคียง ส่งเสริมการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนติโก) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้าน ศิลปวัฒนธรรม ผลการวิจัย พบว่า

รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งเรียนรู้อองค์ประกอบ ด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย จิตรกรรม เป็นทัศนศิลป์เกี่ยวกับภาพเขียนที่บอกเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับพุทธประวัติ นรก สวรรค์ วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ประติมากรรม เป็นงานศิลปกรรมที่มี รูปทรงทั้ง ๒ มิติ ๓ มิติ แบบลอยตัว ที่บอกเรื่องราวความงดงามทางช่างในแต่ละยุคสมัย สถาปัตยกรรม ที่ แสดงออกด้วยสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคาร กุฏิ วิหาร โบสถ์ เช่น วิหารของวัดโพธิ์ กุฏิทรงไทยวัดอรุณ เป็นต้น ขนบธรรมเนียมประเพณี แสดงออกในทางพฤติกรรมกาปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในท้องถิ่น

นั้นๆ แหล่งเรียนรู้หลักธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ เป็นการใช้กิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดขึ้นอยู่แล้ว แต่ปรับปรุงให้มีความเหมาะสม และต่อเนื่อง ให้เข้ากับความสนใจของผู้ที่เข้าไปเที่ยวชมวัด เช่น กิจกรรม บวชนกขัมม บวชชีพรามณ์ กิจกรรมพาน้องเข้าวัด ไหว้พระสวดมนต์ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

๕.๒.๒. การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปใน ศตวรรษที่ ๒๑ พบว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการ นำเสนอองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงประเด็นสำคัญเป็นการเชื่อมโยงชุมชนเข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจที่ดี จำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนและชุมชนสามารถใช้ข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจและแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนโดยผ่านการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น นำผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดประสบการณ์ การเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มชุมชนเพื่อช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในเขตอุทยานให้มีความอุดมสมบูรณ์ร่วมถึงการสร้างจิตสำนึกในการรักษา ผืนแผ่นดินป่าซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและสังคม โดยการจัดกลุ่มและ ประเมินทรัพยากรในพื้นที่ มีหน่วยงานทางราชการที่ประกอบไปด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ กรมส่งเสริมสุขภาพอำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ และสถานศึกษาในเขตใกล้เคียงเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมให้มีความหลากหลายในมิติทุกมุมเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน การจัดประเพณีช่วยให้คนในชุมชนมีโอกาสดำเนินงานร่วมกัน การรณรงค์ลดขยะจากพลาสติก และการปลูก ต้นไม้ในพื้นที่อุทยานการผาสนธรรมชาติและพิธีกรรมการเดินขึ้นเขาเพื่อร่วมตักบาตรบนยอดเขาสามารถ สื่อถึงการเดินทางที่เปรียบเสมือนการเดินขึ้นสู่ธรรมะในพระพุทธศาสนา สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงกับ ธรรมชาติและจิตวิญญาณ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปาริชาติ วลัยเสถียร, กล่าวว่า

พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่สำหรับทุกคน โดยทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงได้ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการ เป็นเจ้าของและจัดการ ได้แก่ ถนนและทางสัญจร เช่น ทางเท้า ทางจักรยานสวนสาธารณะและพื้นที่ สำหรับกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เช่น สวนสาธารณะ จัตุรัสหรือพื้นที่กิจกรรมเมือง พื้นที่สีเขียวเพื่อการ นันทนาการ โดยภายในพื้นที่สาธารณะมีความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้น ทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับบริบทโดยรอบพื้นที่สาธารณะ เป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาหลายมิติตามความเชี่ยวชาญและความสนใจของผู้ศึกษาการนิยาม ความหมายของพื้นที่สาธารณะจึงมีความหลากหลายแตกต่างกันในมิติของกายภาพพื้นที่ รูปแบบการใช้ งาน รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้งาน โดยปรากฏอยู่ในการศึกษาทั้งมุมมองทางรัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา การสื่อสารมวลชนและนิเทศศาสตร์เศรษฐศาสตร์ และมุมมองทางด้านผัง

เมืองและสถาปัตยกรรมสอดคล้องกับงานวิจัยของวีระพน ภาณุรักษ์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม” ผลการวิจัย พบว่า

ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ๒) ผลการฝึกปฏิบัติของทุกกลุ่ม โดยรวมเท่ากับ ๙๙)๒๐๓ ผลการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรมมีคะแนนหลังการอบรมสูงกว่าก่อนเรียนร้อยละ ๘๐๔ ผลการประเมินคุณภาพเว็บไซต์แหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ๓) ผลการ ประเมิน สื่ออิเล็กทรอนิกส์นำเสนอองค์ความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ๔) ผลการประเมิน ความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และ ๕) ผลการ ติดตามการเผยแพร่แหล่ง การเรียนรู้ มีผลด้านการยอมรับ และใช้เทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดสอดคล้องกับงานวิจัย ของชนิษฐา กาตัง ศึกษางานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนบ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ผลการวิจัย พบว่า ๑. การใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนบ้าน แม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

การใช้แหล่งเรียนรู้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ ภายนอกโรงเรียน ดังนี้ ๑.๑ แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ห้องสมุดมีชีวิต ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องอาเซียน พิพิธภัณฑ์ผ้าทอปกากะญอ สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ๑.๒ แหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน วัด โบสถ์ร้านค้าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำ ตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยจัดการต้นน้ำแม่แจ่มแหล่งน้ำธรรมชาติป่าชุมชน แหล่งทอผ้า ดนตรีพื้นบ้านและการละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น ๒. แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุน การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนบ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ๒.๑ การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เข้ามาเป็นหลักการในการ บริหารจัดการสถานศึกษาในทุกมิติ คือ ด้านบริหารงานทั่วไป ด้านนโยบายและแผนฯ ด้านบริหาร งบประมาณ และด้านบริหารงานบุคคลรวมถึงในเรื่องชุมชนสัมพันธ์ ๒.๒ การจัดการเรียนการสอนที่ สอดแทรกกระบวนการปลูกฝังหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติของ ผู้เรียน ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกระดับชั้น ๒.๓ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่หลากหลายอย่าง สอดคล้องกับบริบทและภูมิสังคมของสถานศึกษา เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงให้กับผู้เรียน ๒.๔ การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้ได้เรียนรู้และพัฒนากิจการปฏิบัติตนและ

ปฏิบัติหน้าที่ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง ๒.๕ การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการบ่มเพาะอุปนิสัย “อยู่อย่างพอเพียง” เช่น ความสะอาด ร่มรื่น ปลอดภัย มีแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดคุ้มค่า สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ๒.๖ การนำชุมชนหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับผู้เรียน

๕.๒.๓ สร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า

จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆ ตามความเหมาะสม เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยและคณะได้ประชุมวางแผนร่วมกับชุมชน โดยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในแต่ละแห่ง ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการสร้างความเข้มแข็งอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกิจกรรมการก่อตัวของในรูปแบบของชุมชน และองค์กรในพื้นที่ของสาธารณะ หน้าที่หลักของการสร้างเครือข่ายทุกระดับภาคส่วนมีการกระหนักรถึงปัญหาและมีความคิดร่วมกันในการแก้ปัญหา มีการเชื่อมโยงให้เห็นบริบทและบทบาทของสิ่งที่เกิดขึ้นโดยนำตัวอย่างมาประยุกต์ใช้ในชุมชน มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันอย่างเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนจากหน่วยงานทั้งสามด้านคือ วัด บ้าน และหน่วยงานรัฐให้ความร่วมมือกันในด้านต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างสังคมสันติสุขให้เกิดขึ้น ภายใต้กิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาข้างต้นให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิระ สุขแก้ว ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐานของเทศบาลตำบลขุนพิดเพ็ง อำเภอกุดชุมห่อ จังหวัดสุพรรณบุรีผลการวิจัยพบว่า

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๘ บทบาทของผู้นำท้องถิ่น พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๒ และกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยรวมอยู่ระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๘๘ เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้าง

พื้นฐาน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีเพศและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลแตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐานทุกด้านไม่แตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน โดยรวมมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐานทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ **สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลัญจกร นิลกาญจน์** งานวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็ก หมู่ที่ ๒ ตำบลนพพิทา อำเภอนพพิทา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็กมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ ๑ คือ การสร้างองค์ความรู้ กระบวนการสร้างและพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน โดยกระบวนการสร้าง องค์ความรู้ให้กับผู้นำชุมชนในด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านการรู้จักตนเอง ด้านความรับผิดชอบและด้านตัดสินใจ ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านการรู้จักผู้อื่น ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านการพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อหน้าที่และรับผิดชอบต่ออุดมการณ์ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านบุคลิกภาพ ด้านการปรับเปลี่ยนวิธีคิด

ขั้นที่ ๒ คือ การฝึกทดลองปฏิบัติ กระบวนการสร้างและพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็กโดยการฝึกปฏิบัติให้กับผู้นำชุมชนมี กระบวนการคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน โดยการทำงานด้วยกัน ใช้ความพยายามร่วมกันและไม่มาเป็นปรปักษ์ต่อกัน วิธีส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกันมีการคนคว่ำวิจัยจนได้เครื่องมือขึ้นมาซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่ทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการโดยการทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกรังเกียจหรือแสดง การต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ อีกทั้งมีการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุด รวมไปถึงการนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action plan)

ขั้นที่ ๓ คือ การปฏิบัติการจริงในพื้นที่ กระบวนการสร้างและพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชนนำแผนปฏิบัติการลงปฏิบัติจริงในพื้นที่ เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้งผู้นำและประชาชนทั่วไปจะเห็นความโดดเด่นของผู้นำและสร้างความมั่นใจให้เกิดการยอมรับมากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนแสดงศักยภาพภายในตัวตนที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแผนกิจกรรมที่ผู้นำชุมชนระดมความคิดในการพัฒนาศักยภาพ เช่น กิจกรรมค่ายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านอาชีพ กิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ขั้นที่ ๔ คือ การถ่ายทอดและขยายผลรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน กระบวนการถ่ายทอดและขยายผลการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนไปใช้กับชุมชนอื่น โดย

การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชุมชน วัด สถานศึกษา และองค์กรต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความต่อเนื่อง เป็นการสนับสนุนส่งเสริมและประสานการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็กไปวิพากษ์ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนมี ๓ ขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ ๑ การรู้จักตนเอง การกำหนดศักยภาพที่ผู้นำชุมชนต้องการพัฒนา และขั้นที่ ๒ ดำเนินการพัฒนา เป็นกระบวนการการสร้างองค์ความรู้การฝึกทดลองปฏิบัติ การปฏิบัติจริงในพื้นที่และการถ่ายทอดขยายผลการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ซึ่งจะได้นำเสนอในภาพรวมโดยสรุปได้ดังนี้

๑. ควรมีการศึกษาและประเมินศักยภาพการเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะในการสร้างฐานความเข้าใจและบูรณาการการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตใจโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงองค์ประกอบของการศึกษาในพื้นที่สาธารณะ

๒ . หน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะสถานศึกษา ควรมีแบบสอบถามหรือให้ความร่วมมือกับกรมอุทยานเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้การต่อเนื่องและสร้างความร่วมมือกับชุมชนภายใต้เงื่อนไขที่ตกลงกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. สามารถนำผลการวิจัยมาต่อยอดทางการศึกษา แนวทางการนำนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชน ตลอดจนนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เพื่อสร้างกระบวนการการขับเคลื่อนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะให้เกิดประโยชน์กับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจในการศึกษาแหล่งธรรมชาติที่ควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตในทางพระพุทธศาสนาต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

๑. หนังสือ

กรมการพัฒนาชุมชน. การเสริมสร้างความเข้มแข็ง, เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาศักยภาพชุมชน.๒๕๔๔.

เกศแก้ว วิมลมาลา.มลา. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์พยาบาลในสถานศึกษาพยาบาล.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๙.

กาญจน์ นทีวุฒิกุล. ความงดงามของสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม เมืองการเดินทางผู้คนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา. สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.๒๕๕๐.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. กลวิธีแนวทางวิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.๒๕๔๗

จำนงค์ จิตนิรัตน์. การกระทำทางสังคม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่๒.กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๑.

จรรยา สุภาพ. การพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ . พิมพ์ลักษณ์. ๒๕๕๐.

ชินรัตน์ สมสืบ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทนทบุรี. เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชา ประชากรศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๙.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การประชุมเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.นโยบายและกลวิธี กรุงเทพมหานคร. ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๔๗.

ทศพร แสงสว่าง. การเรียนรู้ของมนุษย์. นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา Education Technology and Innovation . กรุงเทพฯ. ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม.๒๕๖๓.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็ง. คลังน่านวิทยา.กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๓.

นิธิ เอียวศรี. การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. โรงพิมพ์มูลนิธิวงศ์.กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๗.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน.โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๙.

- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการศึกษา**. ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๘.
- พงษ์ธร ัญญศิริ. **ระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา**. สถาบันแห่งชาติเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้, กรุงเทพมหานคร ๒๕๔๓.
- พรรณี ชูทัย. เจนจิต. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ. บริษัทเกรท เอ็ดดูเคชั่นจำกัด, กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๐.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. **ความร่วมมือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. สำนักงานข้าราชการพลเรือน. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๓.
- พระพุทโธชาจารย์. **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. เพ็ทแอนด์โอ. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๒๘.
- พุทธทาสภิกขุ. **หลักไตรสิกขากับการพัฒนาคนแปลจากหนังสือคู่มือมนุษย์**. โรงพิมพ์ลายลักษณ์, กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๕.
- ยุววัฒน์ วุฒเมธี. **แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน**. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน**. นามมีบุ๊คส์พับ. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๒.
- ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด. **วิศวกรสังคม (เอกสารประกอบการสอน)**. สำนักวิชาการศึกษาทั่วไปและนวัตกรรมการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ๒๕๖๕.
- มาลี จันทโรธรงค์. **วัฒนธรรม สมัยใหม่ จุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมนิยม**. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๔.
- วัลภา สบายยิ่ง. **การเรียนรู้**. เอกสารประกอบการสอน วิชา จิตวิทยาเพื่อการดำรงชีวิต. หน่วยที่ ๘. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๕๙.
- สุขพัฒน์ อนนท์จารย์. **ปรัชญาและศาสนา**. สุขภาพใจ. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๕.
- สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, โอเดียนสโตร์, กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๓.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท**. เจ้าพระยาการ. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๓๘.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การพัฒนาที่ยั่งยืนใน**. ๒๕๔๖.
- โอภาส ปัญญา. **ประสบการณ์จริงจากชุมชนเข้มแข็งระดับตำบล ๔ ภาค**. พิมพ์ดีจำกัด. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๖๒.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, **วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน**, ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๔.

๒. หนังสือแปล -

๓. รายงานการวิจัย/คุณนิตินิพนธ์

ชนิษฐา กาตั้ง. การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนบ้านแม่แตดน้อย อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, **รายงานการวิจัย.มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.๒๕๖๑.**

ชัยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร. วิถีวิทยาของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. **รายงานการวิจัย.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๙.**

ไชยชนะ สุทธิวรชัย .๒๕๖๒. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน, ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี. **ศิลปศาสตร์คุณนิตินิพนธ์. บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

ชมพูนุท คงพูนพิน. การสรรค์สร้างพื้นที่สาธารณะชุมชนเมืองเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงสังคมอย่างยั่งยืน. **ปรัชญาคุณนิตินิพนธ์ (สหวิทยาการสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง).สหวิทยาการสภาพแวดล้อม สรรค์สร้างสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมืองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๖๑.**

ปรัชญา เวสารัชช. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. **รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร, สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๘.**

พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนติโก). รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม. **วิทยานิพนธ์คุณนิตินิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย. หลักสูตรการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๕๙.**

พระครูวัฒนสุตานุกุล. กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย. **คุณนิตินิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗.**

ลัญจกร นิลกาญจน์.รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนบ้านเขาเหล็ก หมู่ที่๒ ตำบลนพพิตำ อำเภอนพพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช, **รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๖๓.**

วีระพน ภาณุรักษ์ และคณะ. รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. **รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. ๒๕๕๙.**

สุทัศน์ ประทุมแก้ว. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศิล ๕ ในจังหวัดศรีสะเกษ. **รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๖๒.**

๔. บทความ/วารสาร

กิตติยา โสภณโกไคย. (ม.ป.ป.) “คุณธรรม จริยธรรมและการดำรงอยู่กับประชาธิปไตย” **วารสาร ผู้ตรวจการแผ่นดิน ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒** (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๓) สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

จักรพันธ์ จุกกวโร. การใช้หลักไตรสิกขากับการเรียนรู้. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓) สืบค้นเมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๗.

ชำนาญ วัฒนศิริ.ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคม,**วารสารพัฒนาชุมชน**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๒ ประจำเดือนธันวาคม ๒๕๖๔ ธันวาคม. สืบค้นออนไลน์ วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๖.

เปี่ยมพงศ์ นุ้ยบ้านด่าน.การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้กับแนวปฏิบัติวิถิใหม่ของโรงเรียน สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต ๑. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒** พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๖.

รัชฎาพร เกตานนท์.กระบวนการพัฒนาศึกษาในเชิงปรัชญาและการคิดของมนุษย์เพื่อพัฒนาแนวทางการ ดำรงชีวิตในปัจจุบัน.**วารสารสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ เดือนมีนาคม – เมษายน ๒๕๖๕

ลักษณะ สัมมานิธิ. (๒๕๔๕).ความคิดเห็นของบุคลากรสายวิชาการที่มีต่อมาตรฐานภาระงานทางวิชาการ ของผู้ดำรงตำแหน่งวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑๐๖ **วารสาร การวัดผลการศึกษา**, มิถุนายน-ธันวาคม ๒๕๖๕, สืบค้นออนไลน์ วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๖.

สมศรี ศิริขวัญชัย. กระบวนการสร้างตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตโดยการมีส่วนร่วม. **วารสารสาธารณสุขและการ พัฒนา**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ เดือนมกราคม – พฤษภาคม ๒๕๖๒. สืบค้นวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๖๗.

๕. สันทนาการ

ประชุมกลุ่มหน่วยงาน อสม.ประจำตำบล ณ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๗.

ประชุมกลุ่มผู้นำชุมชน ข้าราชการในพื้นที่ ณ วัดพระพุทธบาทเขากระโดง วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๗.

ประชุมกลุ่มหน่วยงานในพื้นที่ ณ ที่ว่าการตำบลเสม็ด วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๗

๖.สัมภาษณ์

๑. นายไพศาล เจียมทอง, ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านเย็บสแก ตำบลเสม็ด. วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๗
๒. นางสาวลัดดาวรรณ ไม้ห้วน, เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์เขากระโดง, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๗
๓. นายเสกฐวุฒิ เทพจันทร์, เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์เขากระโดง, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๗
๔. นายปิยะพงษ์ ตาคำ, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๗
๕. นายกิตติวัฒน์ ปุยะติ, ผู้รับผิดชอบรักษาความสะอาดบริเวณอุทยานเขากระโดง. วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๗
๖. นางสาวผกามาศ ยุธรรมย์, เจ้าหน้าที่อาสาสมัครชุมชน. วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๖
๗. นางสาวครีมา หูเต็ม, นักวิชาการศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์. วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๗
๘. นางสาวสุธาสินี ประจันบาล, เจ้าหน้าที่วิเคราะห์แผน องค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๗
๙. พระอธิการภูษิต กิตติโร/กำใจ. รองเจ้าคณะตำบลเสม็ดเขต ๑ วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๗
๑๐. นางสาวพัชรภา พัลวัน. ข้าราชการครูโรงเรียนพัชรบพิตร ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๗
๑๑. นางสาวสุภาพรรณ พรหมชาติ. ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านเย็บสแก ตำบลเสม็ด. วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๗
๑๒. นายวิสัยทัศน์ หมื่นหาวงค์, เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย อุทยานเขากระโดง วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๗
๑๓. นายภูวดี หายประโคน. รองผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเย็บสแก, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๗

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือการวิจัย

เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Patient/Participant Information Sheet)

ชื่อโครงการ การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

ชื่อผู้วิจัย นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์
พระครูสุนทรวิโรจน์บัณฑิต, ผศ.ดร.
ดร.ภักษ์วัชร สุขเสน
ดร.สุวิจักขณ์ กุลยศขยักร
นายนิกร พลเยี่ยม

สถานที่วิจัย

การศึกษาวิจัยมีการกำหนดพื้นที่เพื่อการศึกษาโดยชัดเจน ในการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ บริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ประกอบด้วย ชุมชนวัดเขาน้อย ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ และวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

บุคคลและวิธีการติดต่อ เมื่อมีเหตุฉุกเฉินหรือความผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถ.บุรีรัมย์ – ประโคนชัย ต.เสม็ด อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
โทร. ๐๙๕๕๘๘๙๔๒๕๙, e-mail : kraisin๑๙๘๖@gmail.com, ID Line : Tomjonglong

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากรโร ป.ธ.๗, รศ.ดร.) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเป็นมาของโครงการ

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนานั้นสามารถพัฒนาได้หลายรูปแบบโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งมีทั้งส่วนที่

จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ เพิ่มการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรม ของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน แหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เหล่านี้จึงทำให้ประเทศไทยเป็นหนึ่งในจุดหมายสำคัญสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วโลกที่ต้องการเดินทาง มาเพื่อสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประสบการณ์ท้องถิ่นต่างๆ

พื้นที่สาธารณะ (Public Space) คือ พื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ถูกกีดกันจากหน่วยงาน ซึ่งเป็นพื้นที่ของการรวมตัวในการทำกิจกรรมหลายๆกิจกรรม และเป็นพื้นที่ว่างที่ปราศจากสิ่งตอบแทน ความเป็นสาธารณะ ยังเป็นการศึกษาความหมาย คำจำกัดความและความสำคัญอย่างกว้างขวางโดยคุณสมบัติในพื้นที่สาธารณะจะมองถึงธรรมชาติซึ่งการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สาธารณะ” เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการสร้างชุมชนพื้นที่ชุมชนให้เข้มแข็ง ทำให้เกิดการพัฒน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านประชาธิปไตย ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนด้านวัฒนธรรมวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในชุมชนผ่านกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งนำไปสู่กระบวนการให้มีการขยายแหล่งเรียนรู้ชุมชนคือแหล่งเรียนรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่นต่างๆเป็นแหล่งเรียนรู้ทางเลือกที่มีรูปแบบ หลากหลาย เช่น วัด บ้าน ศูนย์การศึกษาชุมชน ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แหล่งเรียนรู้ศิลปศึกษา บ้าน เรียนศิลปะ ศูนย์อาชีพ ลานกีฬา ฯลฯ

ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ที่เป็นพื้นที่สาธารณะได้ถูกพัฒนาขึ้นจากอย่างมากมาย แต่การดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนมีความแตกต่างจากแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ ในอดีตแหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือมีฉะนั้นก็เป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลักและการดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตก็มักเป็นไปในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในยุคปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิเสธการครอบงำของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้ ซึ่งผลของการครอบงำจากลัทธิทุนนิยมนี้มักจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียอัตลักษณ์ของตน โดยมักถูกช่วงชิง พื้นที่ทางความคิดจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาออกทุน และใช้อำนาจจากการให้ทุนเป็นข้อต่อรองในการกำหนดรูปแบบ ของการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางที่องค์กรที่ให้ทุนนั้นกำหนด ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้มักไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่าง

แท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเด็น แนวคิด วิธีการ เรื่องของการขาดประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนา และมีปัญหาเรื่องของความยั่งยืน ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเอง

พื้นที่สาธารณะ มีการใช้งานเกี่ยวข้องกับประชาชน เอื้อประโยชน์ให้ทุกคนสามารถเข้าถึง ทำกิจกรรมได้อย่างเปิดเผย มักเป็นการพัฒนาหรือจัดตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐ บทบาทของพื้นที่สาธารณะจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่พบปะ พูดคุย รวมตัวกันของผู้คนที่หลากหลายส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งสามารถสื่อได้ถึงลักษณะเฉพาะของเมืองนั้น ๆ (Marcus and Francis,) การมีพื้นที่สาธารณะที่ดีจึงช่วยกระตุ้นให้สภาพจิตใจผู้ใช้งาน ลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่ง อีกทั้งช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมสร้างโอกาสในการใช้ประโยชน์ร่วมกันบนพื้นที่สาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๖๑) ในมิติเชิงกายภาพ อธิบายถึงกายภาพพื้นที่สาธารณะที่ดีระบุว่า คุณลักษณะเชิงพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการดึงดูดผู้คนนั้นเกี่ยวข้องกับสัดส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมต่อสัดส่วนมนุษย์ การรับรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น โดย Project for public space (๒๐๐๘) ได้ อธิบายคุณสมบัติเชิงพื้นที่สาธารณะที่ดีเพิ่มเติมว่าต้องเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัย สร้างความรู้สึกสบายใจ เมื่อใช้งาน รองรับการใช้งานยืดหยุ่น มีความสะดวกสบายในการใช้งานและการเข้าถึงจากชุมชนโดยรอบ มีร่มเงา ตลอดจนมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางภูมิทัศน์ (Facilities) สีสันทางกายภาพของอาคารหรือสถานที่ที่ส่งเสริมให้เกิดเอกลักษณ์ (Identity of Place) และน่าจดจำ และมิติเชิงโครงสร้างพื้นฐานเมือง กล่าวถึง ระบบเมืองที่เอื้อให้เกิดการใช้งานพื้นที่สาธารณะนอกเหนือจากปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่การ ออกแบบพื้นที่สาธารณะให้ใช้งานได้ดีนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติเชิงพื้นที่สาธารณะเป็นหลัก แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ โครงสร้างเมืองที่สัมพันธ์กับระบบโครงข่ายการสัญจรของเมืองทั้งหมด และ Hillier and Hanson (๑๙๘๔) อธิบายเพิ่มเติมว่า โครงข่ายถนนระดับเมืองมีอิทธิพลต่อการกำหนดระดับการสัญจรอิสระของพื้นที่สาธารณะระดับย่านสามารถดึงดูดผู้คน สร้างความมีชีวิตชีวาของเมือง ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน และการเชื่อมโยงพื้นที่สาธารณะกับโครงข่ายการสัญจรสายหลัก ซอย และโครงข่ายทางเท้าจากชุมชนโดยรอบอย่างชัดเจนทำให้เกิดการใช้งานในพื้นที่สาธารณะที่รวดเร็วและสะดวกมากขึ้น

ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ที่เป็นพื้นที่สาธารณะได้ถูกพัฒนาขึ้นจากอย่างมากมาย แต่การดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนมีความแตกต่างจากแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ ในอดีตแหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือมีชนชั้นก็เป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลักและการดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตก็มักเป็นไปในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ซึ่ง

แตกต่างจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในยุคปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิเสธการครอบงำของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้ ซึ่งผลของการครอบงำจากลัทธิทุนนิยมนี้มักจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียสัญลักษณ์ของตน โดยมักถูกช่วงชิง พื้นที่ทางความคิดจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาออกทุน และใช้อำนาจจากการให้ทุนเป็นข้อต่อรองในการกำหนดรูปแบบ ของการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางที่องค์กรที่ให้ทุนนั้นกำหนด ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้อาจไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเด็น แนวคิด วิธีการ เรื่องของการขาดประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนา และมีปัญหาเรื่องของความยั่งยืน ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเอง

อุทยานภูเขาไฟเขากระโดงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ผ่านการการจัดการเรียนรู้ยังขาดการขับเคลื่อนหลายประการ ทำให้ที่มีความเคลื่อนไหวในลักษณะที่ยังเป็นหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเป็นแม่ข่ายในการจัดการเรียน โดยทั่วไปแล้วในการพัฒนาชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ต้องได้รับความช่วยเหลือหรือการพัฒนาจากองค์กรพัฒนา ภายนอกชุมชน และการพัฒนาที่เริ่มต้นโดยชาวชุมชนเอง ในด้านการพัฒนาตนเองนั้น ชุมชนพยายามขับเคลื่อน กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง โดยพยายามเชื่อมโยง เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อที่จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองได้เพราะวิถีชีวิตในบริเวณนี้มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอาทิเช่น การนัดหมายพูดคุย การใช้เป็นสถานที่ทำงาน อ่านหนังสือ รวมทั้งการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน โดยจากการสังเกตพฤติกรรมการเข้ามาในพื้นที่นั้นยังเห็นชุมชนใช้เวลาในการประกอบกิจกรรมในแต่ละวันไม่ต่ำกว่า ๒-๓ ชั่วโมงขึ้นไป ซึ่งเป็นจำนวนหลายครั้งต่อสัปดาห์ ทั้งนี้การเลือกใช้พื้นที่สาธารณะยังบ่งบอกถึงสถานะทางสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรม

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาและประชาชนดำรงคงอยู่ช่วยทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เห็นคุณค่าของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะได้สั่งสมและสืบทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผู้วิจัยจึงนำเสนองานวิจัยนี้ โดยให้ความสำคัญในการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่บริเวณอุทยานเขากระโดง ได้มีงานวิชาการและการนำทักษะทางด้านวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น มาสร้างความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับมาตรฐาน และองค์ประกอบของงานวิชาการวิชาการ ได้อย่างมีคุณภาพ พร้อมทั้งพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ไปสู่เมื่อนำอยู่ต่อไปในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์
๒. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์
๓. เพื่อสร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์

รายละเอียดที่จะปฏิบัติต่อผู้เข้าร่วมการวิจัย

ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมดังต่อไปนี้

การศึกษาเรื่องนี้จะสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง โดยศึกษาสภาพปัญหาและระบบการจัดการเรียนรู้อย่างรอบคอบและนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ของบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ผู้วิจัยและทีมงานแบ่งระบบการศึกษาออกเป็น ๓ ส่วน ประกอบด้วย

- ๑) ต้นน้ำ คือ ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายในมิติต่าง
- ๒) กลางน้ำ เป็นการนำแนวคิดและทฤษฎีมาทดลองใช้ให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมในเชิงการปฏิบัติ
- ๓) ปลายน้ำ การประเมินผลการจัดการเรียนรู้ในบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดงโดยการจัดนิทรรศการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับภูเขาไฟกระโดง

ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พื้นที่ศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย

- ๑ บริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ประกอบด้วย ชุมชนวัดเขาน้อย ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ และวนอุทยานเขากระโดงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มพระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น และ ตัวแทนชุมชน ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สองอำเภอในกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑. กลุ่มพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา จำนวน ๑๐ รูป/คน

๒. กลุ่มตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจำนวน ๔๐ คน

รวมจำนวนทั้งสิ้น ๕๐ รูป / คน

ความไม่สุขสบาย หรือความเสี่ยงต่ออันตรายที่อาจจะได้รับจากกรรมวิธีการวิจัยมีอะไรบ้าง และวิธีการป้องกัน/แก้ไขที่คณะผู้วิจัยเตรียมไว้หากมีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น

ไม่มีความเสี่ยงอันตรายที่จะได้รับจากกรรมวิธีการวิจัย

ประโยชน์และผลข้างเคียงที่จะเกิดแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัย

๑. ผลจากการศึกษาได้ทราบถึงสภาพปัญหาในการนำเสนอการจัดการเรียนรู้ในบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดงที่ผ่านมา

๒. นำเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม การวางแผนปรับปรุงพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดกาล

ค่าใช้จ่ายที่ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยจะต้องรับผิดชอบ (ถ้ามี)

ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

การเก็บข้อมูลเป็นความลับ

ข้อมูลส่วนตัวของท่านจะถูกเก็บรักษาไว้ ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะเป็นรายบุคคล แต่จะรายงานผลการวิจัยเป็นข้อมูลส่วนรวม ข้อมูลของผู้ร่วมการวิจัยเป็นรายบุคคลอาจมีคณะบุคคลบางกลุ่มเข้ามาตรวจสอบได้ เช่น คณะกรรมการจริยธรรมฯ ผู้ให้ทุนวิจัย เป็นต้น

ท่านจะถอนตัวออกจากโครงการวิจัยหลังจากได้ลงนามเข้าร่วมโครงการวิจัยแล้วได้หรือไม่

ท่านสามารถถอนตัวออกจากโครงการวิจัยได้ตลอดเวลาที่ท่านต้องการ โดยจะไม่มีผลเสียใด ๆ เกิดขึ้นหรือท่านอาจถูกขอให้ออกจากโครงการวิจัยเมื่อท่านมีโรคที่มีอาการป่วยเกิดขึ้น ไม่สามารถร่วมกิจกรรมได้

หนังสือรับรองความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ข้าพเจ้า นายอิสพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอรับรองความปลอดภัย ของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ดังต่อไปนี้

๑. ความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย ขณะเข้าร่วมโครงการวิจัย หากเกิดการเจ็บไข้ ผู้วิจัยจะเป็นรับผิดชอบการรักษาพยาบาล ตามความเหมาะสม

๒. ความปลอดภัยในเกียรติยศ และชื่อเสียง ผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยไปเผยแพร่ ซึ่งอาจจะกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียงของผู้ร่วมโครงการวิจัยและผู้อื่น

๓. ความมั่นคงในอาชีพการงาน ผู้วิจัยขอรับรองว่าผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยที่ยังคงมีความมั่นคงในอาชีพการงานของตน ไม่ว่าจะทำงานในองค์กรอย่างนี้ หรือในองค์กรอื่น โดยที่โครงการวิจัยชุดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และสันติขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กร

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสียที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ.....(ผู้วิจัย)

วันที่ .....เดือน.....พ.ศ. ....

หนังสือแสดงเจตนายินยอม

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว ..... ได้ทราบรายละเอียด
ของโครงการวิจัยตลอดจนประโยชน์ และข้อเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อข้าพเจ้าจากผู้วิจัยแล้วอย่างชัดเจน ไม่มี
สิ่งใดปิดบังซ่อนเร้นและยินยอมให้ทำการวิจัยในโครงการที่มีชื่อข้างต้น และข้าพเจ้ารู้ว่าถ้ามีปัญหาหรือข้อ
สงสัยเกิดขึ้นข้าพเจ้าสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ และข้าพเจ้าสามารถไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้
โดยไม่มีผลกระทบต่อข้าพเจ้า นอกจากนี้ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และ
จะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้อง กระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

จึงยินยอมให้ นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการเก็บข้อมูล ประกอบการทำงานโครงการวิจัย เรื่องการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่
สาธารณะเขตภูเขไฟพะโด่งในจังหวัดบุรีรัมย์

ลงชื่อ.....(ผู้เข้าร่วมการวิจัย)

วันที่ ..... เดือน.....พ.ศ. ....

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่
อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ.....นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์...(ผู้วิจัย)
วันที่ ..... เดือน.....พ.ศ. ....

กำหนดการ

โครงการอบรมการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

วันที่...๒๗-๒๘เมษายน ๒๕๖๗ (รวม ๑ คืน ๒ วัน)

ณ ห้องประชุมเฉลิมพระชนพรรษา ๘๐ พรรษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัด
บุรีรัมย์

.....

กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าอบรม

กลุ่มภาครัฐ
พัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์
องค์การบริหารส่วนจังหวัด
องค์การบริหารส่วนตำบล
ตัวแทนอุทยานแห่งชาติ

กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ

พระสงฆ์ในเขตบวรอำเภอเมืองบุรีรัมย์
พัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์
องค์การบริหารส่วนจังหวัด
องค์การบริหารส่วนตำบล
ตัวแทนอุทยานแห่งชาติ

นิติตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

วันที่ ๑ ลงทะเบียน / แนะนำตัว / แนะนำโครงการ

แนะนำรายละเอียดโครงการ โดย... นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ หัวหน้าโครงการวิจัย

การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ วิทยากร ประกอบด้วย

๑. .... หัวหน้าอุทยาน

๒. .... ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกิจกรรม

วันที่ ๒ ลงพื้นที่ภาคสนาม (เก็บข้อมูล / สัมภาษณ์ / ผลงาน)

ลงพื้นที่ภาคสนาม

สรุปประสบการณ์จากพื้นที่ / เริ่มผลิตผลงาน

นำเสนอผลงาน / วางแผนผลิตงานในอนาคต

นำเสนอข้อมูล

สรุปการอบรม / วางแผนการทำงานในกรอบเวลา ๑ ปี

หมายเหตุ : หลังการอบรม ได้ข้อมูลเพื่อเผยแพร่ในเพจของโครงการการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นพื้นที่กลางที่จะนำเสนอผลงานของการจัดการเรียนรู้ในจังหวัดบุรีรัมย์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัยเรื่อง

เรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็น พระภิกษุสงฆ์ ข้าราชการ ปราชญ์ท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป ผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญในการออกแบบกิจกรรมและการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ คือ ๑. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ๒. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์

๓. เพื่อสร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการ การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนใน จังหวัดบุรีรัมย์โดยแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงใน จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ซอย.....ถนน.....
ตำบล.....อำเภอ..... จังหวัด บุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์.....
โทร. .... E-mail .....

๑.๒ ระดับการศึกษาสูงสุด.....

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์ .....

ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ .....เดือน.....พ.ศ. ....

เริ่มเวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

...../...../.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

๑. ท่านมีแนวคิดและวิธีการจัดการเกี่ยวกับการจัดการแหล่งเรียนรู้อย่างไร

.....
.....

๒. ปัจจัยที่ส่งเสริมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้าง

.....

.....

๓. พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ได้อย่างไรได้

.....

.....

๔. หน่วยงานรัฐและเอกชนจะมีบทบาทสำคัญมากน้อยเพียงใดในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในบริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

๕. กระบวนการพัฒนาให้เป็นรูปธรรมในการส่งเสริมการเรียนรู้ มีกระบวนการอะไรบ้างในการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่คู่กับชุมชน

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข.

หนังสือเชิญ, รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ, รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา

โทร. ๐๙๓-๐๙๐๙๙๕๑

ที่ ศธ. ๖๑๔๘.๐๘ /พิเศษ

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นที่ปรึกษางานวิจัย

เรียน .....

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการวิจัย ปิงบประมาณ ๒๕๖๑ จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ข้าพเจ้านายอิสพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา สังกัดวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยในปิงบประมาณ ๒๕๖๗ เรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ข้าพเจ้าเห็นว่าท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและมีความรู้ในการถ่ายทอด องค์ความรู้ให้ชุมชน จึงขออนุญาตเชิญท่านเป็นที่ปรึกษางานวิจัยในครั้งนี้

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการพิจารณาและอนุเคราะห์ต่อไป

ด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายอิสพงษ์ ไกรสินธุ์)

หัวหน้าโครงการ

หนังสือตอบเป็นที่ปรึกษางานวิจัย

เขียนที่ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ตอบรับเป็นที่ปรึกษางานวิจัย

อ้างถึง หนังสือของคณะกรรมการ สาขาวิชาสังคมศึกษาที่ ศธ ศธ. ๖๑๔๘.๐๘ / พิเศษ ตามที่หนังสือที่อ้างถึง ข้าพเจ้า นายธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์ ได้รับหนังสือจาก นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ ให้เป็นที่ปรึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ดังกล่าวนี้

- ข้าพเจ้า ☐ ยินดีเป็นที่ปรึกษางานวิจัย ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้
☐ ไม่สามารถเป็นที่ปรึกษางานวิจัย ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้
☐ อื่นๆ.....

จึงแจ้งมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

(ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์)

หนังสือตอบรับเป็นที่ปรึกษางานวิจัย

เขียนที่ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ตอบรับเป็นที่ปรึกษางานวิจัย

อ้างถึง หนังสือของคณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษาที่ ศธ ศธ. ๖๑๔๘.๐๘ / พิเศษ ตามที่หนังสือที่อ้างถึง ข้าพเจ้า รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน ได้รับหนังสือจาก นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ ให้เป็นที่ปรึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ดังกล่าวนี้

ข้าพเจ้า ☐ ยินดีเป็นที่ปรึกษางานวิจัย ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้
☐ ไม่สามารถเป็นที่ปรึกษางานวิจัย ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้
☐ อื่นๆ.....

จึงแจ้งมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

(รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน)

หนังสือตอบรับเป็นที่ปรึกษางานวิจัย

เขียนที่ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ตอบรับเป็นที่ปรึกษางานวิจัย

อ้างถึง หนังสือของคณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษาที่ ศธ ศธ. ๖๑๔๘.๐๘ / พิเศษ ตามที่หนังสือที่อ้างถึง ข้าพเจ้า รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญทริก ได้รับหนังสือจาก นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ ให้เป็นที่ปรึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ดังกล่าวนั้น

ข้าพเจ้า ☐ ยินดีเป็นที่ปรึกษางานวิจัย ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้
☐ ไม่สามารถเป็นที่ปรึกษางานวิจัย ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้
☐ อื่นๆ.....

จึงแจ้งมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

(รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญทริก)

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. นักปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดบุรีรัมย์จำนวน ๑๐ คน ซึ่งประกอบด้วย

๑. นายผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ด้านการเกษตรพอเพียง
๒. นายพื้ม เดชบุญ ปราชญ์ด้านเครื่องจักรกลและหัตถกรรม
๓. นายสัมฤทธิ์ หอมกลิ่น ปราชญ์ด้านพิธีกรรมและศาสนา
๔. นายทองดี ไส้ไธสง ปราชญ์ด้านหัตถกรรมจักสาน
๕. นายจำลอง ยิ่งเสมอ ปราชญ์ด้านวัฒนธรรมประเพณี
๖. นายสมชาย ฝอยเงิน ปราชญ์ด้านวัฒนธรรมประเพณี
๗. นางคำตัน อุทธาพงษ์ ปราชญ์ด้านพิธีกรรมประเพณี
๘. นายดำ กิมเชื้อ ปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรม
๙. นางสี สุดตาชาติ ปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรม
๑๐. นายสมพงษ์ พรหมวิจิตร ปราชญ์ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ

๒. พระสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป ประกอบด้วย

๑. พระศรีปริยัติธาดา เจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย
๒. พระมหาสนอง กิตติสาโร,ปธ.๙ รองเจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย
๓. พระบัณฑิต ปณฺธิโต / งามเนตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
๔. พระมหากิตติศักดิ์ ชุนนโท
๕. พระมหาวิระชน ญาณวีโร
๖. พระมหาบุญเลิศ ติสสาโร
๗. พระประวิทย์ ชุตินฺทโร
๘. พระสุวิจักขณ์ โชติวโร,ดร.
๙. พระอธิการสมพร อนาคตโย
- ๑๐ พระหาเชษฐา ฐานภาโร

๑๑. พระครูปทุมสังฆการ
๑๒. พระครูวินัยธรอำนาจ
๑๓. พระครูปริยัติโสภณ
๑๔. พระสมุเพียร เตชปญโญ
๑๖. เจ้าอธิการจำเริญ จันทโก
๑๗. เจ้าอธิการวสัน ปญญาวุฒิโท
๑๘. พระอธิการจันทร ภาวโร
๑๙. พระครูประภาจันทรโกศล
๒๐. พระมหาวิรัชศักดิ์ จันทวิโส
๓. นักวิชาการ ผู้นำท้องถิ่น น ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก อบต.จำนวน ๒๐ คน ประกอบด้วย
  ๑. นายบุญเต็ม กัลยาพานิช
  ๒. นายแหล่ รินอำภา
  ๓. นายสรัญ หงส์สา
  ๔. นายเหรียญ ลาจำนง
  ๕. นางเบญจมาพรรณ วรรณโมฆิต
  ๖. นางสาวทัศนีย์ พรหมวิจิตร
  ๗. นายประเสริฐ แก้วมะ
  ๘. จำสับเอก มณี พรหมวิจิตร
  ๙. นายอาทิตย์ สิงห์ชัย
  ๑๐. นางดาวประกาย วิหกเหิน
  ๑๑. นางสาวศิริพร ขาดดำดี
  ๑๒. นายสำเภา แสงสุข
  ๑๓. นายวิชัย ลาจำนง
  ๑๔. นายประเสริฐ จันทรบุบผา
  ๑๕. นางสาวเนียง เกตุชาติ
  ๑๖. นายสุริยันต์ คณะวัน
  ๑๗. นายรังสีทิ วิหกเหิน
  ๑๘. ดร.อิทธิวัต ศรีสมบัติ
  ๑๙. ดร.ดำเกิง โถทอง

ภาคผนวก ค.

กิจกรรมการลงพื้นที่การวิจัย

รูปภาพที่ ๑-๒ ลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล

รูปภาพที่ ๓-๔ ลงพื้นที่ปรับภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ ๕-๖ ภาพประกอบกิจกรรมการเรียนรู้

ภาพที่ ๗-๘ คณะผู้วิจัยจัดทำเครื่องพิธีบูชาและการเรียนรู้จากหินศิลาแลง

ภาพที่ ๙ - ๑๐ กิจกรรมบรรยายให้ความรู้กับนักเรียนและนักศึกษา

ภาพที่ ๑๑ - ๑๒ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทางธรรมชาติ

ภาคผนวก ง

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ☒ ด้านวิชาการ
- ☐ ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม
- ☒ ด้านสังคม/ชุมชน
- ☐ ด้านนโยบาย

หน่วยงานร่วมดำเนินการและการบริหารจัดการ:

ประเภท	ชื่อหน่วยงาน	โทรศัพท์	หนังสือ ยินยอม	จัดการ
	โรงเรียนในบ้านเย้าสะแก	๐๘๙ ๘๔๖๖๘๖๗	✓	
	วัดพระพุทธรบาทเขากระโดง	๐๘๖ ๒๕๒ ๒๙๖๒	✓	

ประโยชน์ที่ได้จากการร่วมมือกับภาคเอกชน:

- ☐ พัฒนาบุคลากร
- ☒ ถ่ายทอดองค์ความรู้
- ☐ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
- ☐ อื่น ๆ (กรุณาอธิบาย)

.....

.....

รายละเอียดการใช้ประโยชน์:

ท่ามกลางปัญหา อุปสรรคและวิกฤตในชีวิตที่รุมเร้าอยู่ในตอนนี้หลายๆคนคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีความเครียด ท้อแท้ วิตกกังวลกับชีวิต อาจมองเห็นอนาคตที่มีดมัวไม่สดใสแต่ที่จริงแล้วปัญหาอุปสรรคครั้งนี้ก็มีใช้ครั้งแรก ถ้าเรานึกย้อนหลังก็จะพบว่า ในชีวิตเราพบกับวิกฤตมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วนทั้งเรื่องการเรียน การทำงาน ความสัมพันธ์ และเราจะพบว่าตัวเราและผู้อื่นมักสามารถรับมือกับอุปสรรคดังกล่าวได้ และบ่อยครั้งที่ หลังการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้แข็งแกร่ง มีโอกาสมากขึ้น แน่นอนว่า ในช่วงแรกเราต้องทนทุกข์ ทนความเครียดจนกว่าเราจะเริ่มฮีตสู้ บางคนมีตัวช่วย เช่น ครอบครัว เพื่อนสนิท บางคนก็เรียนรู้วิชาชีพและใช้ชีวิตที่ปรับเปลี่ยนให้ดีกว่าเดิม มุมมองที่สำคัญก็คือ อุปสรรคและปัญหาสามารถเกิดได้กับคนทุกคน เราต่างก็มีเพื่อนร่วมทุกข์ทั้งสิ้น มุมมองที่สองคือ ถ้าเราปรับเปลี่ยนมุมมอง เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์และ เอาไปประยุกต์ใช้ก็อาจกลายเป็นโอกาสสำคัญในชีวิตได้

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะทำให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวรวมถึงสถานศึกษาในเขตบริการใกล้เคียงได้ศึกษาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำมาซึ่งการสร้างนวัตกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นกับหน่วยพิทักษ์ป่าในเขตบริเวณอุทยานเขากระโดง ทั้งนี้การพัฒนายังนำไปสู่การกระจายรายได้ให้ชุมชนและชาวบ้านได้เกิดความตระหนักและรักษาความเป็นอัตลักษณ์ที่สามารถใช้ประโยชน์จากผืนป่าแห่งการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติอย่างแท้จริง โดยเฉพาะความเป็นอยู่ของบุคคลในพื้นที่ที่สร้างความสุขเข้ามาสู่ชุมชนในระยะยาว

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๗

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์

เรียน ผอ.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระศรีปริยัติธาดา ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ชื่อหน่วยงาน / องค์การ / ชุมชน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่ ๒๔๑ หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐.....
โทรศัพท์ ๐๘๙-๘๔๖๖๘๘๗.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำเสนอผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์”

Development of learning areas in public areas of Khao Kradong volcano in Buriram province.

ซึ่งผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์ ของ นายอิสพงษ์ ไกรสินธุ์ และคณะ
ได้นำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการ เช่น การบรรยายการสอน บูรณาการรายวิชา สังคมสมัยใหม่

☐ การใช้ประโยชน์ในด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา

☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์

☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายประเทศ

☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ / เป้าหมายของงานวิจัย /งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๖ จนถึง ๓๐ มกราคม ๒๕๖๘ ซึ่งการนำผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำผลการวิจัยมาประกอบการศึกษาในระดับหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะการศึกษาและนำมาใช้ในการประยุกต์ใช้ในหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาและบูรณาการในหลักสูตรและรายวิชา สังคมสมัยใหม่ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่าเป็นความจริงทุกประการ

(พระศรีปริยัติธาดา, ผศ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ภาคผนวก จ.

แบบตอบรับการตีพิมพ์บทความวิจัย

ที่ 22/2567

กองบรรณาธิการวารสารมหาจุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์ 305 ม. 8 ต. นอกเมือง
อ. เมืองสุรินทร์ จ. สุรินทร์ 32000

13 ธันวาคม 2567

เรื่อง ตอบรับการลงตีพิมพ์บทความในวารสารมหาจุฬาลงกรณ Mahachulagajasara Journal

เจริญพร คุณอิสระพงษ์ ไกรสินธ,

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัย เรื่อง "การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์" เพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตสุรินทร์ ซึ่งเป็นวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) โดยถูกจัดคุณภาพให้เป็นวารสารกลุ่มที่ 2 นั้น

บัดนี้กองบรรณาธิการได้รับบทความของท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาถ้อยแถลงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงเห็นสมควรให้นำไปลงตีพิมพ์เผยแพร่ใน "วารสารมหาจุฬาลงกรณ Mahachulagajasara Journal" ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2568)

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ

(พระมหาวิศิต์ อธิวิไลโรด,ดร.)

บรรณาธิการ

ภาคผนวก ฉ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

แบบรายงานผลสัมฤทธิ์โครงการวิจัยประจำปี ๒๕๖๖
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ ชื่อโครงการ/แผนงานวิจัย การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์

๒. ชื่อหัวหน้า..นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์.....สังกัด.....วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย...โทรศัพท์..... ๐๙๕๔๘๙๔๒๕๙ ....อีเมล.kraisin1986@gmail.com..

งบประมาณ ๑๗๕,๐๐๐...บาท ระยะเวลาดำเนินการ ..๑ .ปี

๓.แพลตฟอร์มตามยุทธศาสตร์ อววน.. Platform๒. การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ท้าทายของสังคม

โปรแกรมตามยุทธศาสตร์ อววน..P๙ สังคมคุณภาพและความมั่นคง

๔. พื้นที่ทำวิจัย (ระบุ ตำบล อำเภอ จังหวัด)..

๔.๑ วนอุทยานภูเขาไฟกระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๔.๒ ชุมชนวัดพระพุทธรูปเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๕. พื้นที่ใช้ประโยชน์.....

๕.๑ วนอุทยานภูเขาไฟกระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๕.๒ ชุมชนวัดพระพุทธรูปเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๕.๓ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. ที่มาและความสำคัญ/หลักการและเหตุผล (จำนวนไม่เกิน ๑ หน้า)

ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ที่เป็นพื้นที่สาธารณะได้ถูกพัฒนาขึ้นจากอย่างมากมาย แต่การดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนมีความแตกต่างจากแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ ในอดีตแหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือมีชนนั้ก็เป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะเป็ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลักและการดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตก็มักเป็นไปในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในยุคปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิเสธการครอบงำของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้ ซึ่งผลของการครอบงำจากลัทธิทุนนิยมนี้มักจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียอัตลักษณ์ของตน โดยมักถูกช่วงชิง พื้นที่ทางความคิดจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาออกทุน และใช้อำนาจจากการให้ทุนเป็นข้อ

ต่อรองในการกำหนดรูปแบบ ของการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางที่องค์กรที่ให้ทุนนั้นกำหนด ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้นักไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเด็น แนวคิด วิธีการ เรื่องของการขาดประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนา และมีปัญหาเรื่องของความยั่งยืน ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเอง

อุทยานภูเขไฟพะโครดถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ผ่านการการจัดการเรียนรู้ยังขาดการขับเคลื่อนหลายประการ ทำให้ที่มีความเคลื่อนไหวในลักษณะที่ยังเป็นหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเป็นแม่ข่ายในการจัดการเรียน โดยทั่วไปแล้วในการพัฒนาชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ต้องได้รับความช่วยเหลือหรือการพัฒนาจากองค์กรพัฒนา ภายนอกชุมชน และการพัฒนาที่เริ่มต้นโดยชาวชุมชนเอง ในด้านการพัฒนาตนเองนั้น ชุมชนพยายามขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง โดยพยายามเชื่อมโยง เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชน เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อที่จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองได้เพราะวิถีชีวิตในบริเวณนี้มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอาทิเช่น การนัดหมายพูดคุย การใช้เป็นสถานที่ทำงาน อ่านหนังสือ รวมทั้งการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน โดยจากการสังเกตพฤติกรรมการเข้ามาในพื้นที่นั้นยังเห็นชุมชนใช้เวลาในการประกอบกิจกรรมในแต่ละวันไม่ต่ำกว่า ๒-๓ ชั่วโมงขึ้นไป ซึ่งเป็นจำนวนหลายครั้งต่อสัปดาห์ ทั้งนี้การเลือกใช้พื้นที่สาธารณะยังบ่งบอกถึงสถานะทางสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรม

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาและประชาชนดำรงคงอยู่ช่วยทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เห็นคุณค่าของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะได้สั่งสมและสืบทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผู้วิจัยจึงนำเสนองานวิจัยนี้ โดยให้ความสำคัญในการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่บริเวณอุทยานเขาพะโครด ได้มีงานวิชาการ และการนำทักษะทางด้านวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น มาสร้างความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับมาตรฐาน และองค์ประกอบของงานวิชาการวิชาการ ได้อย่างมีคุณภาพ พร้อมทั้งพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ไปสู่เมื่อนำอยู่ต่อไปในอนาคตต่อไป

๗ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขไฟพะโครดในจังหวัดบุรีรัมย์

๒. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขไฟพะโครดตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่๒๑ในจังหวัดบุรีรัมย์

๓. เพื่อสร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการ การเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดง อย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์

๘. ขอบเขตด้านพื้นที่

โครงการวิจัยนี้เลือกดำเนินการในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้แก่ ๑. เขตพัฒนาพื้นที่สัตว์ป่า อุทยานเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๒.ชุมชนวัดพระพุทธรบาทเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ด้านสภาพปัญหา ชุมชนเข้าในยุคของความทันสมัยในจนก่อให้เกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการนำแนวคิดไปปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม

ด้านองค์ประกอบของชุมชน ชุมชนมีเอกภาพและ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เด่นชัดของกลุ่ม มีวัดโรงเรียน รัฐและซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมพื้นฐานทางสังคมได้อย่างดีต่อไป

ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑. การศึกษาครั้งนี้จะครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้งหมด ๓ ด้าน ดังนี้
  - ด้านเนื้อหา ได้แก่ สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการระบบสาธารณูปโภคและความรู้ ในด้านการจัดการกับสิ่งแวดล้อมและพื้นที่บริเวณใกล้เคียง
  - ด้านแนวคิดและทฤษฎีตะวันตกเกี่ยวกับการสื่อสารทั่วไป เช่น ทฤษฎีการพัฒนา ทฤษฎีการจัดการระบบและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑
  - ด้านประสบการณ์ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครร่วมกิจกรรมโดยเสนอแนวทางถึงรูปแบบ การขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม โดยผ่านการประชุมกลุ่มและลงพื้นที่ในการสร้างกิจกรรมและ สัมภาษณ์กลุ่ม Focus Group

ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร (Population) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่

๑. เขตพัฒนาพื้นที่สัตว์ป่า อุทยานเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
๒. ชุมชนวัดพระพุทธรบาทเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๙. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาการเรียนรู้ หมายถึง การยกระดับพื้นที่ในการส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอน โดยใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์มีส่วนร่วมและดึงชุมชน รัฐ วิสาหกิจ ผสมผสานกับ บวร. ให้เกิดการ เรียนรู้ครบวงจร โดยส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนที่ติดกับภูเขาไฟกระโดง

พื้นที่สาธารณะ หมายถึงพื้นที่สาธารณะประกอบสร้างจากพื้นที่ทางกายภาพที่มีหลายรูปแบบ ในมิติมุมมองที่แตกต่างกันออกไป สามารถเข้าถึงเข้าได้และมีกลุ่มคนผู้ใช้งานที่หลากหลาย มีการใช้พื้นที่ร่วมกัน ทั้งที่เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงและร่วมสังเกตการณ์ โดยเป็นพื้นที่ทางสังคมที่รองรับคนทั้งในระดับบุคคล กลุ่มเพื่อน ครอบครัวชุมชนเมือง และรองรับความต้องการเพื่อผลประโยชน์ต่อสาธารณชน

เขตภูเขาไฟกระโดง หมายถึง บริเวณพื้นที่วนอุทยานเขากระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ที่จะจัดสำหรับการใช้ในการเรียนรู้และสร้างให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีพื้นที่ครอบคลุมตำบลเสม็ด ตำบลสวายจิก และตำบลอีสาน

๑๐. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

งานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านวิชาการและการพัฒนาในการสร้างนโยบายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและนักท่องเที่ยวให้เกิดความรัก และความรู้ในด้านต่างๆโดยเฉพาะการรักษาธรรมชาติ การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านและการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย พร้อมทั้งส่งเสริมระบบการเรียนรู้ที่เป็นเหมือนสถานที่จริงในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นให้คนในชุมชนเกิดความรักและศรัทธาในความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองและเป็นที่รู้จักของผู้มาเยี่ยมชม

๑๑. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) (โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียน และการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษา และกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีขั้นตอนใหญ่ๆ ๒ ขั้นตอน ดังนี้

๑) เชิงคุณภาพ มีการดำเนินงาน ดังนี้

- การเลือกประเด็นปฏิบัติการการวิจัย เป็นการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เพื่อร่วมกันพิจารณาคัดเลือกประเด็นที่เป็นคำถามวิจัยหลัก คือเป็นการร่วมกันศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายจนนำไปสู่การตั้งคำถามและพัฒนาไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย

- การวางแผนการวิจัย โดยเริ่มดำเนินการจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ความต้องการในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อค้นหาทีมวิจัยหรือบุคคลที่จะเข้าร่วมเครือข่ายและ ทีมวิจัย หรือทีมดำเนินงานในพื้นที่

- การดำเนินการอื่น ๆ ที่จำเป็น เป็นการร่วมกันพิจารณาแผนการวิจัยหรือขั้นตอนของการ วิจัยทั้งหมดว่ามีความเหมาะสม สอดคล้อง และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตาม กราอบระยะเวลาที่กำหนดได้ เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒) เชิงปฏิบัติการ มีการดำเนินงาน ดังนี้

ในกระบวนการดำเนินการวิจัยหรือระหว่างการจัดกิจกรรมของขั้นตอนนี้จะต้องมีการ ดำเนินการใน ๔ องค์ประกอบ คือ

- การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่าง ๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมวิจัย ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมใน การจัดการกิจกรรมซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้ง ไว้หรือไม่

- การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรม ดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการซึ่งอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและ ขั้นตอนมาก

- การบันทึกกระบวนการ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยเพราะต้องมีการ บันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลของกิจกรรมและของการ วิจัย รวมทั้งข้อมูลการสรุปกิจกรรม การสังเกตการณ์ การบันทึกเทป การบันทึกภาพ และการสรุป กระบวนการทั้งหมด

- การสรุปบทเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงาน เพื่อให้ เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนหน่วยงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการแก่กัน

๓. พื้นที่การศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยมีการกำหนดพื้นที่เพื่อการศึกษาโดยชัดเจน ในการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่ สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ บริเวณอุทยานภูเขาไฟกระโดง ประกอบด้วย ชุมชนวัดเขาน้อย ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนวัดพระพุทธรบาทเขากระโดง ตำบล เสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ และวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์โดยการวิจัยนี้ได้แบ่ง การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย ออกเป็น ๒ ระดับคือระดับพื้นที่ (Meso level) และระดับบุคคล (Micro level) โดยที่ระดับพื้นที่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะกับ บริบทแวดล้อมโดยรอบ โดยใช้วิธีการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ทั้งภายนอกและภายใน พื้นที่สาธารณะ เพื่อทราบองค์ประกอบของพื้นที่ บทบาทลักษณะเฉพาะ และความสัมพันธ์กับบริบท

โดยรอบ และระดับบุคคลเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะกับผู้ใช้พื้นที่ โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มผู้ใช้งาน เพื่อทราบทัศนคติและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ อันสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑. ตัวแทนจากสถานศึกษา

เป็นอาจารย์ที่สอนในคณะจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์และวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๒. ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ

เป็นตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบประกอบด้วย สำนักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด องค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์และหัวหน้ากรมอุทยานในจังหวัดบุรีรัมย์

๓. กลุ่มตัวอย่างในระดับบุคคล

ได้แก่ นักวิชาการ หัวหน้าอุทยาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดและหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อุทยานภูเขาไฟกระโดง คือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๑๐๐ คน

เครื่องมือการวิจัย

งานวิจัยนี้มีขั้นตอนการศึกษาประกอบด้วย ๑) การกำหนดพื้นที่สาธารณะ ๒) การจำแนกประเภทและจัดกลุ่มพื้นที่สาธารณะ ๓) การสำรวจพื้นที่สาธารณะ ๔) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่สาธารณะ และการสรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษากระบวนการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์การกำหนดพื้นที่สาธารณะพื้นที่สาธารณะโดยการสำรวจพื้นที่สาธารณะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) การสำรวจกายภาพพื้นที่ และ ๒) การสำรวจการใช้พื้นที่

๒. พัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์ ให้เหมาะสมกับบริบทและวิถีชีวิตเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างเสริมอัตลักษณ์เชิงสังคมของพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่สาธารณะเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ที่สะท้อนลักษณะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่และกลุ่มผู้ใช้งาน โดยพื้นที่สาธารณะในเขตอุทยานภูเขาไฟกระโดงแบ่งเป็น

๓ ประเภทได้แก่ได้แก่ พื้นที่สาธารณะการเรียนรู้ศูนย์กลางของชุมชน สาธารณะสิ่งแวดล้อม และสาธารณะสังคมและวัฒนธรรม

๔. สร้างเครือข่ายกระบวนการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดงใน จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการสร้างกิจกรรมในรอบปีร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

๔.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือการวิจัยมีดังต่อไปนี้

๑. การวิจัยเอกสาร เป็นการวิจัยหลักเพื่อเก็บรวบรวมผลงาน และทบทวน ข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะ รวมถึงการทำความเข้าใจกับ ประสพการณ์ วิธีคิด องค์ความรู้การใช้ภาษาและแนวคิดการสื่อสารเชิงลึก

๔.๒ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth – Interview)

๔.๒.๑ แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ มีโดย ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการกิจกรรมและองค์ความรู้โดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม หรือสัมภาษณ์ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ในช่วงสถานการณ์โควิด โดยผ่าน e-mail ซึ่งเป็นการเสริม ข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลจากผลการวิจัยเอกสารยังมีเนื้อหาที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์หรือในประเด็น อื่นๆที่ผลการวิจัยเอกสารเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบได้ เช่น ความคิดของบุคลากร ที่ ฯลฯ ทั้งนี้ใช้ รูปแบบคำถามปลายเปิดให้ผู้วิจัยป้องกันการชี้นำในประเด็นคำถาม

ความสำคัญและเหตุผลในการเลือกใช้เครื่องมือต่างๆ ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัยและ คณะสามารถอธิบายให้เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

๑. ระบบความคิด การคิดแบบสร้างสรรค์ เป็นข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับสื่อซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะเพื่อนำมาวิเคราะห์ต่อยอดเป็น ผลวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒และ๓เป็นการวิเคราะห์หาองค์ความรู้ที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรและ คำพูด จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากวัตถุประสงค์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะนำไปสู่การสื่อสารเชิงพุทธ โดยแยกองค์ประกอบจากองค์ความรู้มาอธิบายถึงการพัฒนาต่อยอดเขตพื้นที่สาธารณะต่อไป

๑๔. ผลการศึกษา (ตาม วัตถุประสงค์ และ Key Results (KRs) ของแต่ละแผนงาน)

นักวิจัยให้สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์จากบทคัดย่อหรือบทที่ ๕ และว่าได้ผลอย่างไรใน ช่อง KRs ที่เคยระบุตอนขอทุนวิจัย

โปรแกรม ววน.		แผนงาน		ผลงานที่เกิดขึ้นจริง
วัตถุประสงค์	KRs (ได้อะไร)	Obj.	KRs	
เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหา	ได้ข้อมูลที่เป็น ข้อเท็จจริงสภาพ บริบทของ	สถานศึกษาที่มี การอยู่ร่วมกัน อย่างสมานฉันท์	นโยบายหรือ มาตรการ เพื่อรองรับ	การขาดความ รับผิดชอบของ นักท่องเที่ยวและ

กระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงในจังหวัดบุรีรัมย์	กลุ่มเป้าหมายทั้ง ๒ แห่ง	มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม และมีการเสริมพลังเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคม	การเปลี่ยนแปลงจากองค์ความรู้ที่สร้างขึ้น	แผนการรักษาความสะอาดรวมถึงขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน
ข้อ ๒ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงตามแนวปฏิรูปในศตวรรษที่ ๒๑ ในจังหวัดบุรีรัมย์	๑. กิจกรรมและกระบวนการการจัดการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สาธารณะ	สร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและสถานศึกษาโดยยึดหลักธรรมมาภิบาลและการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี	เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ที่ได้รับความรู้และเกิดปัญญาทำให้ประสบผลในการพัฒนาและต่อเนื่องสู่ความสุขที่ยั่งยืนร่วมกันของคนในสังคม	เกิดกิจกรรมร่วมกันในชุมชนผ่านกระบวนการวิถีพุทธที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน
๓. เพื่อสร้างเครือข่ายส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนรู้พื้นที่สาธารณะภูเขาไฟกระโดงอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์	การดำรงชีวิตมีเครือข่ายและองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนรวมถึงเป็นพื้นที่สาธารณะในการศึกษาต่อไป	ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง		เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชนพร้อมทั้งเป็นชุมชนแบบอย่างในการดำรงชีวิตและสร้างจิตสำนึกที่ต่อต่อระบบนิเวศในบริเวณอุทยาน

๑๕.ผลที่เกิดขึ้นจริง (Output)

ให้ระบุผลงานที่เกิดขึ้น เช่น การพิมพ์ในวารสาร การประชุม หรือผลิตภัณฑ์

ผลที่เกิดขึ้นจริง	หน่วยนับ	รายละเอียด/หลักฐาน
๑.บทความวิชาการ - ระดับชาติ - นานาชาติ	๑ เรื่อง	ชื่อบทความในการประชุม หรือหนังสือการรับรองตีพิมพ์ การพัฒนาการเรียนรู้พื้นที่ สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดง ในจังหวัดบุรีรัมย์ รับรองการ ตีพิมพ์จากวารสาร มจร คช สาร (TCI) กำหนดเผยแพร่ ปี ที่๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๘)
๒.ผลิตภัณฑ์ - ระดับภาคสนาม - ระดับห้องปฏิบัติการ	๑ ต้นแบบ	เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชี วิตระหว่างชุมชน
๓. วัสดุทัศน์ผลงาน	๑ เรื่อง	ผลการวิจัยเรื่อง การ พัฒนาการเรียนรู้พื้นที่ สาธารณะเขตภูเขาไฟกระโดง ในจังหวัดบุรีรัมย์
Outcome เช่น การมีชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม/		ชุมชนและหน่วยงานรัฐ กิจกรรมการเปิดแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๗
Impact ผลงานวิจัยส่งผลให้มีการขยายผลในระดับ ท้องถิ่น/ระดับชาติ/นานาชาติ		มีศูนย์ประสานงานที่วิทยาลัย สงฆ์บุรีรัมย์มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๖. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ให้อธิบายว่าเอาไปใช้ประโยชน์อย่างไร กับใคร/องค์กรไหน

ด้าน	โดยองค์กร.....	ใช้อย่างไร.....
นโยบาย		
สังคม	ศูนย์อบรมประจำสถานศึกษา	ศึกษาดูงานเพื่อต่อยอดในการใช้ประโยชน์
เศรษฐกิจ	หน่วยงานรัฐและเอกชน	สร้างสินค้าโดยผ่านการประเมินและประกวดระดับเขตและภาค
วิชาการ	สมพ.๓๓และวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	เป็นจุดสว่นรวมการเรียนรู้โดยใช้ทักษะพัฒนาชีวิตของสถานศึกษาสู่แต่ละชุมชนในเพื่อสร้างคุณค่าตัวเอง

๑๗. สรุป (นำมาจากบทที่ ๕ ได้ไม่เกิน ๑ หน้า)

๑. บริบทและสภาพปัจจุบันของพื้นที่อุทยานเขากระโดง

การศึกษาบริบทและสภาพปัจจุบันของพื้นที่อุทยานเขากระโดงเป็นการสำรวจการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างยั่งยืน การใช้ประโยชน์จากแหล่งธรรมชาติในพื้นที่อุทยานเขากระโดงยังคงเน้นไปที่การท่องเที่ยวและกิจกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติ แต่มีการใช้พื้นที่อย่างจำกัดในด้านการศึกษาและการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๒. การพัฒนากระบวนการสร้างแหล่งเรียนรู้

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงจะต้องมุ่งเน้นการสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้พื้นที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ผ่านหลายวิธีการ ดังนี้

๒.๑ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติจะต้องเน้นการเรียนรู้ที่มาจากประสบการณ์จริง เช่น การเดินป่า การศึกษาระบบนิเวศ หรือกิจกรรมการทำสวนที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสำคัญของธรรมชาติ แต่ยังสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๒ กิจกรรมปลูกป่า สร้างศรัทธาในชุมชน คือการปลูกป่าเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์หลากหลายประการพร้อมส่งเสริมสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดจากการปลูกป่าคือ

๑. เพิ่มพื้นที่สีเขียว ต้นไม้สามารถเพิ่มก๊าซธรรมชาติและสร้างพื้นที่สีเขียวที่จะช่วยในการรักษาระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี

๒. ปรับปรุงคุณภาพอากาศ คือ ต้นไม้ช่วยดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และคายออกซิเจนยังช่วยลดปริมาณเรือนกระจกในบรรยากาศ

๓. ลดการชะเซาะของดิน รากต้นไม้ช่วยดูดและป้องกันการพังทลายของดินโดยการยึดเกาะหน้าดินให้แข็งแรงมากยิ่งขึ้น

๔. สร้างแหล่งอาหารที่อยู่อาศัย ป่าไม้ในบริเวณอุทยานเขากระโดงเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้านของชุมชนโดยเฉพาะฤดูฝนถือเป็นเทศกาลอาหารป่าของชุมชน

๕. ส่งเสริมสุขภาพจิต พื้นที่สีเขียวสามารถส่งเสริมสุขภาพจิตให้มีความแจ่มใสและคลายเครียดได้ตลอดเวลา

๒.๓ กิจกรรมจิตอาสา เป็นกิจกรรมจิตอาสาอนุรักษ์ผืนป่าเป็นการทำงานร่วมกันกับคณะทำงานที่เป็นเครือข่ายจิตอาสาในการดูแลเอาใจใส่แหล่งเรียนรู้พื้นที่สาธารณะในเขตอุทยานเขากระโดง ซึ่งมีผลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม จะช่วยในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในทุกๆ ผลที่เกิดขึ้นมีดังนี้

๑. พื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่สาธารณะ เป็นการทำกิจกรรม เช่น การปลูกต้นไม้ หลากหลายพันธุ์ การดูแลธรรมชาติที่กำลังถูกทำลายหรือป้องกันมิให้ทำผิดกฎหมายในการพื้นที่

๒. เพิ่มความรู้และตระหนักรู้การฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่อุทยานเขากระโดง เป็นอีกหนึ่งวิธีที่สำคัญในการสร้างแหล่งเรียนรู้ โดยสามารถให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงจากการศึกษาและสัมผัสธรรมชาติ เช่น การปลูกต้นไม้ การทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเก็บขยะในพื้นที่ การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

๓. เพิ่มโอกาสในการศึกษาและวิจัย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในอุทยานเขากระโดงจะต้องผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้เยี่ยมชม การจัดทริปท่องเที่ยวที่มีการบรรยายหรือการศึกษาพร้อมกับการเดินทางในพื้นที่ เช่น การเดินป่าในเส้นทางการศึกษาระบบนิเวศ หรือการศึกษาชีวิตสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อุทยาน

๔. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกๆ ด้าน ทั้งในการออกแบบกิจกรรม การ

ดำเนินการ และการติดตามผลการเรียนรู้ การสร้างความตระหนักและการส่งเสริมทักษะใหม่ๆ ให้กับชุมชนจะช่วยให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นไปอย่างยั่งยืนคือ

๒.๔ กิจกรรมบวชป่า เป็นกิจกรรมบวชป่าร่วมกับชุมชนซึ่งเป็นการรวมพลัง บวรของชุมชนในบริเวณอุทยานเขากระโดงเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสร้างศรัทธาในความเชื่อของกฎแห่งธรรมชาติที่สามารถมองถึงมิติทางสังคมแห่งป่าคือ โดยกิจกรรมสร้างคนดังนี้

๑. อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ คือ การบวชป่าช่วยให้พื้นที่ที่มีป่าไม้ในบริเวณอุทยานเขากระโดงได้รับการคุ้มครองจากการทำลายจากการใช้ประโยชน์

๒. การจัดอบรมและกิจกรรมเสริมทักษะการจัดอบรมให้ความรู้และทักษะแก่ชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงได้อย่างเต็มที่ การจัดอบรมที่เน้นการพัฒนาทักษะในการอนุรักษ์ธรรมชาติ การทำการเกษตรที่ยั่งยืน หรือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

๓. เสริมสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วม เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และองค์กรต่างๆในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ให้มีความตระหนักและมีหน้าที่ร่วมกันในการสร้างป่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

๒.๕. กิจกรรมฟื้นฟูพิธีกรรม

การฟื้นฟูพิธีกรรมในเยาวชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ของสังคมไทย พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้กับเยาวชนในยุคปัจจุบันสามารถสร้างสร้างและพัฒนาได้ดังนี้

๑. สืบสานและรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นช่วยให้เยาวชนเข้าใจและซึมซับรากเหง้าของตนเองป้องกันการเลือนหายของประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญทำให้เยาวชนภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเสริมสร้างความเคารพต่อผู้สูงอายุและคนรุ่นก่อนสร้างความรู้สึกรักเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

๒. พัฒนาคุณธรรมและจิตสำนึกที่ดีพิธีกรรมทางศาสนาแก่นั่นเรื่องศีลธรรมและคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความเมตตา และการเสียสละช่วยให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการทำ ความดีและช่วยเหลือผู้อื่นสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาเยาวชนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมฝึกฝนทักษะต่างๆ เช่น การรำ การขับร้อง การแสดง และการจัดงานกระตุ้นให้เยาวชนคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับความหมายของพิธีกรรม

๒.๖ กิจกรรมสำรวจป่าเพื่ออนุรักษ์ เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแนวทางที่เน้นให้นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเดินสำรวจและหาประโยชน์จากต้นไม้รวมถึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้พันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในเขตบริเวณอุทยานเขากระโดง

๓. ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้จากธรรมชาติ และเข้าใจความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวจะทำให้พื้นที่อุทยานเขากระโดงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน และเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชน: ชุมชนจะมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและพื้นที่อุทยานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อุทยานเขากระโดงจะต้องเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการศึกษาและส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการบูรณาการร่วมกับการท่องเที่ยว การศึกษา และการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะสร้างความยั่งยืนและประโยชน์ต่อพื้นที่อุทยานและชุมชนในระยะยาว

๑๘. การเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์

(ระบุช่องทางการเผยแพร่การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต และหนังสือคู่มือเทคนิคการบริหารงานชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

๑๙. เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. การเสริมสร้างความเข้มแข็ง, เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาศักยภาพชุมชน.๒๕๔๔.
- เกศแก้ว วิมลมาลา.มลา. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์พยาบาลในสถานศึกษาพยาบาล.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๙.
- กาญจน์ นทีวุฒิกุล. ความงดงามของสถาปัตยกรรม ศิลปะวัฒนธรรม เมืองการเดินทางผู้คนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา. สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.๒๕๕๐.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. กลวิธีแนวทางวิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.๒๕๔๗
- จำนงค์ จิตรนิรัตน์. การกระทำทางสังคม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่๒.กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๑.
- จรรยา สุภาพ. การพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ . พิมพ์ลักษณ์. ๒๕๕๐.
- ชินรัตน์ สมสืบ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทนทบุรี. เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชา ประชากรศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๙.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การประชุมเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.นโยบายและกลวิธี
กรุงเทพมหานคร. ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๔๗.

ทศพร แสงสว่าง. การเรียนรู้ของมนุษย์. นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา Education
Technology and Innovation . กรุงเทพฯ. ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา
คณะ ครุศาสตร์อุตสาหกรรม.๒๕๖๓.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็ง. คลังนานาวิทยา.กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๓.

นิธิ เอียวศรี. การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. โรงพิมพ์มูลนิธิวงศ์.กรุงเทพมหานคร. ๒๕๔๗.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน.โรงพิมพ์ไทยวัฒนา
พานิช. กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๙.

สุพัฒนา สุภาพ. รศ.. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี.
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

ศิริจิต สุนันตะ, สถานะการโต้แย้งเรื่องพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย, วารสารภาษาและวัฒนธรรม, ปีที่
๓๒ (ฉบับที่ ๑), มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr, Isarapong Kraisin
  ๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน ๑๓๒๑๓๐๐๐๑๑๐๗๑
    - ๒.๑ วัน เดือน ปี เกิด วันที่ ๘ เดือน มกราคม ๒๕๒๘
    - ๒.๒ ภูมิลำเนา ๓๔ หมู่ ๖ ตำบลตาวัง อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๒๓๐
  ๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา สังคมศึกษา
  ๔. หน่วยงาน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๘๑ถนน บุรีรัมย์ ประโคนชัย ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
Kraisin๑๙๘๖@gmail.com โทร ๐๙๕๕๘๘๔๒๕๙
  ๕. ประวัติการศึกษาต้องระบุสถาบันการศึกษา สาขาวิชาและปีที่จบการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ครุศาสตรมหาบัณฑิตหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๗
พธ.บ.(การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๕
  ๗. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
-
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอก
ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย)
    - ๗.๑ หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย
โครงการวิจัย โครงการวิจัย การเรียนรู้การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติ
ในบริเวณอุทยานภูเขาระโดง ในจังหวัดบุรีรัมย์
    - ๗.๒ หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย
โครงการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมแบบลาว
เวียงในจังหวัดบุรีรัมย์
    - ๗.๓ หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการ
โครงการวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายสังคมสันติสุขในอีสานใต้
    - ๗.๔ หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการ
โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธของเยาวชนไทย
- บทความทางวิชาการ**
๑. “พุทธวิถีการสื่อสารทางการเมืองในยุคศตวรรษที่ ๒๑
  ๒. “พระในบ้านที่มักถูกลืม”.
  ๓. “บทบาทและความสำคัญของหอมธรรมกับพระพุทธศาสนาในภาคอีสานใต้”.
  ๔. “ความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ”.
  ๕. “การเรียนรู้และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชุมชนบริเวณอุทยานภูเขาระโดง จังหวัดบุรีรัมย์”

๖. “มาตาม ความฝันในโลกสวย” ศรีโคตรบูรณ
๗. “วิถีชีวิต ความเชื่อภูมิปัญญาปลาไหลของชุมชนทุ่งกุลา”
๘. “ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เครื่องเงินศิลปะอีสานใต้
๙. “สมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับผู้จัดการฝ่าย ทรัพยากรบุคคลกับการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันองค์กรไปสู่ความสำเร็จในยุคประเทศไทย ๔.๐
๑๐. “พระพุทธศาสนาและเทคโนโลยีในการพัฒนาจริยธรรม
๑๑. “ปรีชาธรรมจากพิธิบายศรีสู่ขวัญ”
๑๒. “พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมกระแสนิยม”
๑๓. “ห้องเรียนธรรมภาคภาษาอังกฤษประสิทธิภาพการเรียนรู้ยุคไทยแลนด์ ๔.๐”

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระครูสุนทรวิโรจน์บัณฑิต,ผศ.ดร.
 (ภาษาอังกฤษ) : Asst.Prof.PhraChruSunThonVeeraBanDit
 เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน : ๓ ๓๑๐๕ ๐๐๓๖๖ XXX

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ต.เสม็ด อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๔ ๖๓๗ ๒๕๖, ๐๔๔ ๖๓๗ ๒๖๑
 โทรศัพท์มือถือ : ๐๘๕ ๔๙๗ ๔๗๒๑ e-mail : rus_s11@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๔๒ พธ.บ. (จิตวิทยา) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์
พระนคร กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ศศ.ม. (การบริหารองค์การ) มหาวิทยาลัยเกริก บางเขน กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๕๒ ประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- พ.ศ. ๒๕๖๑ พธ.ด. (พุทธจิตวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ สาขาวิชารัฐศาสตร์, จิตวิทยา

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

- หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักสารานุกรม
กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ (โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธ
ศาสตร์) ปีงบประมาณ ๒๕๕๖
- หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการรักษาไข้ ๕ ของชุมชนบ้าน
แพ่งพวย อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)
ปีงบประมาณ ๒๕๕๘
- หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง ศูนย์การเรียนรู้ศิลปะแบบบายนจังหวัดบุรีรัมย์ (โดยได้รับ
ทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์) ปีงบประมาณ ๒๕๖๒

- หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง ศึกษาปัจจัยที่มีส่วนในการสร้างสันติสุขชุมชนท่ามกลางพหุวัฒนธรรมในอีสานใต้ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสันติสุขในสังคมไทย (โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์) ปีงบประมาณ ๒๕๖๓

- หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง เครือข่าย ชุมชน ๙ ดี: กระบวนการสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคมในจังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง ชุมชน ๙ ดี: กระบวนการสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคมในจังหวัดบุรีรัมย์ (โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์) ปีงบประมาณ ๒๕๖๔

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : ดร.สุวิจักขณ์ กุลยศยังกูร.
๒. วัน/เดือน/ปี : ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๔
๓. ภูมิลำเนาเดิม : หมู่ ๑๑ บ้านเลขที่ ๕๖ ตำบลตูมใหญ่ อำเภอคูเมืองจังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๑๙๐
๔. ที่อยู่ปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ๒๘๑
หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐

๕. ประสบการณ์

- ๒๕๖๐-๒๕๖๑ เจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กลุ่มงานบริหารเจ้าหน้าที่ทั่วไป
- ๒๕๖๑-๒๕๖๓ เป็นอาจารย์สอนวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๖๑-๒๕๖๒ เป็นอาจารย์สอนประจำสาขาการสอนภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๖๑-๒๕๖๗ เป็นอาจารย์สอนประจำสาขาสังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. ประวัติการศึกษา :

- พ.ศ. ๒๕๕๒ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตรการเมืองการปกครอง), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๓ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สหวิทยาการจักรการเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
- พ.ศ. ๒๕๖๑ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต(ปร.ด.วัฒนธรรมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

๗. ปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ-ฉายา / นามสกุล

นายภักขวัณ สุขเสน

๒. วัน เดือน ปี เกิด

วันที่ ๑๘ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔

๓ รหัสหมายเลขประจำตัวบัตรประชาชน

๓๓๑๐๕๐๐๐๑๙๒๑๗

๔. หมายเลขโทรศัพท์มือถือและอีเมล

๐๙๒๙๗๕๖๓๔๘ , อีเมล

๕. สถานที่ทำงาน

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

๖ ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๒๗ จบชั้นประถมศึกษาจากบ้านสังขะ
- พ.ศ. ๒๕๕๑ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต, คณะพุทธศาสตร์ สาขาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พ.ศ. ๒๕๕๖ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๕๘ -ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๘ ผลงาน

- บทความวิชาการเรื่อง บายศรีสู่ขวัญปริศนาธรรมพิธีกรรมเสริมดวงชะตา
- บทความวิชาการเรื่อง การศึกษาหลักธรรมในการสร้างความสันติสุขท่ามกลางพหุวัฒนธรรม

ในอีสานใต้

- งานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวตามหลักพุทธธรรมเพื่อลด

พฤติกรรมการสื่อสารโซเชียลเน็ตเวิร์ค

- งานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของหมู่บ้านพหุวัฒนธรรมนำสุขแบบพุทธ

บูรณาการจังหวัดบุรีรัมย์

- งานวิจัยเรื่อง ความผาสุกทางจิตวิญญาณผ่านกระบวนการบุญกิริยาวัตถุของผู้สูงอายุที่มาถือศีลอุโบสถในวัดของพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ-ฉายา / นามสกุล

นายนิกร พลเยี่ยม

๒. วัน เดือน ปี เกิด

วันที่ ๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒

๓ รหัสหมายเลขประจำตัวบัตรประชาชน

๒๑๔๘๗๑๓๑๑๘๘๑๒

๔. หมายเลขโทรศัพท์มือถือและอีเมล

๐๙๗-๕๓๑๔๑๔๙ , อีเมล watsirajan@gmail.com

๕. สถานที่ทำงาน

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตสุรินทร์

อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาอังกฤษ

๖ ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๒๗ จบชั้นประถมศึกษาจากเหมมีย์

- พ.ศ. ๒๕๕๑ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต, คณะพุทธศาสตร์ สาขาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๖ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต(ปร.ด.ภาษาเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาสารคาม)

- บทความวิชาการเรื่อง บายศรีสู่ขวัญปริศนาธรรมพิธีกรรมเสริมดวงชะตา

- บทความวิชาการเรื่อง การศึกษาหลักธรรมในการสร้างความสันติสุขท่ามกลางพหุวัฒนธรรม
ในอีสานใต้

- งานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวตามหลักพุทธธรรมเพื่อลด

พฤติกรรมกรรมการสื่อสารโซเชียลเน็ตเวิร์ค

- งานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของหมู่บ้านพหุธรรมนำสุขแบบพุทธบูรณาการจังหวัดบุรีรัมย์
- งานวิจัยเรื่อง ความผาสุกทางจิตวิญญาณผ่านกระบวนการบุญกิริยาวัตถุของผู้สูงอายุที่มาถือศีลอุโบสถในวัดของพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์
- งานวิจัยเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ ๙ ตีในจังหวัดบุรีรัมย์
- งานวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายสันติสุขในอีสานใต้
- งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารเชิงพุทธของเยาวชนไทย